8
Energie

Aan de orde is het **debat** over **Energie**.

De **voorzitter**:
Ik heet de minister van Economische Zaken van harte welkom en geef mevrouw Dik-Faber namens de ChristenUnie als eerste spreker het woord. De spreektijden zijn acht minuten.

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie):
Voorzitter. Hoe laten wij de aarde achter voor onze kinderen en kleinkinderen? Krijgen zij de immense rekening van onze vervuiling en onze uitstoot van broeikasgassen op hun bord? Ik vrees dat het antwoord "ja" is. In 2020 moet Nederland de CO_2-uitstoot met minimaal 25% hebben verlaagd, maar in het afgelopen jaar groeide de CO_2-uitstoot in ons land met 4%. Waarom treuzelen we nog met nieuwe maatregelen na het klimaatakkoord en de Urgendazaak? Is de urgentie wel voldoende tot de Trêveszaal doorgedrongen? Laten we investeren in een schone economie. Dat is niet alleen goed voor de leefomgeving van onze kinderen en kleinkinderen, maar ook voor hun portemonnee.

De Nederlandsche Bank, grote beleggers en banken; ze roepen allemaal op om de energietransitie te versnellen. De economische risico's van een carbon bubble zijn enorm terwijl een ambitieus klimaatbeleid juist grote exportkansen biedt voor Nederlandse bedrijven. Tien jaar lang hebben we een systeem dat de uitstoot van broeikasgassen moet beprijzen. Dat is het emissiehandelssysteem. De CO_2-prijs van emissierechten is echter bedroevend laag, en het is onbestaanbaar dat al een decennium lang bedrijven er rijker van zijn geworden maar de planeet armer. De ChristenUnie wil een eerlijke beprijzing voor de kosten van vervuiling en uitstoot. De Nederlandsche Bank pleit voor een bodemprijs voor CO_2. Wil de minister zich ook hiervoor inspannen in de EU of samen met omringende landen? Ik stel ook voor om het klimaatakkoord te koppelen aan het emissiehandelssysteem. Maak het 1,5°C-doel, de maximale temperatuurstijging, het uitgangspunt binnen ETS. Wil de minister dat ook? Ik overweeg op dit punt een motie in te dienen.

Ik noem hier ook het energieakkoord. Het is een stap in de goede richting maar het is onvoldoende om de echte transitie naar een klimaatneutrale economie te maken. Daar is echt aanscherping voor nodig. 2020 komt steeds dichterbij maar in de uitvoering van het energieakkoord zitten nog grote gaten, vooral bij energiebesparing in de gebouwde omgeving en in de industrie.

De bouw van windmolens op land is een enorme opgave, maar hard nodig in de energietransitie. Driekwart van de Nederlandse provincies ligt niet op schema bij wind op land. Hoe zorgt de minister ervoor dat de 6.000 megawatt wel gehaald worden? Hoe wil hij ervoor zorgen dat de inpassing van wind op land verantwoord gebeurt, inclusief aandacht voor draagvlak en participatie? We zagen daar vandaag een zorgelijk rapport over. Ik hoor graag een reactie van de minister hierop.

De minister zal op verzoek van de Kamer voorkomen dat de SDE+-subsidie voor biomassabijstook de sluiting van kolencentrales tegenhoudt. Volgens het Planbureau voor de Leefomgeving kan biomassa veel effectiever worden ingezet in andere sectoren, zoals de vervoerssector. Wil de minister ook naar deze schonere alternatieven kijken en de inzet van biomassa in kolencentrales heroverwegen? Wil de minister, nu de kolencentrales gesloten gaan worden, ook het afnemen van restwarmte uit kolencentrales blokkeren? Ik ben groot voorstander van warmterotondes, maar niet als die het voortbestaan van kolencentrales tot gevolg hebben. Ook bij warmteprojecten zou moeten gelden: voorrang voor duurzaam. Ook op dit punt overweeg ik een motie in te dienen.

Op de energiebesparing in de gebouwde omgeving is nog veel winst te behalen. De afspraak om alle huurwoningen in 2020 op energielabel B te brengen, wordt volgens de verhuurders niet gehaald. Wat gaat het kabinet daaraan doen? Bijna een halfjaar geleden heeft de Kamer in de motie-Schouten c.s. verzocht om een marsroute uit te werken naar nul op de meter voor de volledige voorraad sociale huurwoningen in 2035. Kan de minister daarvan al een update geven? Welke maatregelen neemt de regering om een volledig energieneutrale woningvoorraad ook op de koopwoningmarkt in 2035 te bereiken?

Er gebeurt veel, maar alle subsidies die er nu zijn voor de woningmarkt blijven een druppel op de gloeiende gaskookplaat. We moeten veel grotere stappen durven zetten. De tijd van kleine labelsprongen is voorbij. Nul op de meter is de nieuwe norm. Is de minister bereid om met zijn collega voor Wonen en Rijksdienst te overleggen over aanpassing van het Bouwbesluit zodat alle nieuwbouwwoningen op enig moment standaard energieneutraal gebouwd worden? Ook op dit punt overweeg ik een motie in te dienen.

Naast de kolencentrales hebben we nog een blok aan het been: de kerncentrale in Borssele. Bij DELTA zijn grote financieringsproblemen ontstaan. De ChristenUnie vindt verplichte splitsing van energiebedrijven geen goed idee zolang andere Europese landen hier niet voor kiezen. Maar los daarvan, bij DELTA zien we grote bedrijfseconomische problemen en de aandeelhouders staan voor de keuze om 200 miljoen borgstelling af te geven voor de onrendabele kerncentrale in Borssele. Moet de verlieslijdende centrale wel tot 2033 in bedrijf blijven? Wie betaalt hiervoor de rekening? De minister wijst telkens naar de verantwoordelijkheid van EPZ als exploitant, maar de samenleving zal voor een groot deel moeten opdraaien voor de kosten. Die 200 miljoen euro zal niet de laatste borgstelling zijn die nodig is, vrees ik.

De ontmanteling zal bovendien een half miljard gaan kosten, terwijl COVRA slechts 180 miljoen beschikbaar heeft. Waar wil de minister het geld vandaan halen?

De heer **Bosman** (VVD):
Er wordt nu gesuggereerd dat het sluiten van de kerncentrale Borssele goedkoper zou zijn. Op basis van welke informatie wordt dit zo neergezet?

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie):
Ik zie dat we hoe dan ook veel kosten gaan krijgen aan de kerncentrale in Borssele. Hetzij om de kerncentrale open te

houden, met borgstellingen et cetera, hetzij om de kerncentrale te sluiten. De centrale is dus hoe dan ook een blok aan het been. De Kamer heeft hierover eerder moties aangenomen. Ik zou heel graag zien dat we hier veel meer inzicht in krijgen. Het besluit over Borssele is naar ik meen in 2006 genomen. Dat is tien jaar geleden. Ik hoop dat ik de VVD aan mijn kant krijg om te kijken of we nu niet een besluit dat al tien jaar geleden genomen is, moeten heroverwegen. Is dat besluit nog wel houdbaar in de huidige tijd?

De heer **Bosman** (VVD):
Dat klinkt al anders dan dat de centrale gesloten zou moeten worden. Het is belangrijk dat de feiten boven tafel komen. Dat betekent dat we heel goed moeten kijken naar het sluiten van de kerncentrale. Dat doe je niet zomaar. Je kunt niet zomaar de knop omzetten en dan is de kerncentrale uit. Er zijn heel veel contracten, voor de lange termijn. Het heeft ook te maken met de vragen hoe we omgaan met afval en met nieuwe brandstofstaven. Al dat soort zaken zitten echter allang in de pijplijn. Het sluiten van de kerncentrale op korte termijn is volgens mijn informatie duurder dan hem open houden.

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie):
Ik snap heel goed dat de VVD hamert op de kosten. Ik vind dat zeker ook niet onbelangrijk, maar de ChristenUnie wil ook in het kader van het totale energiepakket kijken naar de noodzaak om deze kerncentrale open te houden. Bovendien is het maatschappelijk draagvlak voor kernenergie tanende. We moeten dus zeker goed kijken naar de kosten, maar we moeten ook kijken naar het maatschappelijk draagvlak, de afvalproblematiek en de hele milieukant van de zaak.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Vindt de ChristenUnie niet samen met GroenLinks dat als we de kerncentrales open houden, ze echt op het allerveiligste niveau zouden moeten draaien? Ik denk dat de VVD dat ook vindt. Als we dat zouden doen, zou er voor Borssele alleen al nog eens 200 miljoen nodig zijn. De eigenaren draaien nu al met verlies. De stroomprijs is lager dan de stroomprijs van die centrale. Vindt mevrouw Dik niet dat dat een reden is om te zeggen dat je Borssele misschien beter kunt sluiten? Als je alle kosten in beeld hebt, is aan de kostenkant sluiten wellicht zelfs voordeliger dan hem open houden.

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie):
Ik deel de woorden van mevrouw Van Tongeren. Ik heb hier op mijn papier niet alle rekensommetjes staan, maar ik zie dat zowel het sluiten als het openhouden van de kerncentrale heel veel geld kost. De centrale is nu verlieslijdend. Er gaat een borgstelling naartoe en ik vrees dat die niet de laatste is. Als ik dat dan ook nog leg naast de maatschappelijke onrust en de afvalproblematiek, dan ben ik er geen voorstander van om de kerncentrale ook maar een dag langer dan nodig open te houden.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Dat is helder. Misschien kunnen ChristenUnie en GroenLinks samen aan de minister vragen of wij die rekensommen helder kunnen krijgen, met daarin dus ook opgenomen de kosten van evacuatieplannen, veiligheidsplannen, oefeningen en het op het juiste veiligheidsniveau brengen. Ik weet dat dat bij een andere minister hoort, maar we willen als Kamer wellicht graag op één punt al die informatie bij elkaar gebracht hebben.

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie):
Ik vind het een uitstekend voorstel om samen die vragen aan de minister voor te leggen.

Ik kom op de moties over de kerncentrale. Hoe staat het met mijn aangenomen motie waarin wordt gevraagd om bij de plannen met DELTA een link te leggen met de werkgelegenheidsplannen in de provincie Zeeland? Hoe ziet de toekomst van de 1.800 medewerkers eruit? Ook een aangehouden motie van GroenLinks en de Partij van de Arbeid is belangrijk. Daarin wordt het nationale belang van Borssele benadrukt en wordt gevraagd om bij de splitsing voldoende ruimte te bieden om tot een oplossing te komen voor het eigendom en de ontmanteling van de kerncentrale te Borssele. Er is ook een aangehouden motie van GroenLinks en de ChristenUnie waarin wordt gevraagd wat de kosten zijn van het overnemen van het juridisch en economisch eigendom van de kerncentrale. Hoe staat het daarmee? Is nationalisatie een optie voor de minister?

Mijn laatste onderwerp is PALLAS. De leningen voor de nieuwe PALLAS-reactor in Petten roepen veel vragen op bij mijn fractie. Er is een "go/no go"-moment in 2017, maar rechtvaardigt dat deze grote bedragen op dit moment, nu al? Wij willen geen wachtlijsten door een tekort aan medische radio-isotopen, maar is dit de enige oplossing? Alternatieven ontwikkelen zich snel, vooral de cyclotrontechnologie. Zijn reactoren wel toekomstbestendig in de markt van medische isotopen? Is er straks echt een tekort? Hoe zijn de exportkansen? Vanaf 2025 wordt een aantal Europese reactoren uit bedrijf genomen. Blijkbaar is de reactor dan pas echt nodig, maar is deze technologie tegen die tijd niet allang verouderd? Ik krijg graag een reactie van de minister op deze vragen.

Wij staan aan de verliezende kant van de geschiedenis. Het is toch onbestaanbaar dat wij ten aanzien van een van de grootste vraagstukken van onze tijd veel te langzaam vooruitgang boeken! Wij moeten vandaag aan de andere kant gaan staan, aan de kant van de toekomst: geen hypotheken meer op toekomstige generaties maar nu actie en politieke moed.

De heer **Smaling** (SP):
Mevrouw Dik heeft ook aandacht besteed aan wind op land. In een eerder debat kreeg ik van mevrouw Dik op mijn lazer dat ik in het noorden van het land te veel spaken in wielen steek voor de 6.000 megawatt wind op land, maar nu hoor ik haar iets zeggen over bewoners die te weinig inspraak zouden hebben met betrekking tot wind op land. Is zij van gedachten veranderd? Ik hoor haar eigen gedeputeerde in Drenthe ook dat soort dingen zeggen. Heeft zij een nieuw standpunt op dit gebied of niet?

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie):
Nee, absoluut niet. Ik vind dat die 6.000 megawatt op land moet worden gehaald, maar ik vind het ook heel belangrijk dat er draagvlak is. Gisteren is in de Eerste Kamer de Omgevingswet aangenomen. Daarin hebben het CDA en de ChristenUnie met een gezamenlijk amendement verankerd dat er draagvlak en participatie van omwonenden moet zijn en dat de lusten en de lasten eerlijk moeten worden verdeeld. Ik zie dat het in de praktijk niet goed gaat, terwijl het wettelijk verankerd is. Daar wil ik de vinger bij leggen. Ik wil niet tornen aan de opgaven die wij met elkaar te realiseren hebben, want het moet gewoon gebeuren.

De heer **Smaling** (SP):
Maar ziet mevrouw Dik wel een Gronings en Drents veenkoloniaal gebied voor zich waar die megawatts weliswaar worden gehaald, maar dan in een andere mix en niet alleen met heel hoge windturbines?

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie):
Nee. Wij moeten nagaan hoe wij het aantal megawatt kunnen halen met windenergie. Ik heb ook het voorstel gedaan om te kijken naar innovatie in windenergie, zodat wij met enkele turbines minder toch de opgave kunnen halen. Daarnaast hebben wij andere technologieën nodig, zoals zon en warmte. Wij hebben echt alles nodig om te komen tot een schone energievoorziening. De SP zegt: wij willen als alternatief al die weilanden wel vol leggen met zonnepanelen. Dat vindt mijn fractie echter geen alternatief. Wij willen geen strijd tussen energie en voedsel in het landelijk gebied. Energie heeft een plek in de vorm van wind. Daarnaast moeten wij alle daken benutten voor Zon-PV. Landbouwgronden moeten wij benutten voor voedsel. Dat gaat uitstekend samen met wind.

☐

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66):
Voorzitter. De aarde overleeft de klimaatverandering wel, maar de grote vraag waar wij met elkaar voor staan is: hoe houden wij de aarde leefbaar voor iedereen op die aarde? Gelukkig zijn er ontzettend veel mogelijkheden om nog veel schoner en slimmer te groeien, niet alleen in Europa maar ook in al die andere delen van de wereld waar de welvaart nog zo laag is en waar mensen ook gewoon een menswaardig bestaan willen leiden. We kunnen zo veel slimmer en groener groeien. Bedrijven vragen daar ook om. Daarom is het ontzettend van belang dat we vaart maken met die duurzaamheidstransitie, niet alleen in energie maar ook in grondstoffen.

Voor Nederland hebben we de doelstellingen vastgelegd in het energieakkoord, maar we weten ook al lange tijd dat het moeizaam is om die te halen. Daarom zijn de partijen van het energieakkoord bezig met een intensiveringspakket. De minister zegt dat daarmee alle doelen van het energieakkoord binnen bereik zijn, maar de doorrekening van de eerste lijst door het Energieonderzoek Centrum Nederland (ECN) leidt nog niet tot die conclusie. Welke extra maatregelen voor het intensiveringspakket wil de minister dus nog aan die lijst toevoegen? Wanneer krijgen we de doorrekening daarvan? De eerdere doorrekening zag maar op een deel van de maatregelen en die maatregelen telden in ieder geval niet op tot de doelen van het energieakkoord. Ik vraag de minister met klem om daarbij naar een realistische bandbreedte te kijken. Wanneer we gaan berekenen wat die maatregelen opleveren, laten we dan niet weer helemaal aan de bovenkant gaan zitten van wat een en ander potentieel zou kunnen opleveren, want dan hebben we dikke kans dat we uiteindelijk toch weer bedrogen uitkomen en dat we die doelstellingen niet halen. Laten we dus wat extra's doen, want anders moeten we na 2020 toch nog heel erg veel doen. Levert het toevallig meer op, dan zijn we spekkoper, maar anders hebben we alleen maar een probleem.

Mijn bijzondere zorg gaat uit naar de innovatiedoelstellingen uit het energieakkoord. Op dat punt zien we echt nog heel weinig voortgang. Het staat niet apart op de agenda, het zal nog uitgebreider besproken worden bij de behandeling van de Autobrief, maar ook in het transport is er natuurlijk echt nog heel veel te doen. Datzelfde geldt voor de woningbouw, waarover volgens mij volgende week een debat is met minister Blok. Ook in de gebouwde omgeving liggen ontzettend veel mogelijkheden. We zullen ook bij die gelegenheid spreken over de vraag hoe we met die 100 miljoen zo veel mogelijk woningen kunnen verduurzamen. Mijn oproep bij de herziening van het energieakkoord is dus vooral: laten we uitgaan van realistische aannames over wat extra maatregelen kunnen opleveren en laten we ervoor zorgen dat we met de optelsom van die realistische aannames komen tot een pakket waarmee we het gaan halen. Ik hoop ook op warme steun van de VVD voor dit standpunt.

Ik kom op de kolencentrales. Ik dank de minister voor zijn brief over de wijze waarop hij de motie om de kolencentrales uit te faseren gaat uitvoeren. Kan hij nog iets preciezer aangeven hoe dat proces de komende maanden gaat verlopen, welke partijen daarbij aanwezig zijn, op basis van welke gegevens scenario's worden ontwikkeld en wanneer de Kamer hierbij wordt betrokken? Hoe gaat de minister de kosten voor financiële compensatie berekenen en hoe zorgen we er bij deze afspraak voor dat die berekening nu wel volledig transparant is? Dat is een heel belangrijk punt, want volgens mij ging het daar mis bij de eerste kolendeal.

In een mooie visie getiteld Biomassa 2030 concludeert de regering dat biomassa vooral hoogwaardig moet worden toegepast en vooral een bijdrage kan en moet leveren in sectoren waarin nauwelijks alternatieve kosteneffectieve andere duurzame bronnen beschikbaar zijn. Ik vind dat een heel verstandige aanpak. Laten we zo'n waardevolle grondstof als biomassa alleen daar inzetten waar bijvoorbeeld wind of zon niet even makkelijk ook die energie kunnen leveren. We zouden dus niet naar een laagwaardige energieopwekking moeten gaan voor het gebruik van biomassa. Maar tot 2023 gaan we toch 4 miljard precies daarin steken. De regering zegt dat we dat nodig hebben om die keten op gang te brengen. In die redenering mis ik wel één element: wat is nu de schakel tussen die kruiwagen met pallets die de kolencentrale inrijdt en het moment dat we het gaan toepassen in de chemische industrie? Daar zit een gat tussen. Die valley of death moet overbrugd worden. Ik wil daarom heel graag het volgende van de minister weten. Als dat zijn visie is, hoe komt hij dan van A naar B? Dat zie ik nog niet terug in de visie 2030 en dat wordt wel cruciaal voor het halen van de doelstellingen die daarin staan.

Ik heb al eerder de suggestie gedaan om te bekijken of je naar een ingroeipad kunt gaan van gecascadeerde biomassa

in de bijstook. De chemische industrie wil hier heel graag mee aan de slag. Ook energiebedrijven willen graag bekijken hoe ze kunnen meehelpen aan die transitie. Laten we alsjeblieft proberen om met die 4 miljard die structurele impuls aan de versterking van de Nederlandse economie te geven. Dat kunnen we doen, maar dan moeten we het wel net even iets slimmer aanpakken dan we nu doen.

Veel innovaties op het gebied van duurzame energie komen maar niet van de grond omdat een goed stimuleringskader ontbreekt of omdat de juiste ondersteuning ontbreekt, laat ik het iets breder trekken dan alleen subsidies. We hadden een heel interessant gesprek met het bedrijf Torrgas; ik weet dat ook de minister daar op bezoek is geweest. Ik zeg dit niet om dat bedrijf er specifiek uit te lichten, maar er zijn bedrijven die werken aan de vergroening van onze gasmix. Dat is een ontzettend belangrijke ontwikkeling. We weten dat de antwoorden hierop de komende jaren cruciaal zullen zijn voor onze energietransitie. Als we een paar terreinen moeten noemen die daarbij belangrijk zijn, gaat dat om de vergroening van gas, de opslag en de overgang van de chemische industrie naar duurzame grondstoffen. We hebben het vorige week over Avantium gehad. Ik ben bang dat dit een volgend soort bedrijf is dat zegt dat het vertrekt, omdat het in Nederland niet de ontwikkeling kan doormaken die het graag zou willen doormaken. Dat zou ik, volgens mij net als de minister, een ontzettende gemiste kans en heel erg jammer vinden. Ik vraag de minister dus om eens na te denken over de zojuist genoemde terreinen. Hoe kunnen we in het bijzonder op de terreinen waarvan we weten dat daar enorme vraagstukken liggen, ervoor zorgen dat we daar als Nederland de bedrijven en banen in Nederland houden? Het zouden ook prachtige exportbedrijven kunnen zijn, omdat zij deze technologie mogelijk maken. Hoe gaat de minister daarmee om? Is hij bereid om met een soort plan van aanpak of met een strategie te komen ten behoeve van dit soort goede perspectieven voor de Nederlandse economie?

Wind op zee moet een belangrijke bijdrage leveren aan de duurzame energie. Ik bedank de minister voor het feit dat hij bereid is om een nieuw belevingsonderzoek te doen ten aanzien van de zorgen van mensen over windmolens bij de kust.

Ik kom nu bij wind op land. Ik moet er een beetje sneller doorheen gaan, want acht minuten blijkt niet zo lang te zijn als ik had gehoopt. De situatie met betrekking tot windmolens op land is heel lastig. Ik heb de minister eerder gevraagd om bij het proberen om een zo groot mogelijk draagvlak te verkrijgen — 100% draagvlak heb je nooit en elke vorm van energie heeft ook zijn prijs — goed te werken met gebiedscoördinatoren. De minister zegt dat hij dit gaat doen en dat hij de gemeenten gaat betrekken bij het aanstellen van zo'n gebiedscoördinator, want zij spreken dan ook voor de bevolking. In de praktijk zien we dat daar licht tussen zit. Wil de minister, wanneer hij hierover spreekt met de gemeenten, in het functieprofiel van die personen in ieder geval opnemen dat zij echt het vertrouwen moeten hebben van de bevolking? Voor die groep willen wij immers met zo'n gebiedscoördinator werken: we willen mensen meenemen en bekijken of wij hun ideeën goed kunnen gebruiken. In Brabant zien we op het punt van de 380 kV dat we veel positieve ervaringen opdoen met die betrokkenheid en het gebruikmaken van de ideeën. Laten we bekijken of dit ook in Drenthe kan. Is het binnen de gestelde doelstellingen niet mogelijk om provincies nog een aantal maanden te geven om te bekijken of alternatieve zoekgebieden een interessante denkrichting zijn? Als dat niet zo is, is dat niet zo. Die 6.000 megawatt gaat er wat D66 betreft gewoon komen; dat zeg ik in navolging van de ChristenUnie. Alle provincies moeten daar hun aandeel aan leveren, maar waar we iets voor de bevolking kunnen doen, zouden we dat moeten proberen.

Voor Drenthe wil ik het bijzonder de zorgen over de gezondheid noemen. Volgens mij zijn veel van die vragen al eens beantwoord in de onderzoeksrapporten, maar ik vraag de minister met klem om, als daar grote vragen leven over bepaalde gezondheidsaspecten, een poging te wagen om in het bijzonder die vragen helder te beantwoorden voor die mensen. Als je je niet alleen zorgen maakt over de prijs van je huis maar ook over je gezondheid, telt dat immers extra zwaar. Dat maakt het ook lastiger om zo'n proces goed door te komen.

Wij hebben de ambitie om schoner en slimmer te gaan groeien. Ik denk dat dat kan. Ik denk dat we met het energieakkoord en alle partijen daarin stappen kunnen zetten, maar we mogen wel een stapje harder lopen met elkaar.

☐

De heer **Madlener** (PVV):
Voorzitter. Ik val in voor mijn collega Klever, die lid is van de commissie voor Economische Zaken. Zij is helaas verhinderd. De PVV is een fel tegenstander van het kabinet. Dat geldt zeker ook voor het energiebeleid, dat onze energievoorziening duurder en onbetrouwbaarder maakt en veel weerstand losmaakt bij onze bevolking. De PVV is als enige partij fel tegen dat energiebeleid, maar gelukkig zijn ook miljoenen Nederlanders daartegen.

Tien jaar geleden dachten veel Nederlanders waarschijnlijk nooit na over hun energievoorziening, terwijl nu duizenden mensen wakker liggen van die energievoorziening. Wat is je huis nog waard als je een windmolen bijna in je achtertuin hebt of als je wakker wordt door het gebulder van de 200 meter hoge windmolens van de buurman? Vroeger ging je weleens bij die buurman op de koffie, maar nu zeg je hem niet eens meer gedag, omdat hij een windmolen in zijn tuin heeft gebouwd. Dit energieakkoord slaat dan ook geen bruggen maar een kloof tussen de bestuurlijke elite en de lokale bevolking. Hele dorpen worden erdoor ontwricht en mensen die vroeger vrolijk met elkaar omgingen, staan elkaar nu soms letterlijk naar het leven. De een wordt namelijk slapend rijk van die windturbine op zijn grond terwijl de ander geen oog meer dicht doet. Met de geplande massale uitrol van windturbines op land neemt het verzet onder de bevolking toe. De PVV steunt dit verzet van vele bewonersgroepen, uiteraard geweldloos en democratisch, zoals zij dat er altijd bij zegt.

Dit kabinet slaat geen bruggen, het slaat een gapend gat in onze samenleving. Die tweespalt in het energiebeleid zien wij ook bij de energierekening. Er ontstaat een kloof tussen een kleine groep profiteurs en een grote groep die daarvoor de rekening betaalt. Dat laatste blijkt uit de Nationale Energieverkenning (NEV). Wie niet in staat is te investeren in zonnepanelen of woningisolatie, betaalt over vijf jaar gemiddeld €360 meer voor dezelfde energie dan nu — een stijging van maar liefst 20% — terwijl de naar schatting 1 miljoen huishoudens die in 2020 zonnepanelen hebben, vrijwel niets bijdragen aan de door hen gewenste duurzame

energietransitie doordat zij dit kunnen wegsalderen. De PVV heeft dan ook eerder een amendement ingediend om deze welvaartsoverdracht van arm naar rijk, de zogenaamde salderingsregeling, af te schaffen. Helaas hield een meerderheid van de Kamer deze grachtengordelsubsidie in stand. Ik hoop dat mijn collega's nu inzien dat dit een oneerlijke en onhoudbare situatie is. Het strooien met die miljarden aan windmolensubsidies moet toch door iemand worden betaald? Kan de minister duidelijkheid geven over de toekomst van de salderingsregeling en de toekomstige tarieven voor de opslag duurzame energie? Of wordt deze vraag pas beantwoord bij de evaluatie van het energieakkoord?

Naast de betaalbaarheid van en het draagvlak voor onze energievoorziening, staat ook de betrouwbaarheid ervan onder druk. De grote gesubsidieerde toename van met name wind- en zonne-energie stelt onze netbeheerders voor de gigantische opgave om de betrouwbaarheid van ons netwerk op peil te houden. Onder andere TNO heeft hiervoor gewaarschuwd. Hoe gaan wij daar mee om? Is dit nu eenmaal de consequentie van een duurzame toekomst? Het klinkt misschien absurd maar in andere landen is het heel gebruikelijk dat de stroom soms uitvalt, maar dat willen wij toch niet in Nederland?

Ik ga over naar het plan van de Partij van de Arbeid om de kolencentrales te sluiten en tegelijkertijd alle benzineauto's te vervangen door elektrische auto's en dat al over tien jaar. Nu is het goed dat Kamerleden soms dromen, maar sommige dromen wil ik liever niet horen, zeker niet die van de heren Vos en Samsom. Blijkbaar realiseren zij zich niet dat één elektrische auto ongeveer anderhalf keer de elektriciteit van een heel huishouden verbruikt. De Groene Rekenkamer heeft doorgerekend hoeveel elektriciteit hiervoor nodig is: ongeveer 35.000 gigawattuur. Dit staat gelijk aan ongeveer 12.000 extra windmolens. Ik ben benieuwd waar de Partij van de Arbeid die wil gaan plaatsen.

Onze energievoorziening staat dus van alle kanten onder druk. Het ergste is nog dat dit volkomen onnodig is. Gedreven door de klimaathysterie en Brusselse dictaten zijn alle partijen, van VVD tot GroenLinks, het erover eens dat het nodig is om ook dit jaar weer 13 miljard aan duurzaamheidssubsidies over de balk te smijten, om verplichtingen aan te gaan voor 13 miljard. Dat komt nog bovenop de bestaande verplichtingen van 13 miljard. In totaal spreken wij straks over 26 miljard aan verplichtingen die de leden van deze Kamer aan hun opvolgers opdragen. Dit geld wordt grotendeels besteed aan verouderde technieken zoals windmolens en het verbranden van hout.

De PVV kiest hier niet voor. Het is naar haar mening veel verstandiger om te vertrouwen op de innovatiekracht van ons bedrijfsleven. Wij hebben nu nog een betaalbare en betrouwbare energievoorziening. Laten wij die koesteren, terwijl wij de wetenschap in de tussentijd de gelegenheid geven om echt nieuwe technieken ontwikkelen. Technieken die onze energievoorziening niet onbetrouwbaarder of duurder maken, maar juist eenvoudiger en goedkoper. Deze technieken zijn nu nog niet voorhanden, maar de ontwikkelingen gaan razendsnel. Daarom wil de PVV zich niet vastleggen op één techniek of op de elektrische auto. Het is verstandiger om dit niet te doen.

Ik wil een veelbelovende techniek nogmaals noemen, namelijk thorium. Grote energieverbruikers zoals India, China en de Verenigde Staten denken hier ook zo over; zij willen zelfs al over tien jaar de eerste centrale in bedrijf hebben. Bij ons in Petten is kort geleden een thoriumonderzoek gestart. Kan de minister zeggen hoe het daarmee staat en welke mogelijkheden er zijn om de achterstand op de andere landen in te halen?

Ik rond af. Dit kabinet maakt ons land kapot met zijn energiebeleid. Onder het mom van vergroening maakt het ons energieverbruik steeds duurder en onbetrouwbaarder.

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie):
De PVV-fractie presenteert thorium als het ei van Columbus. Ik hoor de PVV-fractie echter ook hameren op de kosten van energie. Volgens mij is thorium ongelooflijk kostbaar. Ik weet zelf de bedragen niet, maar bij het bouwen van een thoriumcentrale hebben wij het al zo over honderden miljoenen en wellicht miljarden euro's. Is de PVV daarvan op de hoogte en hoe kijkt zij daartegen aan?

De heer **Madlener** (PVV):
De techniek waarbij met thorium wordt gewerkt, is een veelbelovende nieuwe techniek. Wat die in de toekomst zal gaan kosten, weten wij nog niet, maar zij is veelbelovend. We zullen dat moeten afwachten. Wij kunnen dus nog niet vooruitlopen op de kosten. Onderzoek kost natuurlijk geld, maar dit onderzoek wordt in heel veel delen van de wereld gedaan. China zet daar ook enorm op in. Niet alleen de techniek waarbij met thorium wordt gewerkt is veelbelovend, er zijn ook andere nieuwe technieken op het vlak van kernenergie. Wij vinden dat wij dit af moeten wachten. Deze technieken zijn veelbelovend. Al die windmolens die dit kabinet en mevrouw Dik-Faber nu willen gaan bouwen en waarmee zij ons land gaan verpesten, en die ook nog eens heel duur zijn, kunnen ons welvaart gaan kosten. Dat willen wij niet. Wij zeggen dan ook: wacht liever af en zet niet in op één techniek. Zet niet alles op de elektrische auto of alles op de windmolen. Laten wij gewoon bekijken wat de ontwikkelingen zijn in de wereld. Wees verstandig en ga het pas invoeren als het rendabel is.

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie):
Dat laatste — ga het pas invoeren als het rendabel is — zal bij thorium niet snel het geval zijn door de ongelofelijk hoge prijs die daaraan hangt. Onderzoek kost geld, maar bij het bouwen van een thoriumcentrale hebben wij het gewoon echt over miljarden. Bij mijn weten, kan de eerste thoriumcentrale pas in 2040 gebouwd worden. Dan zijn we al zo veel jaren verder. Dan moeten wij de energietransitie toch allang achter ons hebben? Deelt de PVV mijn standpunt dat wij om die redenen, kosten en tijd, moeten inzetten op andere innovaties en dat de technologie waarbij met thorium wordt gewerkt, niet de meest aangewezen technologie is?

De heer **Madlener** (PVV):
Nee, dat deel ik absoluut niet. Ik vind juist dat wij technieken pas in moeten voeren als zij rendabel zijn. Of thorium pas in 2040 rendabel is, weet ik niet. Dat kan ook veel eerder het geval zijn. Ik heb al gezegd dat andere landen denken dat sneller te kunnen realiseren. Wij zullen dat inderdaad af moeten wachten. Dat geldt ook voor de elektrische auto. Ooit zal die best rendabel zijn en kunnen concurreren met een benzine- of een dieselauto. Om dat nu af te dwingen

door middel van miljarden aan subsidies, die de gewone, werkende man kan betalen, is zeer onverstandig. Wij prijzen onszelf uit de markt. Het Nederlandse bedrijfsleven moet concurreren met de hele wereld, ook met China, ook met Amerika. De ambitie die mevrouw Dik-Faber voorstaat, kan ons lelijk gaan opbreken en zal ons veel welvaart kosten. Daar wil ik voor waarschuwen.

☐

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Voorzitter. De wereld van vandaag geeft ons veel zorgen, maar ook kansen. Ik wil beginnen met een van die kansen. Ik ben al een tijdje bezig met de elektrische auto en met een klimaatrally voor Parijs. Ik heb een weekje mogen proefrijden. Als resultaat daarvan heb ik, op weg naar schoon vervoer, een tienpuntenplan over elektrisch rijden geschreven. Door verschillende leden van de regering wordt erover nagedacht hoe je dat kunt doen, door de bewindslieden van Financiën en van I en M, maar ook door deze minister. Want de elektrische auto is goed, zo zeg ik ook tegen de heer Madlener, die helaas de zaal verlaten heeft, om de afhankelijkheid te verminderen van landen die olie leveren, landen waarvan ook de heer Madlener niet afhankelijk wil zijn. De elektrische auto is stil. De heer Madlener sprak over lawaaierige windmolens. Nou, de elektrische auto is stil en houdt de lucht schoon.

Ik wil dit tienpuntenplan graag overhandigen aan minister Kamp. Er wordt zo een exemplaar aan alle collega's uitgedeeld.

De **voorzitter**:
Ik neem aan dat er geen bezwaar tegen bestaat dat dit stuk ter inzage wordt gelegd bij het Centraal Informatiepunt van de Kamer.

(Ter inzage gelegd bij het Centraal Informatiepunt van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.)

Voor de Handelingen merk ik verder op dat de heer Madlener in de zaal zit.

De heer **Madlener** (PVV):
Ik wil graag reageren op mijn collega van GroenLinks, die nu ineens de elektrische auto omarmt. Ik heb jarenlang debatten met haar gehad over de auto; auto's moesten van haar allemaal van de weg en zij wilde geen wegen aanleggen. Nu komt zij ineens met de elektrische auto aan. Die hebben toch ook wegen nodig? Waarom is zij altijd zo tegen het aanleggen van wegen? Die elektrische auto's, waar ze nu mee komt, moeten toch ook ergens rijden?

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Misschien heeft de heer Madlener het een en ander gemist, maar dat is te begrijpen. Mijn allereerste autoplan dateert van 2013. Toen kwam ook deze minister naar buiten, omdat ik een vijftal elektrische auto's op het Plein had verzameld om te laten zien wat de techniek van de toekomst is. GroenLinks is een partij die voor openbaar vervoer is, met aanvullend, waar nodig, auto's en taxi's. GroenLinks wil vooral in de grote steden schone lucht en ruimte. Die kun je bereiken met elektrische fietsen en elektrische scooters, maar ook met elektrische auto's en elektrische taxi's. Daar pleit ik al geruime tijd voor. De PVV heeft destijds ook een uitnodiging gehad voor de elektrische-autorally in de run-up naar het klimaatdebat in Parijs. Helaas was er toen niemand van de PVV meegegaan of aanwezig.

De heer **Madlener** (PVV):
GroenLinks blijft de auto frustreren. Iedereen moet maar de bus in. De elektrische auto zal alleen maar bereikbaar zijn voor een kleine elite. En als ik het goed bekijk, is dat waarschijnlijk voor een heel groot deel een GroenLinks-elite.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Dat zijn de standaardverwijten van de PVV. Ik weet eigenlijk niet of ik daarop in moet gaan. Laat de heer Madlener het plan eens lezen, want daarin staat juist een poging daartoe. Er komen straks een heleboel auto's uit de hybride- of elektrische-autolease, waarin de zakelijke rijder heeft gereden. GroenLinks wil er juist voor zorgen dat die auto's ook beschikbaar komen voor de gewone man en vrouw. Daarvoor gaan we volgende week voorstellen doen in het debat over de Autobrief. Wellicht wil de heer Madlener zich daarbij aansluiten om die auto's meer binnen het bereik van ook gewone mensen te krijgen.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66):
Ik wil GroenLinks voor dit plan bedanken; het is altijd goed om te zien dat collega's werk hebben gestoken in een uitgebreid voorstel. In de samenvatting lees ik dat vóór het zomerreces het transportdeel volledig in harde afspraken moet zijn uitgewerkt en dat de minister met dwingende regels moet komen als dat niet lukt. Waar denkt GroenLinks aan?

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
D66 en GroenLinks zijn het op het gebied van transport volgens mij vaak eens, maar op sommige punten ook weer niet. Rekeningrijden is een manier om energiebesparing op de weg te realiseren. GroenLinks is daar al heel lang voorstander van. Dat zou zo'n dwingende maatregel kunnen zijn, waarmee we energiebesparing ook echt zouden kunnen afdwingen. Een minder verregaande maatregel zou kunnen zijn het terugbrengen van die 130 km/u die hier en daar is toegestaan, naar 120 km/u. Door die 130 km/u wordt er namelijk veel meer brandstof verstookt, terwijl dat nauwelijks tijdwinst oplevert. Iets anders waarvoor wij vaak samen zijn opgetrokken, is energie besparen door 80 km/u te laten rijden op ringwegen.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66):
In dat geval zie ik de link met meer elektrische auto's niet zo goed. Dit zijn bekende voorstellen, maar hoe draagt alles bij aan de verdere groei van het aandeel elektrische auto's? Het gaat immers om een actieplan voor elektrisch autorijden.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Het is natuurlijk een totaalpakket voor het wegverkeer. Het Nieuwe Rijden, punt 9, is een techniek die zowel voor elek-

trisch vervoer als voor ander autovervoer heel handig is. Een minder hoge maximumsnelheid is op dit moment ook belangrijk, omdat elektrische auto's nog niet zo'n enorme range hebben. Ik heb het zelf een week mogen uitproberen. Als je rustig 100 km/u rijdt op de stukken waar je 130 km/u mag, omdat je je accu aan het sparen bent, is dat op sommige plekken helemaal geen fijn gevoel. Wordt die maximumsnelheid wat lager, dan komen ook de goedkopere huidige auto's — niet iedereen kan zich een Tesla permitteren — meer op een normaal niveau van gebruiksgemak. Dat zou dus een van de mogelijkheden kunnen zijn, maar heeft D66 andere voorstellen, dan staat GroenLinks daar natuurlijk altijd voor open.

Het is een kwestie van de kip en het ei met die elektrische auto's. Je hebt laadinfrastructuur nodig, willen mensen het aandurven om een auto aan te schaffen. Er moeten voldoende auto's zijn, want anders zetten mensen geen laadpalen neer, zoals ik ook in mijn oefenweek ontdekte. Als je vraagt of je ergens elektrisch kunt parkeren, dan krijg je als antwoord dat daar haast nooit om wordt gevraagd en dat men dat dus nog niet heeft aangelegd. Ook in onze eigen garage hebben wij slechts twee plekken.

Ik daag deze minister graag uit om de eerste bewindspersoon te zijn die in een full electric dienstauto rijdt. Ik zie al dat hij zijn hoofd schudt. Nee dus, het wordt een Audi, geloof ik. Maar wellicht zou deze minister een van zijn collega's kunnen aanmoedigen, zodat ook in het kabinet de brug naar de toekomst wordt geslagen. Wat we propageren voor anderen, is misschien ook goed voor onze eigen bewindspersonen.

De heer **Jan Vos** (PvdA):
BMW maakt elektrische auto's voor burgers en bewindslieden, maar BMW maakt ook waterstofauto's voor burgers en bewindslieden. Ik heb dan ook de volgende vraag voor GroenLinks. Kan de minister dan ook in een waterstofauto rijden? Of, in ons bureaucratische jargon: is mevrouw Van Tongeren voor energieneutraal reduceren van uitlaatgassen of is zij voor de elektrische auto?

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Dat waren twee vragen, handig in één verpakt. Ik zou ook al heel blij zijn als er een minister echt serieus in een waterstofauto ging rijden, maar die uitrol is nog verder weg. Als het met elektrisch vervoer al lastig ligt, dan geldt dat al helemaal voor waterstofvervoer. Daarvoor moet er telkens eigenlijk een voertuig achter de ministeriële auto aanrijden om te zorgen dat deze steeds opgeladen wordt, want de hoeveelheid waterstoftankpunten in Nederland is nog geringer dan het aantal punten voor elektrisch laden. Met allebei zou ik dus heel blij zijn als een minister er gebruik van zou maken. Ik weet dat minister Schultz van tijd tot tijd in zowel een waterstofauto en een zelfsturende auto als een elektrische auto rijdt. In z'n algemeenheid denk ik dat op dit moment de grootste kans voor Nederland ligt in een combinatie van maatregelen als het stimuleren van eigen zonnepanelen, het mogelijk stabiliseren van het energienet doordat de opslag van de batterijen gebruikt kan worden, en het mogelijk maken dat meerdere merken betaalbaardere modellen elektrische auto's hebben.

De heer **Jan Vos** (PvdA):
Ik heb veel waardering voor het energieplan van GroenLinks. Ik constateer wel dat onze standpunten op dit punt iets uit elkaar liggen. Ter illustratie, nog voor de Handelingen: mijn D66-collega fluistert mij net in dat staatssecretaris Dijksma van de Partij van de Arbeid in een waterstofauto rijdt.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Kijk eens aan. Zo delen wij weer kennis in de Tweede Kamer. Ik geef nog even een reactie hierop. Een andere reden waarom GroenLinks elektrisch vervoer als kansrijk bestempelt, is de werkgelegenheid. Dat stond ook in het plan dat wij in 2013 lanceerden. Wij willen in Nederland meer een maakindustrie stimuleren en we hebben daar alle kansen voor bij de elektrische auto. Wij hebben in Eindhoven de TU Eindhoven, VDL en de DAF-fabriek die elektrische vrachtauto's kan maken. Tesla heeft er uitbreidingsplannen. Ook zijn wij in Nederland bijzonder goed in de hele aanleverinfrastructuur van elektronica en ICT, en de apps die daarbij gebouwd worden. Ik heb deze minister — ik ga hem straks vragen hoe het daarmee staat — in 2013 ertoe opgeroepen om te bekijken of dit meer bevorderd kan worden. Daar heeft deze minister toen positief op geantwoord. Ik wil dus ook graag weten hoe het nu gaat met die poging om van Zuid-Nederland een Green Electric Car Valley te maken.

Dan ga ik verder met mijn betoog. Anderen hebben het ook gezegd: het energieakkoord zou in het meest gunstige scenario, met het intensiveringspakket op een aantal punten, voldoende zijn om het op orde te krijgen. Een van de vragen die GroenLinks heeft is de volgende. We lezen in de media dat het energieprestatiekeur voor bedrijven en de agrosector uitgerold wordt en dat de inspectie daar ook veel e-mailverkeer over heeft, maar dat het voornamelijk verzoeken betreft om uitstel. Klopt dat? Hoeveel uitstel krijgen de bedrijven? Komt de handhaving langs? Is er voldoende handhavingscapaciteit? Ik hoor namelijk van sommige van mijn collega's in het land dat men er maar een paar mensen voor beschikbaar heeft en dat het heel moeilijk is ook voldoende te handhaven op die Wet milieubeheer die, zoals we allemaal weten, al een heel lange tijd bestaat en gewoon gehandhaafd moet worden. Hoe is het overigens met de lijst van verplichte maatregelen? Werkt dat goed en vlot het daarmee? Schiet dat een beetje op?

De industrie heeft tot 1 mei 2016 de tijd om zelf met een lijst van kansrijke besparingsprojecten te komen. Dat moet bij elkaar 9 petajoule opleveren boven de bestaande verplichtingen. Hoever zijn we daarmee? Lukt dat? Is het beeld daarbij net zo rooskleurig als dat van het intensiveringspakket?

Mijn volgende punt is Europa in relatie tot de emissiehandel. Deelt de minister met GroenLinks dat het echt van de zotte is dat Tata Steel en Shell ieder ongeveer 400 miljoen verdiend hebben aan ETS, terwijl die bedrijven nog steeds niet voldoen aan de Wet milieubeheer? Of kloppen deze cijfers niet? Is de minister van plan om van deze bedrijven met windfall profits, dus onverdiende winsten die hun gewoon in de schoot geworpen zijn, van ieder ongeveer 400 miljoen, iets terug te eisen, bijvoorbeeld in de vorm van snelle investeringen in energiebesparing, wat ze van de wet toch al moeten doen? Er wordt gezegd dat in de

sectoren staal en cement wereldwijd wordt geconcurreerd. Bureau Ecofys, en misschien ook anderen, heeft plannen gemaakt om die sectoren wereldwijd bij elkaar te zetten en te dwingen om gezamenlijk energie te gaan besparen. Is de minister voor zo'n plan? Wordt dat in Europees verband aangemoedigd? In eigen land vragen die bedrijven allemaal om belastingkorting, maar nemen vervolgens nog steeds die energiebesparingsmaatregelen niet. Zou het niet de weg uit de "race to the bottom" zijn dat je ze wereldwijd dwingt om bij elkaar te gaan zitten?

Andere woordvoerders hebben ook het nodige gezegd over wind op land. Ik heb ze opgezocht en heb ze allemaal bij me: sinds 2010 heeft GroenLinks, regelmatig samen met andere partijen, twaalf moties ingediend om wind op land te versnellen. Nu dat in een achttal provincies niet op tijd lijkt te gaan lukken, nodig ik de minister uit om nogmaals al die ideeën te bekijken en er hopelijk een aantal over te nemen. Ik loop een aantal ervan snel langs: het verbieden van bovenwettelijke eisen en het overboeken van SDE+-gelden, omdat niet alle projecten lukken. Verder noem ik het benutten van plekken waarvoor lokaal draagvlak is, maar waar de provincie een en ander tegenhoudt, zoals de haven van Amsterdam. Wij vragen nu om een opt-inregeling om die lokale projecten mogelijk te maken. De allereerste motie die ik indiende, samen met het CDA, ging over het aanleggen van windmolens op of vlak bij dijklichamen. Het schijnt nu te kunnen, maar het gebeurt nog steeds niet. Er zijn nog veel meer moties, dus kom daarin shoppen, zeg ik tegen de minister.

Ik sluit aan bij de opmerkingen van de ChristenUnie over de kerncentrales. Een en ander moet zeker in kaart worden gebracht. Ik wil ook antwoord op de vraag waarom de minister nog belastinggeld blijft stoppen in het project in Petten, terwijl er geen private investeerders zijn en uit de businesscase naar boven borrelt dat wij te maken hebben met een nieuw DAF, Fokker of Verolme: op het moment dat een bedrijf niet meer levensvatbaar is, blijven wij er toch belastinggeld in steken.

De heer **Bosman** (VVD):
Voorzitter ...

De **voorzitter**:
Ik stel voor dat mevrouw Van Tongeren eerst even haar zin afmaakt.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Gaat wij dat geld daarin stoppen en hoe staat het met het overleg met de provincie Zeeland en de gemeente over de toekomst van de kerncentrale Borssele?

De heer **Bosman** (VVD):
Ik kom even terug op Petten, want daar gaat GroenLinks vrij gemakkelijk overheen. Een derde van de isotopen in de wereld voor de behandeling van en het onderzoek naar kanker komt daarvandaan. Zegt mevrouw Van Tongeren hier nu namens GroenLinks: sluit Petten maar, en dan zien wij wel?

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
De VVD weet ook dat GroenLinks dat niet zegt. Het debat over de medische isotopen voeren wij al drie jaar. GroenLinks heeft daar dit jaar van gezegd: omdat de prijs voor isotopen uit Petten kunstmatig laag is geweest, wegens het overheidsgeld dat erin zit, was er altijd een markt voor. Mevrouw Dik heeft het ook uitgelegd: er zijn technieken, zoals de cyclotron, waarmee je de meeste medische isotopen ter plekke in het ziekenhuis kunt maken. In Canada is een grote geplande kernreactor, die ook bedoeld was voor medische isotopen, niet gebouwd omdat men die ontwikkeling eraan ziet komen. Als dit levensvatbaar was met een businessmodel erachter, zouden er wel private investeerders zijn geweest die in elk geval eens een eerste voelspriet hadden uitgestoken. Die zijn er niet. Dit is geen overheidstaak meer. Het moet door marktpartijen worden opgepakt. Dat heeft de VVD ook gesteund. In de markt is er echter geen interesse en dat is te verklaren, want de markt is aan het verschuiven naar lokale en veel veiligere productie. Daarom zegt GroenLinks: de provincie Noord-Holland wilde die laatste 14 miljoen er ook niet in stoppen, dus denk nu na voordat wij nog meer overheidsgeld in een project stoppen dat op dit moment niet levensvatbaar is.

De **voorzitter**:
De heer Bosman, tot slot.

De heer **Bosman** (VVD):
Het is vrij makkelijk om dat aan te geven. Wat je creëert, is onzekerheid, zeker bij een heel kwetsbare groep, bij mensen die erop zitten te wachten. Als wij daar geen zekerheid over hebben, vind ik het te makkelijk om te zeggen: een derde van de totale wereldbehoefte aan isotopen schrappen we en dan zien we wel wat de innovatie voortbrengt. Een en ander moet wel bewezen zijn en op grote schaal toegepast kunnen worden. Men moet er echt mee aan de slag kunnen. Ik kan me voorstellen dat de investeerders steeds zenuwachtiger worden als wij in deze Kamer iedere keer iets roepen over kernenergie en kernactiviteiten en daar iedere keer bij zeggen dat we er afstand van nemen. Daar wordt een investeerder heel zenuwachtig van. Ik begrijp dat daardoor onrust ontstaat en dat mensen zeggen: dan ga ik daar maar niet in investeren. Dan wordt het een beetje kip-eiverhaal en ontstaat er een groot risico voor de isotopen, terwijl het in principe op een heel goede en veilige manier kan.

De **voorzitter**:
Korte reactie, mevrouw Van Tongeren.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Misschien kunnen de VVD en GroenLinks samen de minister vragen of de overgang naar het produceren met cyclotrons goed in kaart gebracht kan worden en of de restbehoefte afgedekt kan worden door bestaande kerncentrales. Dan weten we namelijk het antwoord. Als de VVD en GroenLinks dat samen aan de minister vragen, krijgen we daar vast een antwoord op.

De heer **Bosman** (VVD):
Ik laat de vraag even aan GroenLinks.

De **voorzitter**:
Gaat u afronden, mevrouw Van Tongeren?

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Ik zou het jammer vinden als de VVD niet geïnteresseerd was in het antwoord van de minister op de markt voor cyclotrons.

Ik ga afronden. In mijn laatste 42 seconden wil ik nog graag weten hoe het zit met het bezoek aan Shell, georganiseerd door het EU-voorzitterschap. Shell wringt zich in alle bochten om te zeggen dat het niet hun idee was. Wiens idee was het dan wel? Wat betreft biomassa wil ik bij alle vragen van D66 aansluiten. Waarom hebben wij geen duurzaamheidskader voor alle grondstoffen en zitten we alleen naar biomassa te kijken? Dan zou ik ook nog wel willen weten — misschien moet die vraag doorgeleid worden naar minister Schippers — waarom mensen in een straal van 100 kilometer rond Petten en Delft geen jodiumpillen krijgen, terwijl de mensen rondom andere kerncentrales die wel krijgen. Weten wij zeker dat de centrales in Petten en Delft never nooit een probleem gaan krijgen? GroenLinks wil grote problemen op klimaat- en energiegebied niet doorschuiven naar toekomstige generaties, maar nu beginnen met het creëren van een schone en groene toekomst.

De heer **Smaling** (SP):
Dank aan mevrouw Van Tongeren voor een goede bijdrage. De biomassa kwam niet zo veel aan bod. Dat kwam ook door haar enthousiasme over haar elektrische avontuur. Ik wil haar toch iets vragen. Ze heeft samen met collega Vos enige tijd geleden een belangrijke motie ingediend over de biomassabijstook. Daar gaat natuurlijk een godsvermogen in zitten. Is zij tevreden over de manier waarop de minister gereageerd heeft op die motie? Daar ben ik wel erg benieuwd naar.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Ik zou het meest tevreden zijn als dit kabinet de kolentaks zou herinvoeren en ervoor zou zorgen dat in Nederland de schonere gascentrales aan de gang kunnen. Dan zijn we dat hele biomassabijstookverhaal kwijt. Vervolgens zou men de motie van D66 moeten uitvoeren en kolencentrales ook in Nederland moeten uitfaseren, net zoals dat in de landen om ons heen ook gebeurt. Dat is het toekomstbeeld van GroenLinks. Wij proberen elke keer de minister te duwen, te trekken en te kietelen om een stap die kant op te zetten. Volgens de motie mag er in elk geval niet de situatie ontstaan dat deze subsidie wordt toegekend en dat die vervolgens frustreert dat een kolencentrale dicht kan gaan. Dat vind ik een eerste stap de goede kant op, maar het is natuurlijk nog lang geen grote stap richting een schone energievoorziening voor Nederland.

De **voorzitter**:
De heer Smaling, tot slot.

De heer **Smaling** (SP):
Ik had eigenlijk wel verwacht dat mevrouw Van Tongeren in haar bijdrage zou ingaan op de brief die de minister heeft gestuurd naar aanleiding van die motie. Anders wordt het toch een beetje blaffen en niet bijten. De minister probeert natuurlijk ook vanuit zijn optiek met die motie om te gaan op een manier die hem het beste past. Ik had eigenlijk verwacht dat hij daar meer werk van zou maken. Of komt het gewoon door tijdgebrek?

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Ik heb drie bladzijden van mijn tekst niet voorgelezen. Het klopt: ik heb altijd veel te veel enthousiasme om dingen over het voetlicht te brengen. GroenLinks vindt dit een heel belangrijk probleem. Wij vinden het echt van de zotte dat je oversubsidiëring krijgt van kolencentrales, zodat we eigenlijk kolencentrales aan de praat houden om bossen te gaan verbranden, wat we dan weer subsidiëren. Daar zouden we nog liever vandaag dan morgen een einde aan zien.

☐

De heer **Geurts** (CDA):
Voorzitter. Vandaag vervang ik mijn geachte collega Agnes Mulder. Zij zou het volgende gezegd kunnen hebben. Allereerst wil ik opmerken dat we dit debat voeren met de minister van EZ, die verantwoordelijk is voor het energiebeleid, maar niet voor toezicht op nucleaire installaties. Het CDA heeft zorgen over de kerncentrales in België en over het gemeenschappelijk toezicht op deze centrales, waarover de minister van Infrastructuur met de Belgen afspraken zou maken, afspraken die er nog niet lijken te zijn. Vragen hierover zullen we stellen in het algemeen overleg op 12 april.

Het CDA staat voor een onafhankelijke en duurzame energiemix. Kernenergie maakt daarvan wat ons betreft deel uit. We kunnen vaststellen dat Nederland een diverse en goede nucleaire kennisstructuur, en daarmee dus kennis van de gehele keten heeft.

De **voorzitter**:
Ik zie dat de heer Vos wil interrumperen. Ik stel voor dat de heer Geurts eerst verder gaat met zijn inbreng, voordat interrupties worden toegelaten.

De heer **Geurts** (CDA):
Dat is mogelijk door de diversiteit aan bedrijven, sterke universiteiten en een overheid die hiervoor zorg draagt en een adequaat toezicht houdt op de veiligheid. Dit wil het CDA zo houden, ook voor de toekomst. Voor medische toepassingen, de opwekking van energie en onderzoek is onze nucleaire kennisinfrastructuur van nationaal belang. Een belangrijker pijler daarin is ook de onderzoeksreactor in Petten. Het CDA ondersteunt dan ook ten volle de beslissing van de minister om samen met de provincie Noord-Holland een tweede tranche beschikbaar te stellen aan PALLAS. Het CDA hoopt dat de verantwoordelijken van PALLAS de businesscase volledig rond krijgen en dat onderzoek en ontwikkeling van medische isotopen in Nederland blijven bestaan. Dit is niet alleen goed voor onze kennis en werkgelegenheid, maar het draagt ook bij aan het gezond maken van onze medemensen. Nucleaire energie en ontwikkeling van deze technologie dienen we in de ogen van het CDA, zeker ook gezien de zeer lage CO_2-uitstoot naar de toekomst toe niet uit te sluiten. Onze energie halen we voor zo'n 95% uit fossiel en nucleair kan zeker in

de toekomst bijdragen aan een onafhankelijke en betrouwbare energievoorziening, zonder CO_2-uitstoot.

Het CDA wil dat er snel een maatregelenpakket komt voor verdere reductie van de CO_2-uitstoot. Mijn collega Agnes Mulder heeft begin 2015 verzocht om te beginnen met de evaluatie van het energieakkoord. Ondanks de vergezichten in het energieakkoord en de mooie woorden van de PvdA wachten we nog op maatregelen op dit gebied van dit kabinet. Verwacht de minister de evaluatie van het energieakkoord, het interdepartementale beleidsonderzoek CO_2-reductie en de uitvoering van de motie-Vos over onderzoek naar de uitvoering van de Urgendazaak in mei of begin juni naar de Kamer te sturen? Wordt bij het opleveren van deze onderzoeken ook een besluit genomen tot een aantal maatregelen? Daarbij zou het ook goed zijn om stimulerende maatregelen te bekijken die de kracht van planten en bodem om CO_2 uit de lucht op te nemen, bevorderen. CO_2 kan opgenomen worden door het organische stofgehalte in de bodem te verhogen en door langjarige teelten te stimuleren. Wordt er op dit moment ook gekeken naar mogelijkheden om het absorberend vermogen van onze natuurlijke rijkdom te vergroten?

Het CDA gaat de voorstellen van de minister om CO_2 te verminderen, bekijken op basis van hun bijdrage aan innovatie, werkgelegenheid en draagvlak. Ten aanzien van draagvlak voor de energietransitie wil het CDA dat meer wordt gekeken naar het meebeslissen en participeren van inwoners. Het CDA heeft hierom vaker gevraagd. Helaas werd de noodzaak hiervan bij het ministerie niet altijd erkend. Uit de evaluatie van de gedragscode inzake windenergie, uitgevoerd in opdracht van de Nederlandse Windenergieassociatie, blijkt nu dat het veel beter kan en dat Rijk en provincies hierbij belangrijk zijn. Is de minister bereid om te reageren op de aanbevelingen uit de gedragscode? In het rapport wordt de aanbeveling gedaan dat de overheden ook mee gaan doen en mede verantwoordelijk worden voor de gedragscode, wat eerder in 2014 in een aangenomen motie van mijn collega Agnes Mulder ook werd gevraagd. Het CDA wil dat er in samenwerking met meer belanghebbenden, zoals de Nederlandse Vereniging Omwonenden Windturbines, de Vereniging Eigen Huis en overheden, een nieuwe gedragscode komt die aanhaakt bij de verankering van het participatieplan in de nieuwe Omgevingswet. Is de minister bereid om van deze verdeling van verantwoordelijkheden en lusten en lasten werk te maken in de energiedialoog?

Zoals we allen weten, had in Drenthe het communicatie- en participatietraject voor windenergie veel beter gekund. Veel inwoners hebben grote zorgen over het windpark dat de minister wil doorzetten. Daarom is het nu van belang dat er serieus wordt omgegaan met alle zienswijzen. De fractie van D66 heeft dat in haar bijdrage ook gevraagd. Is de minister daartoe bereid? Gisteren zag ik in de NRC dat de provincie Drenthe dreigt om niet langer mee te werken aan de opvang van asielzoekers en het plaatsen van windmolens als de gevangenis Esserheem in Venhuizen alsnog dicht gaat. Kan de minister op de uitspraak van commissaris van de Koning Tichelaar reageren?

Het CDA heeft zich vanaf het begin verzet tegen het plaatsen van windmolens vlak voor de Hollandse kust. Aanvankelijk zijn de kosten misschien lager, maar uiteindelijk zijn de kosten hoog, want het gaat om ons vrije uitzicht op de Noordzee. De minister geeft in zijn brief aan dat hij de gemeenten meer inzicht gaat geven in de verschillen in kosten van de drie varianten. Ik zou graag een brief willen van de minister met een gedetailleerd overzicht. Kan hij de Kamer een begrijpelijk overzicht geven, waarin afschrijvingstermijnen en kosten, zoals aanlegkosten, subsidiekosten, bouwkosten, kosten van netaansluiting, ontwikkelingskosten et cetera, zijn meegenomen voor deze drie varianten?

De **voorzitter**:
Ik zie mevrouw Van Tongeren bij de interruptiemicrofoon staan, maar eerder stond de heer Jan Vos daar en die heb ik een beetje weg gehouden. Maar ik zie dat er geen bezwaar tegen bestaat dat zij nu interrumpeert.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Ik kan wel even wachten als u vindt dat er te veel geïnterrumpeerd wordt.

De **voorzitter**:
Nee, het is prima. Ga uw gang.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Staat het CDA nog voor het volledig en op tijd uitvoeren van het energieakkoord?

De heer **Geurts** (CDA):
Dat heeft het CDA in het verleden uitgesproken en dat zegt het ook nu. Het energieakkoord staat. We moeten oppassen dat we daar niet allerlei dingen van afbreken. Wij staan daar dus voor. Ik heb getal van 6.000 megawatt ook gehoord, maar daar moet een draagvlak voor zijn. Dat hebben wij er steeds bij gezegd. Het moet gebeuren met participatie van de omgeving. Ik hoorde de SP net in een discussie met de ChristenUnie zeggen dat het wellicht met zonnepanelen zou kunnen. Laat het niet zo zijn dat wij zonnepanelen in het weiland zetten en de koe eruit jagen.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
In de Monitor Wind op Land zien we dat acht van de provincies het waarschijnlijk niet op tijd gaan halen. Wat is dan de oplossing van het CDA om te zorgen dat dit wel gebeurt?

De heer **Geurts** (CDA):
Ik heb net al aangegeven dat er een draagvlak voor zal moeten zijn. Als dingen echt niet gaan, dan gaan dingen echt niet. Dan moeten we gewoon opnieuw kijken. We hebben net en ook in het verleden al aangegeven dat de evaluatie van het energieakkoord er gewoon moet komen. Dan komen dit soort zaken ook wel naar boven.

De heer **Jan Vos** (PvdA):
Ik denk dat het ongeveer een jaar geleden was dat de heer Buma, fractievoorzitter van het CDA, opeens iets riep over nucleaire energie. Sindsdien hoor ik dat standpunt van het CDA regelmatig terug. De heer Geurts spreekt over

betrouwbaarheid en leveringszekerheid. Maar er is ook een derde element, een derde pijler van het Nederlandse energiebeleid, namelijk de prijs. Kan hij mij vertellen wat de prijs is die in het Verenigd Koninkrijk wordt betaald voor de bouw van de nieuwe kerncentrale daar?

De heer **Geurts** (CDA):
Ik heb anderhalve dag stukken zitten lezen, maar ik ben dit in die stukken niet tegengekomen. Ik ben heel benieuwd of er hier überhaupt een Kamerlid is die dat bedrag weet. Ik weet het in ieder geval niet.

De heer **Jan Vos** (PvdA):
Mevrouw Van Veldhoven weet het vast wel. Het is 11,4 cent per kilowattuur. Dat is dan ook nog gecorrigeerd voor inflatie, 35 jaar lang. Uiteindelijk kom je dan uit op een kostprijs van 35 cent per kilowattuur. Ik vraag dit omdat windenergie op zee — de heer Geurts is daar een minder groot voorstander van — op dit moment 10,3 cent per kilowattuur kost. Daar wordt op dit moment in Denemarken een park voor aanbesteed. De prijs van kernenergie stijgt dus, van 11,4 cent naar 35 cent per kilowattuur over de komende 35 jaar, terwijl de prijs van windenergie met 18 cent naar 10,4 cent is gedaald. Waarom is het CDA dan zo'n voorstander van kernenergie? Dat is volgens mij gewoon geld over de balk gooien.

De heer **Geurts** (CDA):
Wij betogen als CDA steeds dat je een energiemix nodig hebt, dus niet alleen kernenergie, zoals de heer Vos van de PvdA-fractie probeert te framen. Nee, het is de mix, de samenstelling van een aantal dingen bij elkaar. Er is veel elektriciteit nodig voor het plan dat de PvdA heeft gelanceerd. Ik hoorde net getallen: er zouden 12.000 of 20.000 windmolens bij moeten komen om dat te realiseren. Ik ben heel benieuwd hoe de PvdA-fractie dat denkt te organiseren, zeker als er eens geen wind is. Alle koeien zijn het weiland uit vanwege de zonnepanelen.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66):
Laat ik eerst zeggen dat ik het erg waardeer dat de heer Geurts bereid is om het debat van zijn collega over te nemen. Er zitten veel technische kanten aan. De manier waarop hij dit doet, waardeer ik zeer. Ik heb een vraag over de kerncentrale, iets wat al langer speelt in zijn partij. De heer Geurts heeft het over de mix. Je weet dat de zon niet altijd schijnt en de wind niet altijd waait, maar een kerncentrale is bij uitstek iets wat zich lastig laat regelen. De wind laat zich niet regelen en zo'n kerncentrale laat zich ook maar moeilijk regelen. Waarom kiest het CDA dan toch voor een kerncentrale in plaats van voor een centrale op groen gas of duurzame biomassa die zich wel vrij gemakkelijk laat regelen? Daarmee kun je inspelen op het feit dat het de ene dag wel waait en de andere dag niet.

De heer **Geurts** (CDA):
Ik denk dat mevrouw Van Veldhoven namens de D66-fractie nog een argument geeft waarom wij voor kernenergie moeten zijn: kernenergie is er altijd, kernenergie is betrouwbaar. Heel veel andere vormen van energie zijn minder betrouwbaar. Laat de discussie niet alleen gericht zijn op kernenergie. Het is onderdeel van onze mix met het oog op de betrouwbaarheid van de energievoorziening in Nederland. Wat is die nu, 99,999 ...? De minister kent het cijfer, want die discussie hadden wij ook naar aanleiding van 380 kV. Ik hoop dat alle partijen hier in de Tweede Kamer ook voor die betrouwbaarheid willen staan.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66):
Die betrouwbaarheid is voor iedereen een basis, maar de vraag is hoe je die realiseert op een kosteneffectieve manier. Ik dacht dat dat nu juist voor het CDA ook een argument was en tevens een belangrijk reden om bepaalde andere oplossingen niet te willen. Iedereen gaat voor betrouwbaarheid, maar de vraag is of je die zo gaat realiseren dat je eigenlijk al weet dat je vaak overproductie hebt — elektriciteit die je misschien weggooit, die niets waard is — terwijl je ook kunt kiezen voor een centrale die je kunt bijregelen al naar gelang je behoefte. Dat kan met een kerncentrale niet. Dat betekent dus: kosten maken als het niet nodig is. Waarom kiest het CDA daarvoor?

De heer **Geurts** (CDA):
Ik voel dat wij wat dichter bij elkaar komen, nu wordt erkend dat kernenergie een belangrijke bijdrage kan leveren aan de energiemix. Wij kunnen nog discussiëren over het percentage, maar het kan een bijdrage leveren ten opzichte van zonne-energie, windenergie et cetera. Dat is belangrijk en wij zullen dat als CDA blijven volhouden.

De **voorzitter**:
Gaat u verder.

De heer **Geurts** (CDA):
Wij zijn erop bedacht dat het overgaan op desinvesteringen onze economie op achterstand zet en huishoudens op hoge kosten jaagt. Ik heb het dan over het sluiten van de nieuwste en de zuinigste kolencentrales van Europa, terwijl minder dan 1.000 kilometer verderop, in Polen, twee derde van het land draait op meer dan 30 jaar oude kolencentrales. Die zijn pas echt vervuilend! Laten wij hierover Europese afspraken maken en laten wij niet naïef zijn dat wij het in Nederland wel even alleen oplossen. De komende twee jaar gaan er vijf centrales dicht en dat is al heel wat. Wij roepen de minister op om afspraken te maken over het zonder extra kosten uitfaseren van de kolencentrales uit de jaren negentig. Ik hoop dat de minister hierop wil reageren.

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie):
Ik wil nog even inzoomen op de kolencentrales. Het CDA wil de kolencentrales die pas zijn gebouwd wel openhouden, zo maak ik op uit de woorden van de heer Geurts. Nu heeft de Kamer een andere uitspraak gedaan. Ik ben heel benieuwd hoe het CDA aankijkt tegen het benutten van de restwarmte van deze kolencentrales. Ik noem de warmterotonde in het Westland. Wat is de visie van het CDA?

De heer **Geurts** (CDA):
In het betoog van mevrouw Dik kwam dit net ook even voorbij. Ik ben er natuurlijk heel beducht voor dat de eindgebruikers van deze warmte straks worden afgerekend op

het feit dat ze die warmte gebruiken. Ik denk dat we daar in de Kamer nog eens een goede discussie over moeten voeren. Dat laat onverlet dat die warmte er op een gegeven moment wel is en dat we die ook duurzaam moeten gebruiken. Ik neem aan dat de ChristenUnie het met het CDA eens is dat we die niet de lucht in zouden moeten werken. Maar nogmaals, ik ben er zeer beducht voor dat de telers die deze warmte gebruiken, straks door de samenleving worden afgerekend op het feit dat zij de energie die er is, die warmte gaan gebruiken.

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie):
Ik ben wel blij met dit antwoord, want de heer Geurts gaat precies in op het punt dat ik wilde maken. Hij is er kennelijk ook van op de hoogte dat de telers in het Westland helemaal niet zo'n grote behoefte hebben aan die restwarmte, omdat die zo gelinkt is aan een bron voor fossiele energie. Zegt het CDA dan ook: we willen warmte duurzaam benutten; laten we die niet weggooien, maar laten we het in ieder geval zo regelen dat het benutten van warmte nooit een excuus mag zijn om die kolencentrale langer open te houden? Mag ik de heer Geurts zo begrijpen?

De heer **Geurts** (CDA):
Dat gaat me nog net een stapje te ver. Ik denk dat we heel goed moeten bekijken hoe die warmte geproduceerd wordt, maar als die warmte er is, moet die ook duurzaam gebruikt worden. Ik hoorde mevrouw Dik net zeggen dat telers er niet op zitten te wachten. Nou, ze zitten er niet op te wachten dat hun producten straks worden afgewaardeerd omdat ze die warmte gebruiken, maar ze hebben die warmte wel nodig in hun productieproces. Als ze die op een andere manier binnen kunnen krijgen, dan denk ik dat wij dat allemaal moeten steunen. Ik denk dat wij in onze uitspraken over de daarover ingediende moties helder zijn geweest over de kernvraag van de ChristenUnie of wij gewoon tegen die kolencentrale zijn.

☐

De heer **Bosman** (VVD):
Voorzitter. Toen mijn collega Van Tongeren en ik een paar maanden geleden begonnen over het clusteren van debatten, wisten we niet waar het zou eindigen, maar ik moet zeggen dat ik daar tot op heden zeer tevreden over ben. Volgens mij komen we allemaal goed aan de tijd, hoewel sommige collega's nog meer tijd hadden gewild. Ik ben in ieder geval blij dat we de debatten zo voeren. Dank voor het inplannen daarvan.

De VVD heeft de zorgen over het klimaat scherp op het netvlies. Er moeten stappen gezet worden om de impact van de klimaatverandering aan te pakken. De VVD heeft een lange historie van politici die zich hard hebben gemaakt voor het klimaat en het milieu. Daar zijn we trots op en daar gaan we zeker mee door, maar dan wel op basis van goede afspraken en een beleid dat zo veel mogelijk een vaste koers houdt. Geen gezwalk bij ieder zuchtje zeewind of bij het idee dat we misschien een doelstelling wel of niet gaan halen. Niets is funester voor het klimaatbeleid dan een wisselvallig klimaatbeleid. Sterker nog: bij iedere nieuwe krachtsverhouding in het parlement wordt het energiebeleid gewijzigd en bij iedere wijziging neemt de investeringszekerheid af en stagneert de voortgang. Daarmee zet Nederland zijn welvaart op het spel, volgens een energiewoordvoerder, Diederik Samsom.

Daarom hebben we goede afspraken in het energieakkoord, dat gesloten is met ruim 40 partijen van links tot rechts, van Greenpeace tot Shell. Is dat een compromis? Jazeker. Dat is een compromis, maar wel een heel werkbaar compromis. Doordat de neuzen dezelfde kant op staan, gaan de spades in de grond, wordt er werk gemaakt van hernieuwbare energie, gaan de oudste kolencentrales dicht en zetten we stappen op het gebied van energiebesparing. De toekomst van de energievoorziening is er één in transitie. Hoe gaat die toekomst eruitzien? Dat is nog lastig in één zin te zeggen, maar het is belangrijk om ruimte te laten aan de markt, aan innovatie en aan de consument.

De VVD heeft echter wel drie randvoorwaarden voor die transitie en de energietoekomst. Die toekomst moet betrouwbaar, betaalbaar en schoon zijn. Ik zal dat toelichten. Iedereen wil altijd kunnen blijven stoken en koken. Als het lichtknopje omgezet wordt, verwachten wij dat dit gewoon werkt. De energievoorziening moet betrouwbaar zijn. Niemand wil de helft van zijn of haar inkomen besteden aan de energierekening. Die moet dus ook gewoon betaalbaar blijven. Dat zijn de twee belangrijkste kaders voor de energievoorziening in ons land. Het derde kader is natuurlijk schoon. We zijn immers allemaal voor een duurzame en schone samenleving. Schoon is voor de VVD het beperken van CO_2 in de lucht. Co_2-vermindering is het doel, de markt moet het middel zijn en daar kunnen energiebesparing, duurzame energie en CO_2-opslag of kernenergie een prima middel bij zijn. Deze drie kaders moeten in evenwicht zijn, want zo ontstaan er kaders voor de markt waarin men kan ondernemen. De politiek kan niet voorzien welke technieken het beste zullen zijn voor verduurzaming, voor vermindering van de CO2-uitstoot of voor vermindering van het energieverbruik.

In de Monitor Wind op Land die de minister de Kamer vorige week heeft doen toekomen, staat vermeld dat voor het behalen van 13% van de doelstelling voor wind op land nog veel inspanning gevergd wordt. Ik vraag de minister hoe deze 13% ingelopen gaat worden. Ik maak me hierbij zorgen over de communicatie naar de omwonenden. Met "betrouwbaar" bedoelt de overheid namelijk ook "een betrouwbare overheid". Worden de periodes waarbinnen een zienswijze kan worden ingebracht, niet verkort? Ik krijg hierop graag een harde toezegging van de minister.

De VVD heeft een belangrijk doel voor ogen: de vermindering van de CO_2-uitstoot. Dat is een belangrijke opgave voor ons land. Hoe vaak we de minister hier ook uitnodigen, met een extra debat verminderen we de uitstoot van CO_2 niet. Een tienpuntenplan van collega Vos? Dat vermindert de CO_2-uitstoot niet. Wat de uitstoot van CO_2 wel vermindert, zijn de innovatieve ontwikkelingen van de ondernemers in ons land. De industrie in ons land zorgt voor die ontwikkeling. In de chemische industrie, bijvoorbeeld, zijn dergelijke ontwikkelingen gaande. Dat is de combinatie die de VVD graag ziet. Ondernemers zorgen voor banen en innovatie. De overheid maakt een-op-eenafspraken. Ik vraag de minister om een voortgangsrapportage op dit gebied. Hoe verlopen die afspraken? Waar zitten de knelpunten?

Iedereen wil altijd stoken en koken. "Betrouwbaar", "betaalbaar" en "schoon" moeten hierbij in een goede ver-

houding tot elkaar staan. Kijken we naar de reactor in Petten, dan moeten we "betrouwbaar" en "betaalbaar" ook in een andere vorm bezien. Een derde van de wereldproductie aan medische isotopen komt uit Petten. Met deze isotopen kunnen artsen tumoren opsporen en behandelen. De reactor in Petten is een betrouwbare en betaalbare optie en moet een betrouwbare en betaalbare partner voor medische isotopen blijven. Veiligheid is een essentiële voorwaarde voor het gebruik van nucleaire installaties. In Petten zijn inmiddels serieuze verbeteringen doorgevoerd. De Kernfysische Dienst onderschrijft deze verbeteringen. Wat de VVD betreft kan de reactor in Petten dus open blijven, maar moet er wel werk worden gemaakt van de PALLAS-reactor, de opvolger van de reactor in Petten. Hiermee kan Nederland een grote speler op de markt van medische isotopen blijven. Ik vraag de minister om een overzicht van de huidige stand van zaken.

Ik herhaal het graag: "betrouwbaar", "betaalbaar" en "schoon" moeten de kaders zijn die de overheid stelt, en de markt zorgt voor de middelen om het doel, het verminderen van CO_2-uitstoot, te behalen.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66):
De VVD houdt een betoog over het belang van innovatie. Innovatie ligt ook mijn partij, D66, na aan het hart. Ik maak me zorgen over de innovatiepoot van het energieakkoord, zoals de heer Bosman mij heeft horen zeggen. Wat vindt de VVD van de voortgang op dat punt? Deelt de VVD ook de zorg om het feit dat innovatieve bedrijven, zoals Avantium en Torrgas, moeite hebben om hun plek in Nederland te vinden? Welke oplossingen zouden daarvoor volgens de VVD moeten worden gevonden?

De heer **Bosman** (VVD):
Het zorgelijke is dat we met heel veel druk op een paar doelen zitten. Het gaat om drie doelen: hernieuwbare energie, energiebesparing en CO_2-reductie. Ik heb soms het idee dat die elkaar bijten, waardoor we niet de benodigde aandacht geven aan de dingen die van belang zijn. Innovatie is zeker van belang om de ruimte te krijgen, zowel op het gebied van regelgeving als op financieel gebied. Maar ook hierbij zijn er beperkingen, omdat we alle euro's maar één keer kunnen uitgeven. Die duurzame doelstelling is heel belangrijk en die 14% willen we halen, maar daarin zetten we wel heel veel geld om.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66):
Ja, maar dit is een breed, algemeen verhaal en geen concreet antwoord op mijn vraag. De vraag was of er voldoende aan innovatie gebeurt en of de VVD zich zorgen maakt. Hoe kunnen we de innovatiekracht versterken? Hoe kunnen we sneller gaan en meer kansen bieden aan die innovatieve bedrijven die in Nederland graag een bijdrage willen leveren?

De heer **Bosman** (VVD):
Er gebeurt heel veel op het gebied van innovatie. Ik ben bij verschillende bedrijven geweest die heel erg bezig zijn met samenwerking en met kansen om onderling tot verbeteringen te komen en nieuwe producten te maken die goed zijn voor de groene groei. Al die zaken zijn bezig. We moeten er echter voor oppassen dat we nu hier als overheid gaan bepalen wat de richting moet zijn en welke zaken geregeld moeten worden. De VVD zegt: laten we vooral terughoudend zijn met het creëren van regelgeving die beperkingen oplegt. Ik merk dat we heel veel bezig zijn met beperkingen: wat kan er wel, wat kan er niet? Ik ben dus een groot voorstander van het weghalen van bestaande beperkingen. Daar wil ik op inzetten.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Ik hoor de heer Bosman twee dingen zeggen. Aan het begin zei hij dat er beleid moet zijn dat een vaste koers houdt. Je moet niet steeds van het ene beleid naar het andere beleid gaan. Ik heb daar een vraag over. Het huidige beleid voor elektrisch rijden dateert van 2008 na een gezamenlijke motie van de VVD en GroenLinks. Daarin wordt de regering opgeroepen om daar vaart mee te maken. Er zijn actieplannen gemaakt en er is veel werk verzet door innovatieve bedrijven, ook in het zuiden van het land. De doelstellingen van het plan zijn: 200.000 auto's met een stekker in 2020 en 1 miljoen in 2025. Is de heer Bosman het met GroenLinks eens dat wij zo veel mogelijk moeten doorwerken met die plannen en niet plotseling een zware koerswijziging moeten inzetten?

De heer **Bosman** (VVD):
Wij hebben in het energieakkoord afgesproken dat wij streven naar de reductie van de emissies, eigenlijk geen emissie van auto's meer vanaf 2035. Dat is heel belangrijk. Er is een mooie stap gezet naar de elektrische auto, maar ik wil voorkomen dat wij ons alleen maar richten op elektrische auto's. Waterstof is immers ook een mogelijkheid en ik zie daarnaast nog kansen voor auto's die op fossiele brandstof rijden, maar dan 1 op 100 of 1 op 200, of auto's die de uitstoot opvangen. Ik wil al die ontwikkelingen niet zomaar blokkeren en zeggen: dit is de richting. Wij moeten voorkomen dat de Kamer en de politiek de innovatie blokkeren. Die discussie heb ik net gevoerd. Wij moeten niet zeggen dat wij vooral met de elektrische auto aan de slag moeten gaan. Nee, het is veel breder. Laat de onderlinge concurrentie daarmee aan de slag gaan.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Van mij mogen er ook allerlei andere innovaties komen, maar er zijn een actieplan en een Formule E-team. Er wordt gewerkt aan een hele zwik greendeals die allemaal zijn gebaseerd op een deelplan van de innovatie die de heer Bosman en ik ook willen zien. Dit alles heeft alleen betrekking op het stukje elektrisch rijden. Daaraan zijn streefgetallen gekoppeld: 200.000 in 2020 en 1 miljoen in 2025. Wil de VVD dit nu loslaten of zegt zij met GroenLinks: wij hebben alleen over dat deel gezegd dat wij die kant op moeten; die duidelijkheid hebben wij de industrie in het zuiden van Nederland gegeven en die willen wij blijven geven?

De heer **Bosman** (VVD):
Die duidelijkheid is er, maar wij moeten ons wel realiseren dat veel elektrische auto's na een jaar uit ons land verdwijnen en dan richting Noorwegen gaan. Daar voeren wij geen beleid voor en daar hebben wij geen afspraken voor gemaakt. Als wij het belangrijk vinden dat mensen elektrisch gaan rijden, gaat het om het totaalplaatje. Dat wil ik graag in het hele segment, ook met het energieakkoord. Als wij

elektrisch rijden belangrijk vinden, hoop ik wel dat die elektrische auto's in Nederland blijven. Als ze uit Nederland weggaan, is er alleen sprake van een doorvoer van elektrische auto's waar wij in principe niets aan hebben. Dat kan nooit de bedoeling zijn. Het is dus een veel breder verhaal. Ik ben heel blij met het energieakkoord dat is gericht op 2035. Met die ontwikkelingen ben ik nog steeds bezig.

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie):
Ik ben het helemaal met de heer Bosman eens dat de politiek de innovatie niet in de weg mag staan. Hij staat te stralen. Wij kunnen het best een keer eens zijn.

Hoe kijkt de heer Bosman dan naar de ontwikkelingen in Petten? Daar worden nu plannen gemaakt voor een nieuwe reactor. De productie van medische isotopen is heel belangrijk, maar ik heb begrepen dat er innovaties zijn, bijvoorbeeld de cyclotrontechnologie, waardoor die reactor wel eens compleet overbodig kan zijn. Hoe kijkt de heer Bosman daarnaar?

De heer **Bosman** (VVD):
Het belangrijkste wat mevrouw Dik zegt, is dat het kan. Het zou kunnen, misschien, maar ik wil geen onzekerheid. Wij spreken nu over onderzoeksmethoden en behandeltechnieken voor mensen met kanker. Wij mogen niet het risico lopen dat er ooit tekorten ontstaan. Er is een periode geweest waarin er een tekort was en er veel problemen zijn ontstaan toen in Canada de zaken niet doorgingen. Dat zijn grote risico's en als het niet zeker is dat die zaken niet op een andere manier kunnen worden geregeld, sta ik volledig achter PALLAS en de ontwikkeling van isotopen die nodig zijn voor het ontdekken en behandelen van tumoren. Het gaat dan immers om de gezondheid en de toekomst van heel veel mensen.

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie):
Natuurlijk, wij willen absolute zekerheid over de productie van medische isotopen. PALLAS is natuurlijk niet de enige reactor. Wereldwijd zijn er meerdere gepland. Daarnaast is er de ontwikkeling van nieuwe technologieën. Als ik dat bij elkaar optel, zie ik ook dat investeerders heel huiverig zijn om met PALLAS aan de slag te gaan. Kan ik de heer Bosman aan mijn zijde vinden om nog eens heel kritisch naar nieuwe technologieën en de ontwikkelingen wereldwijd te kijken voordat wij een definitief stempel zetten op de beslissing om PALLAS dan maar te gaan bouwen?

De heer **Bosman** (VVD):
Ik draai het om, want ik vind het essentieel dat iedereen weet dat wij staan voor de productie van isotopen en dat wij op dat punt zo veel mogelijk een garantie kunnen geven. Wij vinden dat onderzoek en behandeling essentieel zijn en dat mensen zich daar geen zorgen over hoeven te maken. Als we het omdraaien, ontstaan er discussie en zorgen over kernenergie en het gebruik daarvan. Dan is er op dat punt onzekerheid. Wij — deze Kamer, de politiek — creëren onzekerheid over kernenergie. Dat mag en dat is uw rol, maar ik vind dat onverstandig. Op heel veel punten is er een heel goede rol voor kernenergie en isotopen bij onderzoek en behandeling. Als wij op dat punt onrust creëren, is het geen wonder dat er geen investeerder meer komt. Dat vind ik heel zorgelijk.

De **voorzitter**:
Mevrouw Van Tongeren, u bent net al geweest.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Ik weet het, maar dit gaat over een heel ander onderwerp.

De **voorzitter**:
Eén vraag.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Die vraag is: wil Nederland echt wereldwijd garanderen dat de medische isotopen ... Gaat het goed?

De heer **Bosman** (VVD):
Ja, ik heb 'm door.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Ik zag de woordvoerder naar zijn keel grijpen. Wil de heer Bosman echt dat Nederland wereldwijd garandeert dat een derde van de medische isotopen door Nederland geleverd blijft worden en hoeveel geld heeft de VVD daarvoor over?

De heer **Bosman** (VVD):
De verantwoordelijkheid die we hebben, hangt samen met het feit dat heel veel mensen daarvan afhankelijk zijn. Natuurlijk moet er een businesscase komen en die is er; daar ben ik echt van overtuigd en daar maak ik mij dan ook geen zorgen over, totdat ik iets anders hoor. Tot op heden heb ik dat niet gehoord en ga ik ervan uit dat het gewoon goed gaat komen. Dat vind ik essentieel. Ik wil niet marchanderen en daarmee onrust creëren over het gebruik van kernenergie voor isotopen, behandeling en ontdekking van tumoren, dus voor behandeling van kanker.

☐

De heer **Jan Vos** (PvdA):
Voorzitter. Gisteren spraken wij hier in de Tweede Kamer op uitnodiging van D66 met Andrew Steer. Andrew is de voorzitter van een internationale organisatie die heel veel onderzoek doet naar de stand van de planeet. Hij schetste op het gebied van energie fascinerende ontwikkelingen in onze wereld. De Kamerleden weten dat dinsdag altijd een hectische dag is. Het was een prachtig moment om je weer te realiseren hoe geprivilegieerd je bent om dat soort kennis tot je te nemen. De heer Steer zei onder andere dat India en China op dit moment de ambitie hebben om per land 100 gigawatt aan zonnepanelen te installeren. Dat moet in China gebeuren in de periode tot 2020 en in India in de periode tot 2022. Dat is dus een heel korte termijn. Op dit moment hebben we wereldwijd in totaal 200 gigawatt aan panelen. De trackrecord van de Chinezen op het punt van het waarmaken van ambities is bekend; ik verwacht dat het in India dezelfde kant opgaat. We weten dus dat we daar over een paar jaar zullen zijn. Dat kan, omdat de prijs van die zonnepanelen razendsnel daalt. Het is dus niet alleen

een groene ambitie; het is vooral een economische noodzaak. Het is economisch voordelig om te investeren in die duurzame energie. We leven echt in een tijd van transformatie, met heel snelle veranderingen.

Twee maanden geleden was hier een andere inspirerende man; toen spraken we met Bill Gates. Samen met een aantal collega-ondernemers en -investeerders lanceerde hij met twintig landen, waaronder die landen India en China maar ook de Verenigde Staten, een al even fascinerend initiatief om de investeringen in energie-innovatie binnen vijf jaar te verdubbelen. Hij legde zelf 1 miljard euro tafel; Bill Gates kan dat, klaarblijkelijk. Ik vraag mij af waarom Nederland niet meedoet aan zo'n lovenswaardig initiatief. Het lijkt mij heel goed om die investeringen in duurzame energie te versnellen en te verstevigen.

De heer **Madlener** (PVV):
Dat roept bij mij gelijk de vraag op waarom de PvdA zich dan op dit moment wil committeren aan 26 miljard aan subsidies voor onrendabele windenergie, die ook nog eens enorm veel overlast zal opleveren. De heer Vos zegt dat de zonnepanelen zó snel goedkoper worden dat zij over een paar jaar rendabel zijn. Hij zegt daar echter gelijk bij: en daarom wil ik nu 26 miljard van de belastingbetaler om van die rotwindmolens te bouwen. Dat is toch dom?

De heer **Jan Vos** (PvdA):
Zonnepanelen zijn al rendabel. Bijvoorbeeld in de Verenigde Arabische Emiraten, een heel olierijk land, wordt erg veel geïnvesteerd in zonne-energie omdat de prijs daarvan daar ongeveer 5 cent per kilowattuur is. Daarmee kunnen zij elektriciteit goedkoper opwekken dan met olie. Hetzelfde geldt voor windenergie op land. In de Verenigde Staten is windenergie, die ongeveer 8 cent per kilowattuur kost, goedkoper dan kolen. Daarom gaan onder andere in de Verenigde Staten op dit moment kolencentrales dicht. Bij de laatste aanbesteding was de prijs van windenergie in Denemarken 10,3 cent. Ik weet niet waar wij in Nederland op uit gaan komen. Dat zal binnenkort duidelijk worden, maar het zal in die orde van grootte zijn. De prijs van bijvoorbeeld kernenergie is 11,4 cent. Het is dus eigenlijk puur een kwestie van de goedkoopste technologie. Het is niet langer een kwestie van links-groen idealisme. Ik geef een wat lang antwoord op de vraag, voorzitter.

De **voorzitter**:
Ja, dat hebt u goed gezien.

De heer **Jan Vos** (PvdA):
Ik zal er hierna over ophouden. Ik weet niet of ik het al gezegd heb, maar laten wij elkaar niet dom noemen of zo. Dat vind ik niet leuk.

De heer **Madlener** (PVV):
Dan zal ik het "niet slim" noemen om nu miljarden aan belastinggeld bij de burger op te halen en die te steken in niet-rendabele technieken. Dat doet de PvdA graag: belastingen verhogen. De heer Vos zegt dat het over een paar jaar allemaal rendabeler en beter wordt, maar hij gaat ons nu vastleggen op miljarden aan subsidies. Dat is toch niet slim?

De heer **Jan Vos** (PvdA):
Wat wij juist zien in deze tijd, in deze kabinetsperiode, in de tijd waarin de heer Madlener en ik leven, is dat de prijs van duurzame energie de prijs van fossiele energie kruist. Dat is een fascinerende ontwikkeling, want dat betekent dat wij niet langer voor bijvoorbeeld een thoriumcentrale geld op tafel hoeven te leggen. Wij kunnen zien dat die technologieën gaan concurreren met technologieën op het vlak van fossiele energie.

De **voorzitter**:
Ik zie dat de heer Madlener weer wil interrumperen, maar ik verzoek de heer Vos om verder te gaan met zijn betoog.

De heer **Jan Vos** (PvdA):
Andrew Steer, Bill Gates en de regeringen van de genoemde twintig landen zien, in tegenstelling tot de PVV, dat wij wereldwijd in een periode van razendsnelle verandering zitten, van disruptie. Deze verandering leidt in heel veel landen tot een omslag in het energiebeleid. Dat geldt niet alleen voor China en India. Ook een land zoals Uruguay is in tien jaar omgeschakeld van fossiel naar duurzaam. In Denemarken wordt al 30 jaar lang een heel stringent duurzaam beleid gevoerd. Andrew Steer, die hier gisteren was, liet een staatje zien waaruit blijkt hoeveel duurzame energie er is in Nederland. Alle Kamerleden die hier aanwezig zijn, kennen dat staatje. Daaruit blijkt dat Nederland, samen met Malta en Luxemburg, helemaal onderaan het lijstje bungelt. Dat staatje toonde ook een lijn die liet zien waar we in 2020 zouden zijn. In de gauwigheid kon ik zien dat wij in 2020 zes tot zeven landen op de ranglijst van duurzame energie gaan inhalen. Ik denk dat het eerlijk is om deze minister en het kabinet te complimenteren. De minister die hier in 2020 zit en een mooi verhaal houdt over hoe hoog wij op die ranglijst staan, profiteert van het beleid en het harde werk van deze minister en van dit kabinet, want in deze periode wordt een grote omslag gemaakt door het opschalen van de investeringen in duurzame energie.

Desalniettemin luidt mijn vraag aan de minister: als het zo hard gaat in de wereld, moeten wij dan niet een tandje bij zetten? Moeten wij niet, net zoals de leiders in de regeringen van China en India, een extra inspanning leveren bovenop hetgeen wij op dit moment al van plan zijn? Inmiddels zijn wij immers alweer een aantal jaren verder met het energieakkoord en het regeerakkoord.

Nederland is dichtbevolkt en wij rijden graag auto. Het resultaat is dat de lucht die wij inademen, vuiler is dan in een heleboel andere Europese landen. Onze kinderen krijgen daardoor astma en mensen sterven daardoor aan een longziekte. Als wij overgaan naar emissieloos vervoer, vervoer waarbij geen vieze uitlaatgassen meer uit onze auto's komen, dan wordt onze lucht schoner en dan worden onze straten stiller.

Ons vervoer moet ook nog om een andere reden anders worden ingericht, want wij staan permanent in de file. Dat is niet langer te tolereren. We kunnen een voorloper zijn op het gebied van zelfrijdend vervoer, dat veel efficiënter kan worden ingericht. Wie denkt dat dit niet kan: in Amerika kun je in de staten Californië, Florida, Michigan, Nevada en Washington D.C. al jaren legaal zelfrijdend rondrijden, omdat daar wetgeving voor is ingevoerd. Laten we dat

voorbeeld volgen. Nederland is een klein land en we willen toch niet eeuwig in de file blijven staan? Tegen collega's van de partijen die graag wat harder rijden met de auto zeg ik: ik denk dat het heel goed mogelijk is om met het meest veilige verkeersnet in Europa dat wij hebben, ook het meest schone net realiseren. We kunnen dan wat harder rijden als we geen emissies meer hebben, want dat is de reden dat we op dit moment limieten opleggen aan onze snelheden.

De **voorzitter**:
Was u klaar? Nee toch?

De heer **Jan Vos** (PvdA):
Nee, maar ik zie een interruptie van de heer Bosman.

De **voorzitter**:
Ik ook, maar ik dacht: als u bijna klaar bent, geef ik u de gelegenheid om af te ronden. Nee? Dan geef ik de heer Bosman het woord.

De heer **Bosman** (VVD):
Ik zit toch even met die cijfers van de heer Vos. Hij is een expert op het gebied van cijfers. Hij doet dat zo uit zijn hoofd; briljant. Maar hij gaat me toch niet vertellen dat onze luchtkwaliteit slechter is geworden, komend vanuit de vorige eeuw waarin we kolen hebben gestookt en al dat soort zaken? We zijn met auto's bezig waarvan de uitstoot steeds minder wordt. Daardoor wordt de luchtkwaliteit steeds beter. De heer Vos gaat toch niet vertellen dat het alleen maar slechter wordt in Nederland?

De heer **Jan Vos** (PvdA):
Ik maakte een vergelijking met andere Europese landen. De fijnstofuitstoot is in Nederland hoger dan in andere Europese landen. Het is zeker beter geworden, maar autofabrikanten kunnen niet meer voldoen aan de eisen die wij stellen aan de emissie van auto's. Het meest pregnant is dat naar voren gekomen in het Volkswagenschandaal, waarin gefraudeerd werd omdat men niet meer aan de eisen kon voldoen. Dat komt omdat de verbrandingsmotor, waar sommigen in deze zaal groot fan van zijn, al 100 jaar lang in ontwikkeling is geweest. Die technologie is gewoon een beetje klaar. Nieuwe technologieën, zoals waterstof, elektrisch rijden en andere vormen van vervoer, kunnen nog veel meer doorontwikkeld worden. Die ontwikkelen zich dan ook heel snel. We kunnen steeds verder rijden met die auto's, met honderden kilometers. We kunnen ze steeds sneller laden. Ze worden steeds goedkoper, met tienduizenden euro's. Dat betekent dat we dus gaan overschakelen, mijnheer Bosman, naar een ander soort vervoer in Nederland. Dat is goed, want dan wordt onze lucht schoner en worden onze straten stiller.

De heer **Bosman** (VVD):
Maar die omschakeling was al bezig. We moeten niet doen alsof de industrie dat niet gedaan heeft. De heer Vos haalt fijnstof en uitstoot door elkaar. Ik heb begrepen dat fijnstof ook van de banden komt. Volgens mij maakt het dan niet uit of je elektrisch rijdt of met een verbrandingsmotor. Het is wel essentieel dat we goed opletten en zorgen dat we de vernieuwing meenemen die de toekomst brengt. Kennelijk is de heer Vos van mening dat we afscheid moeten nemen van de verbrandingsmotor, terwijl daar nog heel veel potentie in zit. De ontwikkeling van de afgelopen 50, 60 jaar laat toch wel even een verandering zien, waarbij je 1 op 30 kunt rijden, en misschien straks 1 op 50 of zelfs 1 op 100. Er zijn misschien mogelijkheden dat de uitstoot van de auto kan worden opgevangen op een heel andere manier. Of zegt de heer Vos: nee, we gaan nu dingen uitsluiten en zeggen dat ze niet meer mogen, en dat doen we eerder dan afgesproken in het energieakkoord?

De heer **Jan Vos** (PvdA):
Als je in Nederland op de weg rijdt in een benzineauto, zie je een Volkswagen Golf elektrisch voorbij zoeven, of een Renault, of een Nissan LEAF. Je kunt ook een BMW of Tesla elektrisch voorbij zien zoeven. De vraag is dan wanneer zo'n auto betaalbaar wordt voor iedereen in Nederland. Wanneer is de prijs van zo'n auto gelijk aan die van andere auto's? Dat moment nadert met rasse schreden. Wanneer zo'n auto hetzelfde kost — zo vraag ik aan de heer Bosman en al die andere Kamerleden — waarom zouden we dan nog accepteren dat er vervuilende auto's zijn die lawaai maken, als we een schoon en stil alternatief hebben?

De heer **Bosman** (VVD):
Er werd mij iets gevraagd.

De **voorzitter**:
Het is niet de bedoeling dat er een wedervraag wordt gesteld, maar ik geef u gelegenheid om er kort op te reageren.

De heer **Bosman** (VVD):
Hoe wordt de prijs van die auto's gelijk? Als de prijs van de elektrische auto naar beneden gaat. Ik heb gezien dat de heer Vos het Noorse model aanhangt. Daar heeft men het precies andersom gedaan. Men heeft de fossielebrandstofauto's duurder gemaakt, om hun prijs gelijk te maken aan de elektrische auto's. Als je dat doet, weet je zeker dat mensen met een modaal inkomen of lager geen auto meer zullen rijden.

De **voorzitter**:
Ik zie de heer Geurts bij de interruptiemicrofoon staan. Mijnheer Vos, u kunt nog antwoord geven, als u niet weer een vraag stelt aan de heer Bosman.

De heer **Jan Vos** (PvdA):
Voor de Partij van de Arbeid staat voorop dat autorijden betaalbaar moet zijn voor iedereen. De Partij van de Arbeid heeft ooit verkiezingscampagnes gevoerd omdat autorijden voor iedereen toegankelijk moet zijn. We gaan niet mensen hun auto afpakken, zoals door sommige partijen in de media werd gesuggereerd. De Partij van de Arbeid is een voorstander van autovervoer voor iedereen. Ik mag de heer Bosman geen vragen meer stellen, maar als we schone en stille alternatieven hebben, en die heel snel in prijs dalen, dan komt denk ik de vraag op wanneer we gewoon overschake-

len. Ik heb gezien dat we dat energieneutraal kunnen doen, dus ik denk dat we er ook nog weleens uit zouden kunnen komen. Daarover wil ik graag met de heer Bosman in debat.

De heer **Geurts** (CDA):
Ik vind het al winst voor het debat dat de PvdA-fractie de standpunten die zij vorige week heeft gelanceerd, behoorlijk heeft afgezwakt. Ik hoor al geen jaartallen meer wanneer alles elektrisch moet worden, bijvoorbeeld. Ik denk dat dat winst is voor het debat. Op de luchtfietserij die vorige week gepresenteerd werd, wilden goede organisaties zoals de RAI niet eens reageren en dat zegt al genoeg. Ik heb een vraag voor de heer Vos. Vindt hij dat het kabinet de tarieven voor vol elektrisch zal moeten verhogen?

De heer **Jan Vos** (PvdA):
Ten eerste is het zo dat ik hier geen letter terugneem van de notitie die ik vorige week uitbracht. Laat dat helder zijn. Ik denk dat het goed is om dat even vast te stellen. Ten tweede denk ik dat het belangrijk is om een heel pakket aan maatregelen te introduceren in Nederland en dat mijn partij daarover in gesprek moet met het CDA, met de VVD en met andere partijen om ervoor te zorgen dat we zo snel mogelijk overschakelen naar emissieloos rijden. De Partij van de Arbeid denkt dat dat in 2025 kan. Ik hoop dat ik daarin gelijk krijg. Als het wat langer duurt, so be it, maar wat ons betreft gaan we daar nu met vaart op inzetten.

De heer **Geurts** (CDA):
Op de kernachtige vraag die ik stelde over de belastingtarieven voor vol elektrisch krijg ik geen antwoord. Vindt de PvdA-fractie dat die tarieven op nul moeten, of moet er een ander tarief gelden?

De heer **Jan Vos** (PvdA):
Ik heb niet de intentie om in dit debat, dat gaat over energie en niet over belastingtarieven, een wijziging in het standpunt van de Partij van de Arbeid over de tarieven voor dit jaar in te brengen. De notitie waar we het net over hadden, is geschreven voor het verkiezingsprogramma van de Partij van de Arbeid. Zij gaat vooral over de komende periode en schetst een langetermijnperspectief. Nogmaals, ik zou het CDA en alle andere partijen hier willen uitnodigen om met een gezamenlijke visie te komen waarin we de ambities die we allemaal hebben, kunnen verwoorden. Ik denk namelijk dat we niet zo ver uit elkaar zitten als door de heer Geurts wellicht gesuggereerd wordt.

Ik zou graag van de minister iets meer horen over de warmterotonde. In Zuid-Holland wordt volop discussie gevoerd over de aanleg van die warmterotonde. In principe juicht de Partij van de Arbeid de ontwikkeling van warmtenetten toe. Er kan heel veel energie worden bespaard door vraag en aanbod van warmte slim aan elkaar te koppelen. Doordat de ontwikkeling van deze warmtenetten wordt gekoppeld aan duurzame opwek, kan aardgas ook als fossiele brandstof voor warmte uiteindelijk worden uitgefaseerd. Dat moet echt, als we in 2050 fossielvrij willen zijn. In Zuid-Holland dreigen nu echter nieuwe vervuilende kolencentrales aangesloten te worden op het warmtenet. Daarmee gaat dat warmtenet juist bijdragen aan een verdere verhoging van de CO_2-uitstoot, door een lock-in van die kolencentrales. Het meest concrete plan dat nu op tafel ligt, de "Pijp over West", voorziet in een aansluiting van het Westland en Den Haag op warmte afkomstig van de Maasvlakte. Dat is voor 75% kolenwarmte, afkomstig van de kolencentrales. Mijn vraag aan de minister is of dat nu de bedoeling is. Net zoals bij biomassa, waar eerder vandaag ook al over gesproken is, zien we namelijk graag dat er geen lock-in komt als we die kolencentrales in de toekomst willen sluiten.

Dan Carbon Capture and Storage (CCS). Mijn fractie heeft daarover eerder een aantal vragen gesteld, ook samen met de fractie van GroenLinks. In 2007 heeft toenmalig minister Cramer gezegd dat CCS in de toekomst zal worden ingevoerd en dat zij binnen tien jaar — dat is dus nu — verwacht dat het kabinet in Europees verband dat systeem gerealiseerd ziet worden en dat de kosten daarvan voor rekening van de exploitant zijn. Zij heeft ook gezegd dat investeerders in nieuwe centrales daarmee rekening zullen moeten houden en dat CCS zichzelf zal moeten bedruipen na eventuele aanloop-, ontwikkelings- en demonstratiefases. Hoe kan het dan dat we nog steeds niet zien dat die centrales die CCS tot stand hebben gebracht? De minister heeft in het kader van de uitfaseringsdiscussie ook gezegd dat financiële prognoses rekening moeten houden met de CO_2-uitstoot en de veranderingen van het beleid die daarmee samenhangen. Nu is mijn vraag aan de minister waarom er door de kolencentrales zo verbaasd wordt gereageerd nu we werkelijk op dat beleid willen inzetten. Laten we gewoon de emissie-eisen voor kolencentrales verhogen zodat ze evenveel uitstoten als een gascentrale. Dan kunnen we zien hoe de markt bepaalt wat de beste manier is om CO_2-neutraal of in ieder geval met zo min mogelijk CO_2 elektriciteit op te wekken. Ik verneem hierop graag de reactie van de minister.

De heer **Bosman** (VVD):
De heer Vos zegt: dit is een plan en daar neem ik niets van terug. Dat is helder. Ik heb daar echter wel een vraag over. De verbrandingsmotor wordt uitgefaseerd. Nieuwe wetgeving zorgt ervoor dat binnen tien jaar in Nederland alleen nog elektrische auto's worden verkocht, net als in Noorwegen. In het energieakkoord staat iets anders, namelijk 2035. Neemt de heer Vos nu afstand van het energieakkoord, of zegt hij: nee, het energieakkoord is leidend?

De heer **Jan Vos** (PvdA):
De heer Bosman refereert aan de glorieuze geschiedenis van de VVD als het gaat om groene politiek en klimaat. Dat is ook niet zo gek, want een conservatieve partij heeft natuurlijk aandacht voor het erfgoed. Ik denk dat de partij van de heer Bosman op dat punt, samen met het CDA, leidend is geweest, meer nog dan mijn eigen partij. Ik hoop dat dit ook in de toekomst zo zal zijn. Het energieakkoord hebben wij een aantal jaren geleden gesloten. Het wordt nu geëvalueerd. Wat mij betreft betekent dit niet dat wij ten aanzien van geen enkele punt en komma van het energieakkoord een extra ambitie zouden mogen hebben. Ik denk niet dat dit het standpunt is van het kabinet, maar ik hoor graag een reactie van de minister. De heer Nijpels heeft in de borgingscommissie extra maatregelen geïntroduceerd, zowel op het gebied van duurzame energie als op het gebied van besparing, om de oorspronkelijke doelstellingen

te kunnen halen. Ik sta voor honderd procent achter het energieakkoord, maar je moet het ook weer niet zien als een soort heilige graal, waarbij wij hier in de Kamer aan tekstexegese moeten doen over wat wel en niet kan. Dat gaat mij ook een streepje te ver.

De heer **Bosman** (VVD):
Betekent dit dat de totale doelen ook niet vaststaan? Wat de PvdA betreft is er dan dus wat ruimte om te zeggen: "Je kunt ze wel halen en je kunt ze niet halen, want het zijn geen echte afspraken. Het is een stuk tekst, laten wij het niet te serieus nemen. Ze hebben wel hun beste gedaan met dat stukje tekst, maar ach, wij nemen het met een korreltje zout." Neemt u nu afstand van het energieakkoord met dit stuk, ja of nee?

De heer **Jan Vos** (PvdA):
Ik heb hier in de Kamer inmiddels al tientallen malen gezegd dat wij pal staan achter het energieakkoord. Er komt nu een evaluatie van het energieakkoord. Er komt straks een energieakkoord 2.0. Er zijn door de Borgingscommissie Energieakkoord allerlei afspraken gemaakt. Het is een levend document. Zeker in de aanloop naar dat energieakkoord 2.0 na de evaluatie, zullen er wijzigingen tot stand worden gebracht. Het is de vraag of het niet reëel is om nog eens te kijken naar iets wat je een aantal jaren geleden hebt afgesloten, gezien alle ontwikkelingen in de wereld — ik kan er nog wel een aantal opnoemen — die maken dat wij nu een andere realiteit hebben dan toen.

De heer **Smaling** (SP):
Waar blijft die klimaatwet van jullie?

De heer **Jan Vos** (PvdA):
Die klimaatwet is een fascinerend initiatief, maar het is best wel ingewikkeld om het voor elkaar te boksen. Er wordt heel druk over gebeld en gemaild, kan ik u verzekeren. Ik zal daar graag een keer met u over bijpraten. Dat kan desnoods hier in de Kamer, maar u bent ook op mijn kamer van harte welkom bij een kopje koffie. Dan kunnen wij daarover eens wat meer van gedachten wisselen.

De **voorzitter**:
Mijnheer Smaling, wat zegt u daarop?

De heer **Smaling** (SP):
Een kopje koffie met de heer Vos is prima, maar hij heeft met veel aplomb een klimaatwet aangekondigd. Dat zouden wij misschien ook hebben gedaan. De SP wil graag meedoen met dit initiatief, maar dan zou ik zeggen: dien het nu in, want nu krijg je het door deze Kamer. Na de verkiezingen moet je nog maar zien of dit lukt. Vandaar mijn vraag: wordt er bewust geen tempo gemaakt, of ligt het bij de Raad van State? Komt het nog voor het eind van het jaar? Dat wil ik wel graag weten.

De heer **Jan Vos** (PvdA):
De Raad van State heeft volgens mij een reactie gegeven. Ik kijk altijd naar de minister, in de trant van: waar blijft u nu met die wetten? U hebt een heel apparaat, waarom schiet het allemaal niet op? Maar nu wij zelf zo'n wet aan het schrijven zijn, kan ik het wat beter begrijpen, want het is een heel kunstwerkje dat je in elkaar moet draaien. Het moet wel zorgvuldig gebeuren, want het is wetgeving. We doen ons best en wat mij betreft komt het zo snel mogelijk, maar ik besef als geen ander dat er in deze Kamer, in de huidige samenstelling, heel veel mogelijk is op het gebied van groene politiek, het afscheid nemen van fossiele energie en het opwekken van meer duurzame energie. Wat dat betreft vindt u mij echt aan uw zijde.

☐

De heer **Wassenberg** (PvdD):
Voorzitter. Allereerst maak ik u mijn excuses voor het feit dat ik pas later kon aanschuiven, maar ik zat net bij een algemeen overleg over natuur. Het betekent ook dat ik niet alle nuances van alle bijdragen woordelijk heb kunnen volgen.

Het fossiele denken, waarbij wordt vastgehouden aan vervuilende energiebronnen en er te weinig ruimte is voor verduurzaming; dat zie ik bij dit kabinet. Kolen, kernenergie en gas zijn nog altijd de belangrijkste energiebronnen in Nederland. Grootschalige verduurzaming blijft zo uit. Zoals het er nu voorstaat, halen we zelfs de doelstelling van 14% duurzame energie in 2020 niet. Ik vraag me af hoe dat komt. Ik heb wel een vermoeden: het komt aan op durf, durf om vol in te zetten op wind- en zonne-energie en durf om voorgoed afscheid te nemen van fossiele brandstoffen. Maar de minister lijkt altijd een vangnet te zoeken, door de deur naar schadelijke energiebronnen toch op een kier te laten staan. Hij staat geen winning van schaliegas toe in deze kabinetsperiode, maar houdt wel de optie voor proefboringen open, want stel toch dat we in de toekomst schaliegas nodig hebben. Hij houdt ook de krakkemikkige Kerncentrale Borssele open, terwijl die al lang niet meer aan de strengste veiligheidseisen voldoet.

Noodzakelijke veranderingen komen vaak pas tot stand onder druk. Als de druk toeneemt, komt er een impuls voor innovatie en vergroening. We moeten dan naar andere energievoorzieningen. Die druk is groot, maar door de mogelijkheden van schaliegas en kernenergie niet voor eens en voor altijd af te sluiten, creëert de minister willens en wetens een noodventiel om die druk juist te verlagen. Dat is niet verstandig, want nu overheerst het kortetermijndenken. Met schaliegas of kernenergie missen wij de urgentie om echt tot verandering te komen. Ik vraag de minister daarom om de deur dicht te doen voor fossiele brandstoffen en zich echt volledig te richten op groene energie.

Er liggen zo veel kansen voor verduurzaming, maar het kabinet heeft onbegrijpelijkerwijs besloten om de kerncentrale in Borssele tot 2033 open te houden. Dit ondanks het feit dat uit onderzoek blijkt dat de kerncentrale niet Fukushimaproof is. De kosten die voor versteviging moeten worden gemaakt zijn nog altijd niet in kaart gebracht. Waarschijnlijk gaat dit in de honderden miljoenen lopen. Intussen voldoet de centrale niet aan de allerstrengste veiligheidsnormen. Dat baart mij grote zorgen. Laten we het risico zo veel mogelijk beperken en beginnen met de ontmanteling van Borssele, niet pas in 2033, maar nu. Het geld dat nodig is om de kerncentrale in Borssele Fukushimaproof

te maken, kunnen we veel beter besteden aan groene energie. We hebben het dan dus over een bedrag van honderden miljoenen euro's. Stel je eens voor hoeveel duurzame energie we daarmee zouden kunnen winnen. Dat zou nou durf zijn: het vangnet van kernenergie voorgoed loslaten, duurzaam en veilig. Is de minister bereid om Borssele te sluiten?

In Zuid-Holland wordt over een warmterotonde gesproken. De heer Vos had het daar net ook over. Daar zullen kolencentrales op het warmtenet worden aangesloten. We moeten voorkomen dat we die kolencentrale een onmisbaar onderdeel van het warmtenet maken. Is de minister bereid om de garantie te geven dat met het aansluiten van kolencentrales op het warmtenet, deze kolencentrales ook weer zonder grote gevolgen kunnen verdwijnen uit het warmtenet?

Groene energie heeft de toekomst, maar dan moeten we wel voldoende windmolens bouwen. Uit onderzoek blijkt echter dat drie kwart van de provincies achterloopt met de bouw van windmolens. Zoals het er nu voorstaat, halen we slechts 76% van de in het energieakkoord afgesproken windenergie, onder andere doordat gemeenten en provincies bovenwettelijke regels stellen, zoals dat in Noord-Holland gebeurt. Is de minister bereid om gemeentes en provincies aan te sporen om geen extra voorwaarden op de landelijke regeling te stellen?

Met alleen maar investeren in groene energie komen we er helaas niet. Ons energieverbruik is zó hoog dat we het onszelf wel heel erg moeilijk maken als we niet ook een parallel spoor van energiebesparing bewandelen. Daar liggen grote kansen, bijvoorbeeld bij het isoleren van huurwoningen. Daar zijn doelen voor gesteld, namelijk dat corporaties 1,8 miljoen huurwoningen isoleren tot ze minstens energielabel B hebben. Dat moet allemaal voor 2020 gebeuren. Maar uit onderzoek blijkt dat dat niet gehaald gaat worden. Het huidige tempo is te laag. Willen we de doelstelling alsnog halen, dan moet er echt een tandje bij. 32% van de verhuurders geeft aan de verduurzaming in 2020 niet te halen. Dat is een derde. Heeft de minister daar een verklaring voor? Kan de minister uiteenzetten welke obstakels er zijn voor corporaties om hun woningen te verduurzamen? Op welke manier kan de verduurzaming alsnog worden versneld?

Ten slotte het energieakkoord, waarin de doelen van dit kabinet zijn vastgelegd. De doelen zijn weinig ambitieus, zoals de Partij voor de Dieren al vaker heeft gezegd, maar toch is het de vraag of wij ze gaan halen. De OESO heeft ook haar zorgen uitgesproken en beveelt onder andere aan om de evaluatie van het energieakkoord in 2016 "grondig, transparant en onafhankelijk" te laten uitvoeren. Dat is door de minister geïnterpreteerd als overleggen met de betrokken partijen over de opzet van de evaluatie. Maar dat is toch niet onafhankelijk? Betrokkenen die mede hun eigen plan gaan evalueren? Dat is de slager die zijn eigen vlees keurt. Dat kan natuurlijk niet. Is de minister bereid om de evaluatie toch bij een onafhankelijke instantie onder te brengen, zoals aangeraden door de OESO? Graag een reactie. Ik overweeg een motie op dit punt.

Ik sluit af. Ik heb de minister gevraagd om meer durf te laten zien en zijn vangnetten los te laten. Dat fossiele denken, zoals ik het noem, staat echte innovatie in de weg. Wij moeten toe naar een omslag en die bereik je niet met heel kleine muizenstapjes. De tijd dringt. De weg naar duurzame energievoorziening moeten wij afleggen met een op zonne-energie aangedreven raceauto en niet met een op kolen gestookte stoomlocomotief uit de negentiende eeuw. Daarom vraag ik de minister of hij bereid is om durf te tonen en echte druk te zetten op een groene omslag.

☐

De heer **Smaling** (SP):
Voorzitter, u hebt al een seconde van mijn tijd afgepakt. Hoe moet ik dat uitleggen?

Voorzitter. Deze minister heeft tot nu toe buitengewoon hard gewerkt aan zijn energieakkoord. De SP-fractie wil hem daar veel complimenten voor maken. Andere collega's hebben dat ook gedaan. Je schaakt op een heleboel borden tegelijk, een simultaan, en het is niet makkelijk om al die partijen te winnen. Dat lukte Carlsen hier onlangs nog wel, maar de meeste grootmeesters lukt dat niet.

Het lijkt een goed moment om het energieakkoord even tegen het licht te houden. Daarom wil ik in mijn betoog een indeling geven. Er zijn zaken die vrij goed lopen, maar er zijn ook zaken waar wij wel wat over te zeggen hebben. Dat laatste rubriceer ik als volgt: niet snel genoeg, niet duurzaam genoeg en niet sociaal genoeg. Dat laatste is eigenlijk ook mijn hoofdpunt en mijn advies voor een energieakkoord 2.0. Het is nu een nogal technocratisch akkoord. Het is een akkoord van megawatts, petajoules en procenten en het zou dan ook een sterkere sociale component moeten krijgen. Daardoor zou die transitie, waarvan we bijna allemaal vinden dat die nodig is, winnen aan belangstelling onder de bevolking.

Wat loopt er redelijk goed in onze ogen? Ik zou zeggen dat dat het elektrisch vervoer is, ook al kan het natuurlijk altijd sneller. Er worden door collega's allerlei suggesties gedaan die op zichzelf zinvol zijn. Met de minister van Infrastructuur en Milieu praten we ook vaak over de zogenoemde modal shift: hoe krijg je mensen uit de auto in de trein en hoe krijg je goederen uit de vrachtwagen op de trein en vervolgens in het binnenvaartschip? Dat zijn natuurlijk discussies die lopen naast de discussie over elektrisch vervoer, maar over het algemeen wordt er wel hard aan getrokken. We hebben het er vorige week nog over gehad. Het is fijn dat het wetsvoorstel voor wind op zee alsnog door de Eerste Kamer is. Fijn is ook dat er onderzoek wordt gedaan naar de effecten die het op de badplaatsen heeft. Zon gaat ook hard, niet getalsmatig maar de toename van zonne-energie gaat wel exponentieel omhoog. Dat is wat mijn fractie betreft heel erg belangrijk, omdat zonne-energie bij uitstek iets is waar mensen bij betrokken zijn.

Wat gaat er in onze optiek niet snel genoeg? Wij vinden dat de geothermie achterblijft. De minister heeft in een eerder debat aangegeven waaraan dat ligt: het is een financieringsprobleem. Daarom hoor ik graag hoe hij bij met name geothermie en andere vormen van bodemenergie een tempoversnelling kan aanbrengen. Hetzelfde geldt voor de zogenoemde smart grids. Het jargon in dit debat is een beetje vervelend voor de mensen die meeluisteren, maar die smart grids zijn gericht op het efficiënte gebruik van energie en het afstemmen van vraag en aanbod, bijvoorbeeld op een bedrijventerrein. Het kan overigens ook een rol spelen in een woonwijk, want de ene smart grid is de andere niet. Kunnen we daarmee meer tempo maken?

Woningisolatie is genoemd. Er gebeurt veel, maar je moet misschien toch een onderscheid aanbrengen tussen huizen waarbij je snel naar label B kunt en huizen waarbij je moet kiezen voor totale isolatie in de vorm van nul op de meter. Dat laatste heeft meer voeten in de aarde en het is misschien ook niet overal mogelijk en wenselijk. Welk tempo heeft de minister hierbij voor ogen of heeft hij soms twee tempo's voor ogen?

Mijn fractie vindt dat de besparingen in de industrie niet hard genoeg gaan. Als je kijkt naar de elektriciteitsprijzen en de energiebelasting die betaald moet worden, zie je dat de kleinverbruiker per kilowattuur twee honderd keer zoveel energiebelasting betaalt als een energie-intensief bedrijf. Het is heel moeilijk om dat te blijven verkopen aan de mensen die die belasting moeten ophoesten, zeker nu de SDE+ naar een hoogte stijgt die vergelijkbaar is met het eigen risico. Het zou in ieder geval mij steeds meer moeite kosten om het te verkopen aan de mensen die met mijn partij sympathiseren als het niet beter en sneller gaat.

Wat vinden wij niet duurzaam genoeg? Ik wil dan toch echt een beroep doen op de minister om de rapportage biomassa 2013 nog eens tegen het licht te houden. Mijn bezwaar tegen die rapportage is namelijk dat er geen keuzes in worden gemaakt. Men doet voorkomen dat alle bestemmingen van biomassa, inclusief energie, even belangrijk zijn en dat er daarom vol ingezet moet worden op verhoging van het aanbod. De mening van de SP is dat je biomassa in eerste instantie voor hoogwaardige toepassingen moet inzetten en in laatste instantie voor energiegebruik. Van het gebruik van restafval in de biowarmtecentrale in Purmerend kunnen we veel leren. Ik denk dat het een heel goed initiatief is, maar dat laat onverlet dat er een differentiatie in het gebruik van biomassa moet komen. Doen we dat niet, dan kunnen we echt niet verkopen dat we zo veel miljarden steken in een houtpelletsbijmengingsactiviteit in de kolencentrales. Dat staat overigens nog los van de belastingvrijstelling, want het is echt een heel grote zogenoemde lock-in.

CO_2-opslag ondergronds vinden wij geen goed idee, zeker niet als wij die met z'n allen moeten betalen. Laten bedrijven dat vooral zelf doen. Het verbaast mij dan ook een beetje dat in het energierapport staat dat we het grootschalig gaan toepassen. Graag hoor ik waar dat dan in gaat zitten. Mestvergisting vinden we in principe ook geen goed idee, omdat je daarmee een probleem oplost dat eigenlijk helemaal niet had mogen bestaan. De Kamer heeft in het verleden een motie aangenomen waarin staat dat we met de veehouderij gaan sturen op kwaliteit in plaats van op kwantiteit. Dat betekent dat je het mestoverschot moet verlagen en die mest niet moet aanwenden om er gas uit te halen, want dan zit je nog steeds met de nutriënten. Dat weet de heer Geurts ook heel goed en bovendien is er op dit moment geen markt voor.

De heer **Jan Vos** (PvdA):
Is de SP ook tegenstander van het opslaan van CO_2 onder de bodem van de Noordzee?

De heer **Smaling** (SP):
In principe niet. Kijk, het is een end-of-pipeoplossing. Het zou niet nodig moeten zijn, maar daar zijn wij het denk ik wel over eens. Het is heel duur. Het kost heel veel energie om het onder de grond te krijgen. Wij vinden dat bedrijven dat dan ook maar zelf moeten betalen, vanuit het principe de vervuiler betaalt.

De **voorzitter**:
Tot slot, de heer Vos.

De heer **Jan Vos** (PvdA):
Dat ben ik volledig met u eens, net zoals waarschijnlijk oud-minister Cramer, die dit in 2007 al wenste.

De **voorzitter**:
Gaat u verder, mijnheer Smaling.

De heer **Smaling** (SP):
Voorzitter. Ik kom op mijn laatste punt. Het zal de minister niet verbazen dat ik dat terrein aanroer: wind op land. Er zijn in dit land allerlei plekken waar dat goed gaat. Van boerenmolens in Reduzum, Friesland, tot kleinere parken in bijvoorbeeld Coevorden, die gewoon goed begeleid zijn en in ieder geval binnen de gemeente niet op veel weerstand stuiten. In de Drentse en Groningse Veenkoloniën daarentegen speelt zich een drama af. Ik weet niet waardoor dat komt. Misschien zijn de verkeerde mensen erheen gestuurd. In ieder geval doet zich de ene na de andere miskleun voor, variërend van ambtenaren die tegen mensen zeggen dat het zoeken naar draagvlak een rituele dans is tot de uitspraak dat de rijkscoördinatieregeling wordt gebruikt om zaken door te drukken. Ik vraag me ook af of het met de geluidsnormen wel in orde is. Daarom doe ik het verzoek aan de minister om de motie die pas is aangenomen en waarin omgevingsmanagement centraal staat, ook echt uit te voeren. Van de huizen in de Drentse Veenkoloniën is de WOZ-waarde nu verlaagd. Het kan echt niet zo.

Ik wil de minister ook vragen om te kijken naar het alternatief zon. Wind is nu inderdaad per eenheid energie nog goedkoper dan zon, maar het gaat keihard met zonne-energie, zoals we vorige week ook in de uitzending van Tegenlicht hebben kunnen zien. Het wordt massaproductie. Het rendement van zonne-energie gaat heel snel omhoog en je moet dus eigenlijk nu kijken wat over vijf jaar en over tien jaar efficiënt en effectief is. Het rendement van windmolens zakt sneller dan dat van zon, dus op de termijn van 20, 30, 40 jaar heb je — volgens mij moet je dat nu al stellen — veel meer aan zon. Met alle subsidiëring die gemoeid is met het energieakkoord moeten we daar gewoon naar kijken.

Verder wil ik bij een evaluatie en bij een versie 2.0 pleiten voor meer aandacht voor energiecoöperaties en voor innovatie op lokaal niveau. Kijk dus niet alleen naar de topsectoren. Doe alles wat decentraal stimuleert, ik noem buurtbatterijen. Steek meer in werkgelegenheid en scholing, van installateurs bijvoorbeeld. Breng het thema ook in het onderwijs en zorg dat er een oplossing komt voor die salderingsregeling. Ik ben het eens met sommige sprekers dat bepaalde mensen ervan profiteren, terwijl anderen dan weer meer energiebelasting betalen. Dat moeten we ook niet hebben. De toekomst van de energie moet decentraal gedragen worden.

Mijn laatste punt. Er komt een energiedialoog. Mijn vraag is met wie. Wordt dat alleen zenden, of wordt het ook ontvangen? Wat voor resultaat staat de minister voor ogen als die energiedialoog is afgerond?

Helemaal tot slot: wat vindt de minister zelf van een klimaatwet? Het voorstel van de Partij van de Arbeid en GroenLinks ligt er. Zou dat nuttig zijn, een klimaat- en energiewet met bijvoorbeeld een fonds zoals het Deltafonds of het Infrastructuurfonds? Zou het dan, gezien de ervaring van de minister de afgelopen jaren, ook zinvol zijn om dat hele domein bij één bewindspersoon te beleggen?

De heer **Bosman** (VVD):
De heer Smaling wil heel veel niet. Dat horen we ook. Een tijdje geleden had hij de ambitie om namens de SP te komen met een visie over de verduurzaming van huizen, inclusief onderbouwing van hoe de financiën geregeld zouden worden. In een later debat werd dat wat afgezwakt. Ik kan die visie nergens vinden. Heeft de heer Smaling die visie van de SP op hoe we die huizen gaan verduurzamen ergens op de website staan of is die binnen de SP alleen intern beschikbaar?

De heer **Smaling** (SP):
Ik heb een heleboel dingen genoemd die ik wel wil. Misschien zet de heer Bosman de aan-uitknop ook aan of uit wanneer het hem uitkomt. Wij zijn bezig — ik heb dat al een keer eerder gezegd — om binnen de SP alle onderwerpen die zich met de fysieke leefomgeving bezighouden, beter op elkaar te laten aansluiten. Dat zijn energie, milieu, verkeer en veehouderij, ruimtelijke ordening. Dat hoort daar allemaal bij. Dat dient het doel om de samenhang zichtbaar te maken en om dus op gebieden als verkeer en milieu niet standpunten te gaan huldigen die botsen. Dat is wat we aan het doen zijn. Woningisolatie is daar een onderdeel van. Ik denk echter dat je gemakkelijker galerijflats naar energielabel B kunt verduurzamen dan alles nul op de meter kunt maken. Daarom houd ik de speelruimte op dat punt gewoon in stand. Wie ben ik om te zeggen dat alles nul op de meter moet als dat onbegonnen werk is, ook financieel?

De **voorzitter**:
Tot slot, mijnheer Bosman.

De heer **Bosman** (VVD):
Daar waar het kabinet te weinig haast maakt, neemt de SP dus wat meer tijd voor de plannen. Dat kan.

De heer **Smaling** (SP):
Nee, dat is niet zo. Onze wethouder Paulus Jansen, de heer Bosman nog welbekend, is in Utrecht ermee bezig. Hij probeert de grote flats in Overvecht snel te verduurzamen, maar dat gaat sneller als je naar energielabel B gaat dan wanneer je alles nul op de meter probeert te maken. Dat is een heel verstandig en legitiem uitgangspunt dat zorgt voor een snelle verduurzaming van een wijk die dat goed kan gebruiken.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Hiermee zijn we aan het einde van de eerste termijn van de Kamer gekomen. Ik schors de vergadering twintig minuten.

De vergadering wordt van 15.06 uur tot 15.25 uur geschorst.

Voorzitter: Elias

☐

Minister **Kamp**:
Voorzitter. Ik ga graag in op wat de woordvoerders naar voren hebben gebracht. Ik zal proberen mijn inleiding zo kort mogelijk te houden en daarna op een aantal algemene punten ingaan. Verder zal ik proberen, de diverse vragen van de woordvoerders te beantwoorden. Als een woordvoerder het idee krijgt dat haar of zijn vraag in eerste instantie niet beantwoord wordt, kan het zijn dat ik die meeneem bij een vraag van een andere woordvoerder. Sommige vragen overlapten elkaar namelijk.

Ik denk dat de Kamer heel goed in beeld heeft waarmee het kabinet bezig is wat energie betreft: we zijn helemaal gefocust op de overgang van fossiele energie naar duurzame energie. Dat is een grote opgave waarvoor wij staan, een opgave waarover internationale afspraken zijn gemaakt, afspraken waarvan Nederland er nog veel heeft te realiseren. Nederland heeft zich gebonden aan ambitieuze doelstellingen, daarbij ondersteund door rechterlijke vonnissen, Europese afspraken en mondiale afspraken. Wij proberen alle ambities die er zijn ten uitvoering te brengen en te verwezenlijken. Dat proberen we in het bijzonder door een breed maatschappelijk draagvlak te creëren, wat we bereikt hebben met het energieakkoord. We zijn nu bezig om dat uit te werken, gevolgd door een evaluatie en mogelijk door aanpassingen. Maar het gaat erom dat dit alles ondersteunend moet zijn bij die overgang naar duurzame energie, en wel zo snel mogelijk.

Onlangs zagen we dat de borgingscommissie, die de uitvoering van het energieakkoord moet volgen, heeft kunnen concluderen — alle bij het energieakkoord betrokken partijen zijn in die commissie vertegenwoordigd — dat niet alleen de doelstelling van 16% duurzame energie voor het jaar 2023 kan worden gehaald, maar ook de doelstelling van 14% duurzame energie voor het jaar 2020. Daarvoor hebben we wel een paar extra afspraken moeten maken: een actieplan om de 6.000 megawatt wind op land daadwerkelijk te halen en een innovatieprogramma om de uitrol van monomestvergisting voor elkaar te krijgen. Ik heb daarover intensieve gesprekken lopen met FrieslandCampina, dat zeer bereid is daarbij te ondersteunen. Verder noem ik een nieuwe subsidieregeling voor kleine, hernieuwbare warmteopties, om te zorgen dat mensen overgehaald worden om in plaats van de voor de hand liggende cv-ketel voor andere opties te kiezen, een onderzoek naar de effectiviteit van de stimulering van geothermie, waarover onder andere de heer Smaling begon. Ik ben daarin net zo geïnteresseerd als de heer Smaling. Ik ben erg blij met de voorlopers op dit punt. Zij worden zeer intensief vanuit EZ ondersteund. We kijken voortdurend aan de hand van hun ervaringen wat er nog meer moet gaan gebeuren. Ik zie veel in geothermie. Ik ben bezig om daar waar nog verdere slagen gemaakt kunnen worden, dat voor elkaar te krijgen. Verder hebben we een nieuwe subsidieregeling afgesproken

voor hernieuwbare energie en energiebesparing bij sportverenigingen. Die subsidieregeling loopt nu een jaar. Ten slotte hebben we een belastingkorting afgesproken in de Regeling verlaagd tarief energiebelasting. Die regeling was er al, maar we hebben haar nog gunstiger gemaakt. Dat is inmiddels met de Kamer gewisseld. De borgingscommissie heeft op grond van al deze afspraken kunnen concluderen dat we ook de doelstelling van 14% in het jaar 2020 kunnen gaan halen. Het is een heel goede zaak dat wij die ambitieuze doelstelling voor de korte termijn kunnen verwezenlijken.

Het is absoluut niet zo dat ik denk dat wij er daarmee zijn. Het komt natuurlijk vooral aan op de periode na 2023. Dan moet er nog een heleboel gebeuren. Voor die periode hebben wij een energierapport opgesteld. Daarin hebben wij aangegeven wat de uitgangspunten moeten zijn voor de periode erna en hoe wij een en ander denken te kunnen realiseren. Wij geloven dat het niet van deze tijd is om dit als overheid vast te stellen en daarvoor vervolgens een uitvoeringsagenda te maken. Wij denken dat je eerst moet spreken met alle betrokkenen en geïnteresseerden, vandaar de energiedialoog tussen april en juni. Dan gaan wij het land in, zeker niet alleen om te zenden maar juist ook om te luisteren, om informatie te verstrekken en meningen te verkrijgen, om te zien waar wij kunnen samenwerken, waar wij afspraken kunnen maken, hoe wij ook andere partijen kunnen stimuleren zodat ze erbij betrokken raken. Daar is de energiedialoog voor bedoeld. Ik zal dit jaar ook nog met een energieagenda komen voor de periode na 2023.

Als dat allemaal lukt, hebben wij bereikt dat onze ambitieuze doelstellingen voor 2020 en 2023 kunnen worden gehaald en dat wij een agenda voor de periode na 2023 hebben, waarbij wij ook nog een brede maatschappelijke discussie, om dat woord nog eens tevoorschijn te halen, in de vorm van een energiedialoog hebben gevoerd.

Een paar punten zijn in het bijzonder naar voren gebracht. Laat ik beginnen met het elektrische vervoer. Ik zal daar later ook nog op terugkomen in de beantwoording van vragen en in reactie op het plan van GroenLinks, Op weg naar schoon vervoer. Ik ben erkentelijk voor dat plan. Goede ideeën kan ik immers altijd gebruiken. Ik ben ook erkentelijk voor de plannen van bijvoorbeeld de heer Vos van de Partij van de Arbeid. In de politieke partijen, in de fracties, wordt hierover nagedacht, men zet standpunten op papier en komt daarmee naar voren. Dat helpt allemaal, dat is stimulerend, daar kunnen wij verder mee komen. Ik ga nu niet in detail op dat plan in, maar ik kan wel zeggen dat wij het qua elektrisch vervoer erg goed doen. Wij zijn nummer twee in de wereld qua aandeel elektrische auto's in enigerlei vorm — dan praat ik over plug-inhybrides en volledig elektrische auto's — in het totaalaantal verkochte auto's. Dat moeten wij vooral zien vast te houden. In 2015 hadden wij ten opzichte van 2014 een verdubbeling van 45.000 naar 90.000 auto's. Het aantal banen in die sector is inmiddels op 3.200 gekomen. Wij denken dat het in het jaar 2020 op 10.000 kan komen. Wij hebben 18.000 semipublieke en publieke laadpunten waar iedereen terecht kan om zijn auto op te laden. Wij kunnen waarschijnlijk in de maand april een green deal sluiten om te zorgen voor 55.000 en misschien 60.000 van die laadpunten in het jaar 2020. Die wisselwerking tussen laadpunten en elektrische auto's is noodzakelijk. Het een komt immers niet verder zonder het ander. Het moet dus voor elkaar komen. Ik voel mij hierin gesteund door de netbedrijven en de bedrijven die deel uitmaken van de netwerkgroepen die hierin willen investeren. Gemeenten willen hierin investeren. Ik voel me ook gesteund door de staatssecretaris van Financiën, die de fiscale regeling voor de laadpunten en -palen onlangs heeft verbeterd.

De **voorzitter**:
Mijnheer Madlener, u bent vast niet zomaar bij de interruptiemicrofoon gaan staan. U wilt waarschijnlijk een interruptie plaatsen.

De heer **Madlener** (PVV):
Ik wil een vraag stellen aan de minister. Hij zegt blij te zijn met al die plannetjes van GroenLinks en de PvdA. Die plannen komen over als luchtfietserij of groene dromen die totaal niet reëel zijn, eerlijk gezegd. De kritiek was ook enorm en de PvdA lijkt al afstand te nemen van het eigen plan. Eerst zou het de opmaat voor het verkiezingsprogramma zijn en nu hoor ik van de heer Vos dat autorijden betaalbaar moet zijn. Is het niet wijs dat de minister hiervan een doorrekening laat maken? Als een regeringspartij met veel tamtam een plan lanceert dat tot veel commotie leidt in de maatschappij — misschien zijn er wel 13.000 windmolens nodig om de benodigde energie te leveren; een onbetaalbaar plan — is het toch normaal dat de minister hierop inhoudelijk reageert?

Minister **Kamp**:
Ik denk dat de heer Vos en de Partij van de Arbeid heel goed in staat zijn om hun eigen plannen toe te lichten en te verdedigen; daar hebben ze mij niet voor nodig. Mijn grote plan is om de overgang naar duurzame energie zo snel mogelijk te maken en op een zodanige manier dat het ook leveringszeker is en betaalbaar blijft voor de mensen. Als fracties en partijen daarin meedenken en met concrete voorstellen komen, dan vind ik dat ondersteunend, ben ik daar blij mee en ga ik ook bekijken wat ik daarmee kan doen om uiteindelijk mijn eigen doel — dat is ook het doel van het kabinet — te bereiken. Ik ervaar dat de doelstellingen van GroenLinks en de Partij van de Arbeid gericht zijn op het bespoedigen van de overgang naar duurzame energie. Ik vind dat dit doel de inspanningen die zij leveren ook waard is.

De heer **Madlener** (PVV):
Ik begrijp dat de minister die plannen meer als een soort aanmoediging of denkrichting ziet dan als echte concrete plannen. Dat is misschien maar het beste ook, want ik geloof niet dat er echt veel realisme in die plannen zit.

Minister **Kamp**:
Ik denk daar wat anders over. De fractie van de Partij van de Arbeid, die trouwens heel goed voor zichzelf kan praten, heeft jaren geleden al benadrukt dat er een forse doelstelling moest zijn voor duurzame energie. Dat heeft zij ook in haar verkiezingsprogramma gezet. Het is ook in het regeerakkoord terechtgekomen, niet in het minst door de krachtige pleidooien van de Partij van de Arbeid. Het is ook in het energieakkoord gekomen. Dit kabinet is in 2012 begonnen. We zitten nu in 2016 en we zien dat alle partijen die bij het energieakkoord betrokken zijn, inschatten dat die doelstellingen voor 2020 en 2023 gehaald kunnen worden.

Als ik aan de Partij van de Arbeid denk, denk ik dus niet meteen aan luchtfietserij.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Ook GroenLinks is blij dat de heer Wiebes de motie van GroenLinks en D66 over de kosten van het laden bij die laadpalen uitvoert. Dat is echt een mooie stap in de groene richting. Ik bedoel: in de goede richting. Dat was eigenlijk een mooie verspreking. De minister had het ook over de green deal voor laadpaalinfrastructuur. Is het streven nu om op één publieke laadpaal per drie auto's uit te komen en is het streven ook om dit in publieke parkeergarages te realiseren? Tijdens mijn weekje proefrijden ontdekte ik namelijk dat het ook in publieke parkeergarages heel erg hard zoeken is naar een laadpaal.

Minister **Kamp**:
We zijn aan het begin van de overgang naar elektrische auto's. Ik vind het wel heel bemoedigend dat de grootste autobedrijven van de wereld allemaal voor de consument geschikte producten hebben. Het gaat dan zowel om elektrische auto's in diverse vormen als om auto's die door waterstof worden aangedreven. Ik denk dat er bij automobielbedrijven al heel veel gaande is. Er is op dat punt ook veel innovatie, maar we zitten echt aan het begin van het proces. Als u nu dus tegen mij zegt "dit en dat is nog niet goed", "daar gaat het moeilijk" en "hier lukt het niet", dan hebt u daar allemaal gelijk in, maar het is voor mij de kunst om ervoor te zorgen dat we dat uiteindelijk wel voor elkaar krijgen. Je moet de problemen onder ogen zien. Je moet partijen vinden die samen met jou die problemen willen oplossen. Je moet zorgen voor fiscale stimulering en in het begin ook voor subsidiëring. Je moet langetermijnafspraken maken. Op die manier zijn we er allemaal mee bezig.

Ik denk dat mevrouw Van Tongeren die aandachtspunten terecht naar voren brengt. Een aantal dingen gaat echt nog niet goed. Dat moet allemaal op gang worden gebracht. Zoals mevrouw Van Tongeren heel goed weet, is er natuurlijk een wisselwerking tussen het aantal laadpalen en het aantal elektrische auto's. Als je voor €4.000 ergens een laadpaal neerzet — daar komen de kosten voor het vergunningenproces en voor de fysieke aanleg in een straat of weg dan nog bovenop — en als je vervolgens verlies lijdt omdat daar weinig gebruik van wordt gemaakt, dan is dat natuurlijk niet erg stimulerend. Het is voor mij dus de kunst om ervoor te zorgen dat de groei van het aantal elektrische auto's gelijk opgaat met de groei van het aantal laadpalen en dat dat bij elkaar komt. Hoe dichter het bij elkaar komt, hoe meer het elkaar gaat versterken. Uiteindelijk komen we dan in de situatie dat elektrische auto's gewoon gaan worden. Dat is ook de ambitie van het kabinet: ervoor zorgen dat elektrische auto's gewoon worden.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Dat was een vrij algemeen antwoord op een iets specifiekere vraag. Op dit moment lijden zo'n beetje alle laadpaaleigenaren en ook alle fabrikanten van elektrische auto's hier verlies op. Als er iets nieuws op de markt wordt geïntroduceerd, wordt daar eigenlijk altijd verlies op geleden. Vandaar dat er op dat punt een aantal mooie green deals zijn afgesloten. Hoe kan de Kamer suggesties aanreiken voor die green deals — dit is er immers één — om daarin een streefaantal, dus geen keiharde afspraak, op te nemen in de zin van "per drie auto's een publieke laadpaal" of om meer laadpalen te krijgen in publieke parkeergarages? Als de minister dit niet het juiste moment vindt om suggesties voor een green deal aan te dragen, wil ik dat met plezier op een ander moment doen, maar er zitten in die green deals echt dingen waarvan mensen denken dat zij vrij snel helpen; ik heb een rondje gemaakt langs de industrie van elektrische auto's. Er is een green deal over het verlagen van de kosten van de laadpalen en er is een green deal over de vraag hoeveel laadpalen we eigenlijk nodig hebben. Als je daar een streefgetal bij hebt, weten de bedrijven waarop zij ongeveer moeten mikken. Dat is dus eigenlijk de vraag.

Minister **Kamp**:
Dat lijkt mij ook. Ik denk dat dit constructieve suggesties zijn. Als zij nu al niet betrokken worden bij die green deal, zullen zij op enig moment zeker betrokken worden bij de uitwerking daarvan. Ik ben erkentelijk voor zulke suggesties. Over het elektrisch vervoer kan ik nog veel meer zeggen, maar laat ik het in eerste instantie hierbij laten.

Naar aanleiding van wat de heer Smaling en anderen hebben gezegd over wind op land, is het goed om daar toch nog iets over te zeggen. Ik realiseer mij natuurlijk heel goed dat je, als je met grote windparken gaat beginnen, eerst de behoefte daaraan in een bepaalde regio met iedereen bespreekt. Vervolgens bekijk je of er alternatieven zijn. Zo ja, moeten we dan zowel die alternatieven als die windparken gebruiken of kan het een voor het ander in de plaats komen? En op welke termijn moet dit worden gerealiseerd binnen de landelijke afspraken? Als je daar rustig over kunt praten en als je rustig kunt werken aan het draagvlak om uiteindelijk breder gedragen dan nu soms het geval is, tot een windpark te kunnen komen, is dat ideaal. Ik zat echter in een situatie waarin wij op korte termijn resultaten moesten bereiken. We hadden afgesproken dat er in het jaar 2020 sprake zal zijn van 14% duurzame energie. Daar heb ik de biomassa, de windmolens op zee en de windmolens op land voor nodig.

De provincie Drenthe heeft op dit moment nog slechts 8% van de doelstelling voor het jaar 2020 gerealiseerd. Zij loopt daar dus fors op achter. Er zit dus zeker druk op om te zorgen voor voortgang in een proces dat volgens mij al in 2009 is begonnen en dat al in 2011 tot de eerste plannen heeft geleid. Voor Drenthe betekenden die plannen 420 tot 600 megawatt. Vervolgens zijn die plannen vanaf 2012 — ook door mij — bewerkt en zijn zij uiteindelijk teruggebracht tot 150 megawatt. Daarbij gaat het om een gebied dat door de provincie is aangewezen. Op een gegeven moment moet dat concreet worden. Ik heb nu een keuze gemaakt, waarbij ik mij aan alle wettelijke voorschriften heb gehouden. Die keuze is vastgelegd in een ontwerpinpassingsplan, dat in procedure is gegaan. Iedereen die daarop wenst te reageren, heeft daarvoor de gelegenheid in de vorm van een zienswijze. Die zienswijzen komen binnen. Daar is een periode van zes weken voor. Ik zeg tegen de heer Bosman dat ik die periode van zes weken voor het indienen van zienswijzen zal handhaven. Ik vind die periode heel reëel. Wij zijn lang bezig met de voorbereiding. De mensen moeten dit bestuderen en moeten daarover, als zij dat wensen, hun mening kunnen geven. Je moet dus niet aan die zes weken knibbelen. Dat zeg ik de heer Bosman dus graag toe. In Drenthe is men daar nu mee bezig. Die zienswijzen komen bij mij. Neem van mij aan dat ik bestuurder genoeg ben om

die zienswijzen heel serieus te nemen. Ik zal daar dus goed naar kijken en ik zal bezien hoe de opvattingen in die zienswijzen zich verhouden tot mijn opvattingen en welke conclusies daaruit getrokken moeten worden. Dat doe ik in het begin van het derde kwartaal. Rond de zomer zal ik daarover, voor zover dat nodig is, samen met mijn collega Schultz van Infrastructuur en Milieu tot conclusies komen.

Wat betreft wind op land is er sprake van flinke voortgang. Het is al zeker dat we in 2020 5.250 megawatt zullen realiseren. Twee jaar geleden dachten we nog dat het 4.700 megawatt zou worden. We weten nu echter dat het 5.250 megawatt gaat worden. Waarschijnlijk zullen we nog flink wat meer realiseren. Voor een deel blijft het echter toch achter. Ik heb dat besproken met de provincies, de VNG, de Unie van Waterschappen en anderen die daarbij betrokken zijn. Ze hebben gezegd dat ze willen dat die 6.000 megawatt wordt gehaald. De VNG wil de provincies helpen die afspraken met mij hebben gemaakt. Dat geldt ook voor de Unie van Waterschappen. Ik heb vorige week opnieuw een aangescherpt actieplan met hen kunnen vaststellen om het voor elkaar te krijgen. We zullen er met zijn allen aan werken om het voor elkaar te krijgen. Die 6.000 megawatt is belangrijk. Ik wil die graag gerealiseerd zien. Ik zal daar ook zeer mijn best voor doen.

Je krijgt dan wel weerstand. Ik begrijp dat die weerstand er is. Er kunnen algemene plannen zijn die goed zijn voor het land als geheel, maar op de plaatsen waar die moeten worden uitgevoerd, spelen er ook heel andere belangen, waarmee ook rekening moet worden gehouden. De mensen met die belangen komen daarmee met kracht naar voren. Dat is heel goed. Vervolgens moet ik een en ander in het grote geheel inpassen en tot een verantwoord besluit komen. Ik kan de Kamer verzekeren dat ik daarvoor mijn best zal doen. Dit wilde ik in algemene zin zeggen over wind op land.

De heer **Smaling** (SP):
Als je 6.000 megawatt wind op land wilt realiseren, dan heb je de eerste 1.000 megawatt sneller dan de laatste 1.000 megawatt. Volgens mij is dat ook een economische wet als er sprake is van marginale kosten en marginale opbrengsten. Mijn punt is het volgende. We hebben in de afgelopen tijd veel geleerd over wind op land. Ik praat vaak met onze afdeling in de Noordoostpolder, waar men ook met een groot windmolenpark te maken heeft. Deze afdeling is er redelijk over te spreken. Misschien komt dat doordat er met de dorpen rondom Emmeloord afspraken zijn gemaakt. Misschien komt dat ook doordat dat park aan de rand van het IJsselmeer staat. Je moet echter helaas ook constateren dat de parken in Drenthe en Groningen de lastigste parken voor de minister zijn. Is hij bereid om, als de zienswijzen daartoe aanleiding geven, een eventueel andere energiemix te overwegen als die dezelfde hoeveelheid megawatt oplevert?

Minister **Kamp**:
Naar mijn overtuiging is dat niet mogelijk. Indien als gevolg van de zienswijzen wordt besloten om veranderingen met betrekking tot het park De Drentse Monden en Oostermoer door te voeren, dan zijn daarvoor volgens mij geen tijdige alternatieven beschikbaar. Dan gaan we die 14% in 2020 niet halen. Het zit allemaal op de kritische grens.

Wat er altijd op mij afkomt, is: verzet. De heer Smaling zegt: de parken in Drenthe en Groningen zouden we niet moeten doen. We hebben vandaag gehoord dat we kerncentrales niet moeten doen; althans, een aantal partijen zegt dat. Bijna iedereen zegt: schaliegas moeten we niet doen. Men vindt dat kolencentrales gesloten moeten worden. Er zijn fracties die zeggen dat we helemaal moeten ophouden met de gaswinning in Groningen. En elke keer als gaswinning uit kleine velden aan de orde is, dan is men daar ook tegen. Als we die lijn vasthouden, dan heeft dat twee consequenties. In de eerste plaats realiseren we dan de doelstelling van 14% niet. In de tweede plaats wordt het dan zeer onzeker of we in de toekomst nog wel op een betaalbare manier in onze energiebehoefte kunnen voorzien.

De heer **Smaling** (SP):
Dit is het bekende Groningen-Hoogezand-Sappemeer-Zuidbroek-Scheemda-Heiligerlee-Winschoten-Nieuweschans-rijtje van de minister, het rijtje van wat we allemaal niet willen. Er is echter zat wat we wel willen. Geothermie moet nog op gang komen, maar heeft een groot potentieel. We zouden ook zo kunnen instemmen met het uitbreiden van wind op zee als dat eenmaal succesvol blijkt te zijn. Daar ligt het dus niet aan. Volgens mij moet je vaststellen dat in de Veenkoloniën zaken verkeerd zijn gegaan. Daar komt dan de LOFAR-zaak nog overheen. Daar komt dan ook de constatering nog overheen dat de WOZ-waarden in dat gebied lager zijn. En daarbij komt dan ook nog dat maar een paar mensen financieel profiteren van die enorme palen. De mensen in de lintdorpen, in Stadskanaal en in Meeden hebben alleen maar lasten. Dat allemaal zou de minister toch moeten aanzetten tot een wijziging van zijn mening? Waarom zou je zienswijzen inbrengen als de minister toch zegt: ik ga het gewoon doen?

Minister **Kamp**:
Het is de reactie van de heer Smaling op wat ik heb gezegd over Gronings gas, gas uit de kleine velden, kernenergie, kolencentrales, schaliegas, en zo kan ik nog verdergaan. Hij is ook tegen de injectie van productiewater en er zou ook geen biomassa moeten worden meegestookt, ook al hebben wij dat afgesproken. Als hij dat hele lijstje bij elkaar optelt, moet hij toch ook tot de conclusie komen dat wij de toekomstige energievoorziening niet kunnen veiligstellen en dat wij de ambities voor duurzame energie niet zullen halen.

De heer Smaling zegt dat een paar mensen profiteren als er windmolens worden geplaatst. Ik wijs erop dat de provincie Drenthe een gebied aanwijst waar windmolens mogen komen. Daar mag iedereen met plannen komen. Dan is de gedragscode van toepassing die is afgesproken tussen natuur- en milieuorganisaties en de windsector. Zij hebben afgesproken dat het op een bepaalde manier moet gaan en dat er ook een bepaald bedrag beschikbaar moet zijn voor de omgeving ter compensatie van hetgeen waarmee men wordt geconfronteerd. Men houdt zich aan die afspraken, maar of het zeer winstgevend is, zal moeten blijken. De windmolens worden neergezet en over een periode van vijftien jaar krijg je subsidie naarmate de windmolens draaien. Als er iets misgaat met de techniek of er gaat iets anders mis en de windmolens leveren geen energie, krijg je geen subsidie. Daarmee loopt men dus risico en tegenover het nemen van risico staat het maken van winst. Op

dat systeem draait onze hele samenleving ondanks het feit dat de SP in de Tweede Kamer is vertegenwoordigd.

De **voorzitter**:
Voor zover de heer Smaling niets meer wilde zeggen, zou dit een vorm van uitlokking zijn.

De heer **Smaling** (SP):
Dat gun ik de minister van harte.

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie):
De ChristenUnie wil wel heel graag dat die 6.000 megawatt op land wordt gerealiseerd. De minister wil dat ook. Gaf hij nu aan dat er vorige week een actieplan is opgesteld om ervoor te zorgen dat die 25% die moeilijk te realiseren lijkt, alsnog voor 2020 gerealiseerd zal worden?

Minister **Kamp**:
Wij hadden een actieplan, maar wij hebben vorige week afgesproken dat in dat kader een aantal dingen moet worden aangescherpt. Zo moet er bij alle overheden die op de een of andere manier bij windmoleninitiatieven zijn betrokken, iemand dedicated mee bezig zijn, dat proces volgen en signalen aan anderen afgeven als dat noodzakelijk is. Het is ook erg belangrijk dat de Unie van Waterschappen, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten en het IPO tijdens die bijeenkomst zonder enige terughoudendheid hebben gezegd dat zij voluit willen meewerken aan het realiseren van deze doelstellingen en dat zij dat noodzakelijk vinden. Zij zijn daartoe gemotiveerd en zij willen graag met mij samenwerken. Ik vond dat een heel bemoedigende bijeenkomst.

De **voorzitter**:
Er moest iemand "dedicated" bezig zijn? Zullen we zeggen: met veel inzet?

Minister **Kamp**:
Neem me niet kwalijk, mijnheer de voorzitter.

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie):
"Toegewijd", voorzitter.

De **voorzitter**:
Dat is nog beter.

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie):
Ik wil graag geloven dat alle partijen toegewijd zijn, maar het moet wel tot concrete resultaten leiden. Kan de Kamer op de hoogte worden gehouden van de voortgang van de uitvoering van dat actieplan? Ik heb begrepen dat het nog niet altijd goed gaat met de gedragscode. Een goede uitvoering van de gedragscode kan natuurlijk enorm helpen bij het realiseren van de ambitie. Wat kan de minister doen om ervoor te zorgen dat die gedragscode nog beter wordt uitgevoerd?

Minister **Kamp**:
De gedragscode was een goede afspraak tussen de natuur- en milieuorganisaties en de sector. De gedragscode is geëvalueerd en hij blijkt goed te werken, want er zijn grote verbeteringen opgetreden. Met mevrouw Dik ben ik echter van mening dat verbreding ervan zinvol kan zijn. Je kunt bekijken of er meerdere partijen bij kunnen worden betrokken en of een verdere uitwerking mogelijk is. Wij zullen aan de hand van die evaluatie bekijken welke verbeteringen nog mogelijk zijn. De gedragscode is echter een flinke stap in de goede richting, hij wordt op dit moment toegepast en leidt ook al tot resultaten.

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie):
Ik kom terug op het eerste deel van mijn vraag, over het actieplan. Uit het land krijgen wij signalen dat men tegen praktische problemen aanloopt, bijvoorbeeld met radarinstallaties. Daar moeten oplossingen voor komen. Ik zou heel erg graag op de hoogte blijven van aanscherpingen van het actieplan, zodat de Kamer, de volksvertegenwoordiging, ervan overtuigd raakt dat wij die laatste 25%, die toch heel moeilijk te realiseren lijkt, toch voor 2020 gaan halen.

Minister **Kamp**:
Daarom heb ik ook inzicht gegeven in de stand van zaken. In 2020 zal 5.250 megawatt gerealiseerd worden. Daarbovenop komt een gedeelte dat waarschijnlijk gerealiseerd zal worden. Bij een ander deel ligt dat wat moeilijker, en juist op dat deel concentreren wij ons.

Mevrouw Dik-Faber noemt een terecht punt. Zij zegt dat er plekken zijn waar je wel windmolens zou kunnen neerzetten, maar dat deze het radarverkeer zouden verstoren als je dat doet. Dat botst met elkaar. Iets anders wat zij zou kunnen noemen, is het punt van de waterkeringen. Het beleid van Rijkswaterstaat was dat windmolens niet op waterkeringen mochten worden gebouwd. Ook dat houdt goede initiatieven tegen. Op beide punten zijn echter verbeteringen gerealiseerd. Kan een bepaalde radar niet goed functioneren als daar windmolens bij in de buurt komen, dan moet die radar worden aangepast of moet op een andere plek een ondersteunende radar worden neergezet. Dat hebben wij uitgewerkt. Daar zijn wij het bijna over eens geworden; ik denk dat dit goed komt. Voor wat betreft de waterkeringen is het nee-beleid veranderd in een "nee, tenzij"-beleid. Dat betekent dat, als het verantwoord is om op een waterkering windmolens neer te zetten, daaraan wordt meegewerkt. Op beide punten is dus een verbetering of vooruitgang gerealiseerd.

De heer **Geurts** (CDA):
De minister sprak net over Drenthe, maar hij uitte tegenover de Kamer ook een aantal frustraties. In mijn eerste termijn heb ik tegenover de minister een frustratie genoemd die werd geuit door commissaris van de Koning Tichelaar. Hij heeft gezegd: als de rijksoverheid op zo'n manier met ons omgaat, werken wij niet meer mee aan het plaatsen van windmolens. Ik zou daar graag een reactie op hebben van het kabinet, van deze minister.

Minister **Kamp**:
Ik weet hoe bestuurders moeten functioneren. Ik doe het zelf ook al heel lang, bij de verschillende overheden. Ik weet dat je af en toe teleurstellingen hebt te incasseren. Af en toe reageer je emotioneel. Ik zie dit als een emotionele reactie. Ik denk dat het niet realistisch is om alles aan elkaar te verbinden en het andere op te zeggen als het ene niet naar je zin is. Ik denk dat wij daar niet verder mee komen. Met de heer Tichelaar, commissaris van de Koning in Drenthe, heb ik altijd op een heel goede manier kunnen werken en dat blijf ik ook graag in de toekomst doen.

De heer **Geurts** (CDA):
In mijn eerste termijn sprak ik over draagvlak en participatie. Ook in Drenthe is een heel aantal dingen misgegaan. De SP-fractie heeft daar ook op gewezen. Een beetje empathisch vermogen richting deze provincie zou dit kabinet absoluut sieren. Ik vraag de minister daarom oprecht: ga nou met Drenthe in gesprek en zorg ervoor dat dit soort dingen weggaat, want anders blijft dit u echt voor de voeten lopen. Wij kunnen hier honderd keer zeggen dat Drenthe niet voldoet aan de eisen die wij hier als rijksoverheid stellen, maar het kan niet zo zijn dat Drenthe continue van dit kabinet op zijn kop krijgt.

Minister **Kamp**:
Drenthe en andere provincies hebben met mij afspraken gemaakt over het aantal windmolens dat geplaatst gaat worden, althans over de capaciteit aan windenergie die gerealiseerd zal worden. 6.000 megawatt is tussen de provincies opgesplitst. Drenthe loopt daarbij gewoon heel zwaar achter en heeft op dit moment slechts 8% gerealiseerd. Drenthe zal er dus echt aan moeten trekken om ervoor te zorgen dat het haalt wat het heeft afgesproken. Ik ga van mijn kant op een zorgvuldige manier met Drenthe om. De windmolens waar ik op dit moment mee bezig ben, zijn windmolens die worden geplaatst in een gebied dat door het provinciebestuur van Drenthe is aangewezen. Dat heb ik niet bedacht; dat heeft het zelf bedacht. In dat gebied mochten dus initiatieven genomen worden en er zijn ook initiatieven genomen. Toen ik daar kwam, lagen er initiatieven voor 420 tot 600 megawatt. Ik ben daarmee aan het werk gegaan. Uiteindelijk is daar 150 megawatt van overgebleven. Bij die 150 megawatt houdt men zich precies aan alle wettelijke voorschriften op het gebied van geluid, afstand enzovoort. Ik heb hier ook een positief MER-advies over. Dat heb ik nu in procedure gebracht. Ik ben zeer gevoelig voor de opvattingen van de mensen in Drenthe, de bestuurders, de omwonenden en de anderen. Ik heb met hen voortdurend contact, maar ik moet er ook voor zorgen dat ik dit besluitvormingsproces tot een goed einde breng en dat wij de afspraken die wij met elkaar hebben gemaakt, nakomen. Daar ben ik mee bezig. Daar ben ik mee bezig.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66):
De minister heeft gelijk. 6.000 megawatt was de afspraak. De provincies hebben er zeven jaar over gedaan om die te verdelen. Elke provincie heeft naar rato een doelstelling. Alle provincies mogen we vragen om hun inspanningen te leveren en hun doelstelling te behalen, maar dit heeft op dit moment voor de bevolking in Drenthe een aantal effecten die de minister denk ik ook heel naar vindt. Hij wil zorgvuldig omgaan met Drenthe. Dat zegt hij ook. Ik had laatst weer een paar mensen op bezoek. Er zijn een aantal punten ...

De **voorzitter**:
Dit wordt een heel lange interruptie. Het mag korter.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66):
Ik ga het korter doen, voorzitter.

Mensen maken zich zorgen over een aantal heel concrete punten. De minister zou hen misschien kunnen helpen. Zij hebben een aantal vragen over hun gezondheid en de waardedaling van hun huizen. Kan de minister de helderheid geven dat het niet ten koste gaat van de gezondheid van mensen en dat daar op een goede manier mee wordt omgegaan als de windmolens er wel komen? Daardoor zijn deze individuen niet de dupe van een project van een aantal mensen een stuk verderop.

Minister **Kamp**:
Wat de waardedaling betreft hebben we een regeling voor planschade, die wettelijk is vastgelegd. Die regeling moeten we op alle relevante situaties toepassen. Ik heb al gezegd dat we voldoen aan de wettelijke eisen voor gezondheid. Dat zijn serieuze eisen, die er onder andere op gericht zijn om de gezondheidsbelangen te bewaken. Ik heb geen aanleiding om te denken dat daar een probleem mee is. Er wordt voldaan aan de eisen voor bijvoorbeeld afstand en geluid.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66):
Dank voor het antwoord over de planschade. In Drenthe bestaat de perceptie dat daarmee niet alle schade gedekt wordt. Misschien wil de minister nog eens bekijken of er op dat punt zorgen zijn die hij kan wegnemen, zoals over de definitie van wat er onder planschade valt. Dan de gezondheid. De minister steekt er veel tijd en energie in en weet er veel van, maar niet iedereen in Drenthe heeft misschien dezelfde geruststellende rapporten gelezen als de minister. Het zou kunnen helpen om een aantal vragen die leven in de provincie nog eens te beantwoorden. Misschien leidt dat niet tot nieuwe uitkomsten, maar als dit het gevoel van angst en bezorgdheid kan wegnemen, dan zou dat mijn fractie veel waard zijn.

Minister **Kamp**:
Ik bekijk naar aanleiding van de suggestie van mevrouw Van Veldhoven graag wat ik op dat punt nog aanvullend kan doen.

De heer **Madlener** (PVV):
Wat hier gebeurt, kan natuurlijk niet. De PVV pleit al jaren voor veel strengere eisen voor die rotwindmolens waar mensen last van hebben. Nu is er een geval in Drenthe. Wij steunen de bevolking in Drenthe om die windmolens verder van huizen te plaatsen zodat er geen overlast is en om de planschade, de schade die mensen hebben, te vergoeden. Maar heel Nederland heeft schade van die dingen. In Brielle staan windmolens. In Goedereede worden ze geplaatst. Overal in Nederland worden die krengen geplaatst, en

overal hebben mensen dezelfde schade. Het kan natuurlijk niet zo zijn dat de minister zich hard maakt voor één geval in Drenthe omdat D66 dat vraagt, maar dat al die duizenden andere burgers met hun planschade blijven zitten.

Minister **Kamp**:
De heer Madlener heeft niet goed geluisterd. In antwoord op wat mevrouw Van Veldhoven naar voren bracht, heb ik gezegd dat er een regeling is voor planschade. Die hebben wij gemaakt om in dit soort situaties te zorgen dat wat noodzakelijk en redelijk is ook gedaan wordt. Die regeling wordt ook toegepast in Brielle, en de heer Madlener kan nog andere plekken noemen. Het geldt ook voor Drenthe.

De heer **Madlener** (PVV):
Die regeling schiet ernstig tekort. Er zit een bodem in waarvoor je helemaal niets krijgt. Het is heel moeilijk voor individuen om aan te tonen met hoeveel de waarde is gedaald. Overal in Nederland hebben mensen te maken met waardedaling door die rotwindmolens. Het kan natuurlijk niet zo zijn dat de minister wel zijn best gaat doen voor een specifiek geval, maar voor alle andere mensen die allang met de schade zitten niet. In Heenvliet zijn windmolens tegen de wet in geplaatst. De rechter heeft gezegd dat de procedures niet goed zijn verlopen, maar ze staan er wel. De mensen zitten met de schade en krijgen helemaal niets. Ik heb de regering heel vaak gevraagd om voor hen op te komen, maar zij weigert dat. Nu staat de minister hier te zeggen dat ze in Drenthe haar best gaat doen. Ik vind dat echt meten met twee maten.

Minister **Kamp**:
De heer Madlener herhaalt zichzelf, terwijl hij denk ik heel goed gehoord heeft wat ik gezegd heb, namelijk dat er een regeling is voor planschade. Die is ook van toepassing op Drenthe. De heer Madlener kan boos doen over enkele windmolens die volgens hem in strijd met de regels zouden zijn gebouwd. Ik kan in reactie daarop zeggen dat er duizenden windmolens zijn gebouwd in overeenstemming met de regels. Voor de enkele gevallen waarbij dat niet zo zou zijn, wijs ik op de verantwoordelijkheid van het gemeentebestuur. Als er in strijd met de bouwvoorschriften, met het bestemmingsplan of met verleende vergunningen wordt gebouwd, moet de gemeente daartegen optreden. Zo gaat dat in ons land, in onze rechtsstaat.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66):
Ik heb alleen een punt van orde. Ik heb geenszins alleen maar gevraagd om aandacht te hebben voor Drenthe, in afwijking van wat in de rest van Nederland geldt. Overal waar planschade is, moet die op dezelfde wijze vergoed worden. Ik heb de minister gevraagd of hij in het bijzonder nog eens wil bekijken of er in de uitleg van wat die regelingen allemaal inhouden, wellicht nog een deel van de onrust in Drenthe kan worden weggenomen.

De **voorzitter**:
Waarvan akte, maar ik kreeg niet helemaal mee wat het punt van orde nu was. Het ging niet over de orde. Het was een correctie, vanuit uw oogpunt bezien.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66):
Precies, het was een correctie. Het zat een beetje tussen een persoonlijk feit en een punt van orde in, maar er werd een aantal keren gesuggereerd dat D66, mijn partij, iets zou hebben voorgesteld, waarbij de PVV dat dan verkeerd vertaalde.

De **voorzitter**:
Dan merk ik dit aan als een persoonlijk feit, waarvan akte.

Minister **Kamp**:
Ik wil iets zeggen over de kerncentrale Borssele, maar misschien is het beter als ik daar straks naar aanleiding van de vragen op terugkom. Laat ik meteen met de concrete vragen van de woordvoerders beginnen.

Mevrouw Dik-Faber stelde een vraag over het ETS. Dat is het systeem waarmee wij willen bereiken dat CO_2 op een juiste manier beprijsd wordt. Het systeem ziet erop toe dat er bij beslissingen op de goede wijze rekening wordt gehouden met de effecten van CO_2-emissie. Ik vind het ETS een goed systeem. Het is de goede vertaling van onze gezamenlijke wens om iets te doen aan datgene wat het grote probleem is, namelijk de CO_2-uitstoot, en daar ons beleid op te richten. Het is prima om daar dan zo'n prijssysteem voor te gebruiken. Het systeem werkt op dit moment niet goed genoeg, en dat komt omdat er een periode is geweest van economische krimp. Dat betekent dat er meer ruimte was dan wij oorspronkelijk gedacht hebben. Het is wel zo dat wij destijds een bepaald maximum hebben vastgesteld, een maximum dat voortdurend daalt en dat we niet boven dat maximum uit zijn gekomen. Dat is dus wel weer een positief punt. Er is nu in Europa afgesproken dat er een marktstabiliteitsreserve komt, die de overtollige emissierechten waar ik het net over had tijdelijk uit de markt kan halen. We hebben ook afgesproken dat we vanaf 2021 het ETS-plafond, dus het maximum van CO_2-uitstoot verder terugdringen. De Nederlandse regering vindt dat dit goede maatregelen zijn. We denken echter ook dat we, behalve dat we die maatregelen een kans geven om te gaan werken, ook nu al moeten bekijken wat er aanvullend nog nodig is om te zorgen dat dat ETS zo snel mogelijk zo goed mogelijk gaat werken. Ik denk dat het nuttig is om dit belangrijke punt nog een keer apart onder de aandacht van de Kamer te brengen en ik zal dat samen met de staatssecretaris van I en M doen. Ik ben dus van plan om op deze materie op korte termijn ook in een brief nader in te gaan.

De **voorzitter**:
Kunt u daarvoor, bij benadering, een termijn aangeven?

Minister **Kamp**:
Het is nu de tweede helft van maart. Dat moet uiterlijk in april toch wel gebeuren, denk ik.

De **voorzitter**:
Ik dank u zeer.

Minister **Kamp**:
Mevrouw Dik-Faber gaf ook aan dat het bij onze ambitie om resultaten te bereiken op het gebied van duurzame energie en CO_2-uitstoot niet moet gaan om een maximale temperatuurstijging van 2°C, maar om een maximale stijging van 1,5°C. Zij vraagt wat de regering daaraan doet. Wat de regering in de eerste plaats doet, is vasthouden aan datgene wat we in Europa met elkaar hebben afgesproken voor de korte termijn, en zorgen dat we dat allemaal gaan realiseren. We weten nu hoe belangrijk dat is. Aan de langetermijndoelstelling voor 2050 om 80% tot 95% minder CO_2 uit te stoten, moeten we ook vasthouden. We hebben in het verband van de Europese Unie afgesproken om in 2018 te gaan bekijken wat er voor 2030 misschien nodig is wat betreft de aanscherping van onze ambities en onze maatregelen. Dat zal dus in het jaar 2018 gebeuren. Dan kunnen we kijken wat de maatregelen waar we al toe besloten hebben, opleveren, hoe de economie zich ontwikkelt, hoe het gaat met acties van andere landen en hoe ze in andere delen van de wereld het beleid aanscherpen. Dat zal zich dan weer kunnen vertalen in verdere acties van ons in Europa. Het kabinet zal daar weer een constructieve rol in spelen, omdat ik denk dat Europa wat betreft dit grote mondiale probleem niet achteraan moet lopen, maar een deel van de oplossing moet zijn en een stimulerende rol moet spelen.

Mevrouw Dik-Faber en ook anderen hebben gesproken over biomassa.

De **voorzitter**:
De minister snijdt nu een nieuw onderwerp aan, maar mevrouw Dik-Faber heeft nog een vraag over een net behandeld onderwerp.

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie):
Inderdaad, en die vraag gaat over het ETS. In de Kamer hebben we al vaker met elkaar vastgesteld dat het op de huidige manier niet functioneert. In 2018 wordt gekeken naar aanvullende maatregelen, zo heeft de minister geschetst. Er ligt nu echter al een klimaatakkoord, dat bepaalde doelstellingen bevat, waaronder zo mogelijk een maximale opwarming van 1,5°C. Dan zou het toch heel logisch zijn om de herziening van het ETS zo snel mogelijk te koppelen aan de ambities uit dat klimaatakkoord?

Minister **Kamp**:
Ik heb niet gezegd dat we tot 2018 wachten. Ik heb net aangegeven dat we al maatregelen genomen hebben. Ik noem de ingebouwde reserve en het verder verlagen van het plafond. Er zijn dus al maatregelen genomen. We zullen ook nagaan wat ter voorbereiding van 2018 de mogelijkheden zijn om eventueel verder te gaan. Het ETS met dat afnemende maximum en de reserve die we ingebouwd hebben, is volgens mij het goede systeem. Dat zal wel aanscherping nodig hebben, zeker in relatie tot het klimaatakkoord van Parijs. Als wij gaan spreken over de manier waarop wij op de langere termijn, naar aanleiding van het klimaatakkoord in Parijs, ons beleid moeten gaan aanscherpen, denk ik dat de aanscherping van het ETS daarvan een belangrijk onderdeel zal zijn. Het verband dat mevrouw Dik-Faber ziet tussen ETS en Parijs is een logisch verband.

De **voorzitter**:
Mevrouw Dik, misschien kunt u daar in de tweede termijn op doorgaan? Of hebt u nu een dringende vraag?

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie):
Ik heb toch nog een aanvullende vraag. De debatten over herziening van het ETS-systeem verlopen best heel moeizaam in Europa. Kan de minister zich voorstellen dat hij hierin samenwerkt met de omringende landen, mocht het Europese traject te stroef verlopen? Het gaat erom dat wij dan toch gaan kijken naar zaken als een minimumprijs voor CO_2, zoals Engeland heeft gedaan.

Minister **Kamp**:
Dit soort dingen kun je alleen maar internationaal oplossen. Dit moet op mondiaal en Europees niveau gebeuren. Als je dingen binnen de Benelux of in Nederland gaat doen, breng je jezelf in de problemen, terwijl het via het waterbedeffect elders toch niet tot resultaten leidt. Het is veel beter om het internationaal te doen. Wij hebben een positieve rol gespeeld in het verband van COP21 en wij spelen die positieve rol ook in Europa, zowel met betrekking tot de Europese doelstellingen voor CO_2-uitstoot en duurzame energie als wat betreft de Europese doelstelling om het ETS-systeem beter te laten functioneren.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Het is jammer om te horen dat minister Kamp de ingevoerde bodemprijs in het ETS-systeem in Engeland afkeurt. Ik heb twee specifieke vragen gesteld op terreinen die de minister behandeld heeft. Ik weet niet zeker of ik nu moet wachten tot de beantwoording van mijn individuele vragen of dat ik daar nu op moet ingaan. Het gaat over Shell en Tata Steel wat betreft ETS. Wat wind op land betreft zijn er moties ingediend vanaf 2011 met een heleboel versnellingsideeën. Komt de minister daar nog op terug of moet ik er nu over doorvragen?

De **voorzitter**:
Toen de minister zijn beantwoording begon — maar toen was u nog niet aanwezig — heeft hij gezegd dat hij enkele vragen zou meenemen bij de beantwoording van eventuele vragen van andere leden. Misschien kunt u daar even op wachten.

Minister **Kamp**:
Ik kom er zeker nog op terug bij mevrouw Van Tongeren.

De **voorzitter**:
Hij heeft het aan het begin van de beantwoording gezegd, maar toen was u nog niet in de zaal.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Ik wil dat even rechtzetten. Ik was in de wandelgangen en ik heb wel degelijk gehoord dat de minister dit gezegd heeft. Ik debatteer vaak met deze minister. Soms krijg je het antwoord in het algemene blokje en soms bij de beantwoor-

ding van de individuele vragen. Bij deze twee punten wil ik dat specifiek checken. Ik heb daar nu het antwoord op.

Minister **Kamp**:
Mevrouw Dik heeft ook gesproken over alternatieven voor biomassa. We moeten ons goed realiseren wat we met biomassa aan het doen zijn. Wij hebben dus de langetermijndoelstellingen voor de CO_2-uitstootreductie en voor duurzame energie, maar we hebben ook gezegd dat we op de korte termijn resultaten moeten bereiken. Iedere keer zegt de Kamer weer — de heer Vos zei het nu weer — dat er iemand op bezoek is geweest met een lijstje waarop staat dat Nederland het niet goed genoeg deed wat betreft duurzame energie. Dat horen we van verschillende kanten, maar we hebben ook met elkaar afgesproken dat we dit wel gaan doen. We gaan dus in 2020 resultaten bereiken. We hebben ook vastgelegd hoe we die kunnen bereiken. Ik doe het maximale voor wind op land. Als een van de Kamerleden denkt dat ik in 2020 meer windmolens op land kan realiseren dan 6.000 MW, laat die mij het even vertellen. Voor wind op zee hebben we de zaak heel fors onder druk gezet door in een periode van vijf jaar vijf grote windparken op gang te zetten. Twee daarvan draaien al; misschien drie in het jaar 2020 en de andere draaien in het jaar 2023. Ook bij geothermie en zonne-energie halen we eruit wat maximaal mogelijk is, maar om de 14% te halen, heb ik ook de bij- en meestook van biomassa nodig. Wat mij betreft gaan we dat ook doen, want ik wil die 14% halen.

We hebben gezegd dat we biomassa op een verantwoorde manier moeten gebruiken. We hebben dus duurzaamheidscriteria vastgesteld, die de scherpste ter wereld zijn. We hebben ook een controlesysteem op de criteria vastgesteld, wat volgens mij het beste controlesysteem ter wereld is. Daarmee hebben we dat op een verantwoorde manier gedaan. Ik denk niet dat we er daarmee zijn. Ik denk wel dat we op die manier een stroom van biomassa naar Nederland op gang krijgen. Het is nu de uitdaging om ervoor te zorgen dat we beter gebruik gaan maken van die biomassa. Daar zijn we ook mee bezig. Er worden ook allerlei initiatieven op dit punt ondersteund. Bij het project waar mevrouw Van Veldhoven is gaan kijken, wordt biomassa geroosterd zonder zuurstof. De producten die daaruit komen kunnen weer heel goed gebruikt worden. Dat is ook een project dat wij ondersteunen. Er is ook een grote fabriek in Borculo van FrieslandCampina, die helemaal op pyrolyseolie draait; dat is olie afkomstig uit biomassa. Die financieren wij ook via de SDE+-regeling. Wij zijn dus op een heel breed front bezig om ervoor te zorgen dat we beter gebruikmaken van biomassa. Ik ben daar ook over in gesprek met de chemische industrie. Ik denk dat het nuttig is — mevrouw Van Veldhoven, mevrouw Dik-Faber en anderen zijn daar vaker over begonnen — om, zodra ik daar wat verder mee ben, in de loop van dit jaar met de chemische industrie en met de verschillende innovaties die gaande zijn, te bekijken wat nou een realistisch ambitieniveau en een realistisch tijdspad zou kunnen zijn om via cascadering beter gebruik te maken van biomassa dan op dit moment gebeurt. Dat houdt niet in dat ik die 25 PJ voor 2020 los moet laten. Als ik dat doe, laat ik ook de 14%-doelstelling los. De Kamer weet dat ik daar niet toe bereid ben.

De heer **Jan Vos** (PvdA):
Ik herken mij zeer in het laatste punt van de minister. Ik was laatst op bezoek bij een bedrijf dat precies ditzelfde naar voren bracht. Door alle subsidie op biomassa kunnen zij niet meer goed concurreren. Zij vroegen of we daarmee mee willen stoppen.

Ik wil terugkomen op een ander punt dat de minister heeft gemaakt. Dit is mijn eerste interruptie. De minister heeft gezegd dat Andrew Steer hier gisteren was en dat Steer vertelde dat het niet goed gaat in Nederland. Maar ik probeerde in mijn eerste termijn het tegenovergestelde in te brengen: het gaat hartstikke goed in Nederland. We gaan de komende paar jaar zes of zeven landen voorbij op het gebied van duurzame energie. Ik heb gezegd dat de minister die hier in 2020 zit en daar de complimenten voor zal krijgen, de vruchten plukt van het harde werk dat hier nu is gedaan. Dat wilde ik graag even rechtzetten.

De **voorzitter**:
Daar hoeft de minister niet op te reageren.

Minister **Kamp**:
Nee, ik ben de heer Vos erkentelijk.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66):
Ik ben heel blij met de toezegging van de minister om nog dit jaar te komen met een plan met wat meer handen en voeten over cascadering. We weten dat we die doelstelling delen. Is de minister bereid om ook die 25 PJ in de denkrichtingen te betrekken? Ik vraag hem niet om nu al een uitspraak te doen of hij het zo gaat implementeren, maar om ook die 25 PJ erbij te betrekken. Het gaat om 4 miljard. Het zou heel mooi zijn als we daarmee wat meer voor de Nederlandse economie zouden kunnen realiseren dan alleen het duurzame-energieaandeel van 14%.

Minister **Kamp**:
Ik heb die 25 PJ nodig om die 14% te halen. Ik weet wel dat die 14% niet heilig zou moeten zijn, maar ik denk dat we die harde doelstellingen hard nodig hebben om de gewenste voortgang te kunnen realiseren, gezien onze internationale positie, onze ambitie en onze afspraken over duurzame energie. Vanuit die overtuiging ben ik niet bereid om iets te doen dat tot gevolg heeft dat wij die 14% niet halen. Als ik nu toezeg dat ik een deeltje van die 25 PJ ga gebruiken om andere dingen mee te doen en het effect is dat ik die 14% niet haal, dan is dat niet goed. Dat ga ik niet doen. Ik wil allebei doen. Ik wil dus die biomassastroom op gang brengen, ik wil die doelstelling van 14% halen en ik wil die cascadering tot realiteit maken. Ik ben daar druk mee bezig. Ik praat daar ook met de chemische industrie over. De chemische industrie is er zelf in geïnteresseerd. Ik denk dat we met het op gang brengen van die hoogwaardige biomassastroom naar Nederland, die aan alle redelijkerwijs te stellen criteria voldoet en die goed gecontroleerd wordt, de uitgangspositie gecreëerd hebben om op het punt van cascadering vooruitgang te boeken op zo kort mogelijke termijn. Daar zal ik erg mijn best voor doen. Maar ik ga niet knabbelen aan die 25 PJ.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66):
Maar dat vroeg ik de minister ook niet. Ik vroeg of hij bereid was om die 25 PJ te betrekken in de gedachten over cascadering. De minister presenteert dat als een tegenstelling, terwijl ik denk dat die er helemaal niet is. Met die 25 PJ kunnen we ook die cascadering op gang brengen als we het slim inrichten. Is de minister bereid om de vraag hoe die 25 PJ dit mede mogelijk kan maken komend jaar te betrekken bij zijn gedachten en zijn afwegingen?

Minister **Kamp**:
Doen we dat niet? Als de stroom biomassa die aan de duurzaamheidseisen voldoet en die goed gecontroleerd is, op gang is gebracht en we zetten die in voor de bij- en meestook vanwege de ambitie van 14% in 2020, kunnen we die ook gebruiken voor een ander doel. Je kunt dan steeds meer gebruiken voor een ander doel, dat hoogwaardiger is dan het rechtstreeks in kolencentrales bijstoken. Het is ook nog denkbaar dat je een restproduct overhoudt dat je toch kunt bij- en meestoken als je het op een andere manier gebruikt. Als mevrouw Van Veldhoven bedoelt dat ik verstandige relaties moet blijven leggen en moet zoeken tussen onze ambitie over 25 PJ biomassa en onze ambitie over cascadering, dan ben ik daar in algemene zin zeker toe bereid.

De heer **Smaling** (SP):
Ik wil toch de vraag aan de orde stellen hoeveel van die 25 PJ duurzaam is. De KNAW heeft een heel handige samenvatting van twee pagina's gemaakt met een analyse van de duurzaamheid met inachtneming van het feit dat je bos in Noord-Amerika moet kappen en dat de aangroeisnelheid daarvan veel lager is dan wat je hier verstookt. De uitstoot van hout is hoog in vergelijking met kolen en olie. De energetische waarde van verse biomassa is laag. Wat is er nu eigenlijk duurzaam aan die 25 PJ? Hebben wij wel voldoende mensen met kennis van plantaardige productie geraadpleegd voordat wij hier überhaupt mee aan de gang gingen? Ik vraag dat ook gezien de enorme hoeveelheid subsidie die gemoeid is met dit onderdeel van het akkoord.

Minister **Kamp**:
Zelfs als ik geen duurzaamheidscriteria had gesteld en zelfs als ik geen controlesysteem zou hebben opgezet, dan zou ik met die biomassa nog voldoen aan de eisen die de Europese Commissie heeft gesteld in haar richtlijn. De Commissie zegt dat het bij- en meestoken van biomassa duurzame energie is. Wij gaan echter een stap verder. Wij hebben de natuur- en milieuorganisaties en de sector bij elkaar gehaald. Zij hebben met elkaar onderhandeld en daar is uitgekomen dat in Nederland bij mijn weten de meest stringente criteria voor biomassa ter wereld van toepassing zijn. Vervolgens hebben wij bekeken wat het beste controlesysteem is dat wij daarop kunnen loslaten. Daar zijn wij het over eens geworden, maar wij hebben gezien dat het beste systeem nog niet onmiddellijk helemaal kon worden ingezet. Dat is gewoon technisch niet mogelijk. Dus daar hebben wij een groeipad voor afgesproken. In een aantal jaren gaan wij toe naar het beste controlesysteem. Als je de meest stringente criteria met het beste controlesysteem hebt, dan denk ik dat ik gedaan heb wat ik redelijkerwijs kan doen.

De heer **Smaling** (SP):
Past het werk van van de KNAW dan gewoon niet in het plaatje? Of denkt de minister: er hebben voldoende mensen naar gekeken, dit voegt niks toe? Het zijn niet de eersten de besten die dit hebben opgesteld. Het is niet een of ander bierclubje of zo dat dit pamflet op een achternamiddag heeft geschreven. Nee, er zit gewoon heel veel kennis van een hoog aangeschreven universiteit achter. Ik zou verwachten dat de minister er meer mee doet dan waar hij nu blijk van geeft.

Minister **Kamp**:
Ja, maar ik moet ook verder. Ik kan niet voortdurend dingen opnieuw ter discussie gaan stellen. Dat biomassa duurzaam is voor de doelstellingen voor 2020-2023 staat vast. Dat heb ik handen en voeten gegeven met die criteria en met dat controlesysteem. En dan moet ik ook weer verder. Dan moet er geïnvesteerd worden, dan moeten resultaten bereikt worden. Ik vind het prima als mensen artikelen schrijven en inzichten hebben, ik wil daar ook best naar kijken — er zal ook wel naar gekeken zijn — maar als er de gedachte achter zit dat het bijstoken van biomassa niet deugt, dat wij daarmee moeten ophouden, dat wij kolencentrales moeten sluiten en dat het dan allemaal goed komt, dan is dat een wat andere invalshoek dan ik gekozen heb.

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie):
De minister heeft zich ook wel eens laten ontvallen dat biomassabijstook ook in zijn ogen niet de ideale manier is om de afgesproken doelstellingen te halen. Hij wordt daarbij geholpen door de dg klimaat van de Europese Commissie, want die heeft gezegd dat de Nederlandse subsidies voor biomassabijstook waanzinnig hoog zijn. Dat is niet heel diplomatiek uitgedrukt, maar het raakt wel de kern. Heeft de minister naar aanleiding van die uitspraak bekeken of er wijzigingen mogelijk zijn? We werken nu met een miljardensubsidie, maar er zijn ook andere modellen denkbaar, bijvoorbeeld een bijstookverplichting.

Minister **Kamp**:
De Europese Commissie heeft in een richtlijn vastgelegd wat de landen in Europa in het jaar 2020 bereikt moeten hebben op het punt van duurzame energie. De Europese Commissie, waar deze mijnheer dg klimaat ook voor werkt, heeft gezegd dat kernenergie daar niet bij hoort. Daar kun je vraagtekens bij plaatsen en ik begrijp dat de heer Geurts en de heer Madlener dat ook geneigd zijn te doen. Ik zou dat zelf ook kunnen doen, maar goed: er is vastgesteld dat kernenergie daar niet bij hoort. Er is verder vastgesteld dat biomassa er wel bij hoort. Vervolgens hebben we een systeem opgezet dat ervoor zorgt dat biomassa, nu dat er eenmaal bij hoort, ook wordt benut. Dat is ons SDE+-systeem.

Diezelfde Europese Commissie zegt dat het SDE+-systeem het beste systeem is en houdt dat systeem andere landen als voorbeeld voor. Wij laten verschillende vormen van energie concurreren op prijs en vervolgens doen wij voor de energievorm met de laagst mogelijke prijs subsidietoezeggingen. Dat geldt ook voor biomassa en het is dus niet zo dat er met geld gestrooid wordt. Integendeel, er worden kosten gemaakt om duurzame elektriciteit op te wekken en vervolgens wordt het verschil tussen de prijs van die elek-

triciteit en de prijs van de fossiele elektriciteit gesubsidieerd. Dat is het systeem en het is mij echt een raadsel hoe je dat waanzinnig kunt noemen. Laat ik van mijn kant maar geen sterke bewoordingen gebruiken.

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie):
Het waren de woorden van de dg klimaat. Ik hoor wat de minister zegt, maar tegelijkertijd vind ik het echt onvoorstelbaar dat we biomassabijstook met 3 tot 4 miljard subsidiëren. Mijn vraag blijft of er geen andere mogelijkheden zijn om de kolencentrales ertoe te bewegen hun biomasssabijstook op orde te brengen. Ik denk dan dus bijvoorbeeld aan een bijstookverplichting. We werken dan niet met een subsidie maar met een verplichting en ik snap dat de kolencentrales daardoor wellicht wat minder concurrerend worden. Maar goed, nu staan onze relatief schone gascentrales wel uit. Het zou dus wellicht een dubbel doel kunnen dienen en daarmee zouden we weer de doelstellingen voor CO_2-reductie sneller dichterbij kunnen brengen.

Minister **Kamp**:
Was de ChristenUnie niet een van de partijen die vinden dat alle kolencentrales moeten worden gesloten? Als de kolencentrales allemaal dicht zijn, hoe kun je ze dan verplichten om biomassa bij te stoken? Dat kan toch niet? Het is dus niet consequent wat u doet.

Ik vind uw opstelling ook niet constructief. U spreekt iedere keer over die biomassa. Als u vindt dat die biomassa niet bij- en meegestookt mag worden, moet u een motie indienen. U dient iedere keer vijf moties in en dien dan nu gewoon een motie in waarin u uitspreekt dat die 14% voor het jaar 2020 verlaagd moet worden naar 12,8%. Die biomassa is goed voor 1,2% en als u daar een streep doorheen wilt halen, leg dat dan aan de Kamer voor. We zullen dan zien wat de Kamer ervan vindt. Ik kan u nu al aangeven dat ik die motie zal ontraden. Ik vind dat we ons namelijk aan onze afspraken moeten houden. Ik wil me aan het regeerakkoord houden. Ik wil me aan het energieakkoord houden. Ik wil me aan de Europese richtlijn houden. Ik wil me aan de COP21 houden. Ik wil mij aan het Urgendavonnis houden, zolang daarover nog geen uitspraak in hoger beroep is gedaan. Ik ga zo'n motie van u ontraden!

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie):
Voorzitter, ik word hier toch wel een beetje uitgedaagd.

De **voorzitter**:
Nee, u wordt heel erg uitgedaagd!

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie):
Zeker.

Ik heb van het begin af aan namens de ChristenUnie gezegd dat de subsidie voor biomassabijstook absoluut niet de schoonheidsprijs verdient en dat wij bereid zijn om een lagere doelstelling te accepteren als die subsidie eraf gaat. Het gaat namelijk om miljarden en ik vind dat we die beter kunnen steken in echt schone energie en echt innovatieve technieken. De ChristenUnie is dus wel degelijk bereid om die keuze te maken, hoezeer mij dat ook verdriet. Ik wil inderdaad zo snel mogelijk af van die kolencentrales. Dat heeft de minister uitstekend opgemerkt, maar met de SDE+ moeten we ook heel erg voorzichtig zijn dat we niet jarenlang vast komen te zitten aan een kolencentrale, omdat we een jarenlange subsidieverplichting zijn aangegaan. Hetzelfde geldt voor een meestookverplichting. Als dat mijn pleidooi is, natuurlijk, maar dat moet dan beperkt zijn in de tijd, want ik wil niet dat welke verplichting of subsidie dan ook ertoe zal leiden dat een kolencentrale langer openblijft dan nodig is. Dat nog even ter toelichting. Dank u wel, voorzitter, voor de gelegenheid.

Minister **Kamp**:
Het ene moment ervoor pleiten om zo gauw mogelijk alle kolencentrales dicht te doen, en het andere moment ervoor pleiten om ze een bij- en meestookverplichting op te leggen, is niet consequent. Het ene moment zeggen dat het energieakkoord goed is en nageleefd moet worden, en het andere moment zeggen dat 12,8% in het jaar 2020 ook wel kan, is ook niet consequent. Ik probeer consequent te zijn, door, als u met zo'n motie zou komen, die motie te ontraden. Stel de heer Smaling komt met een motie waarin hij zegt dat er een streep moet door het windpark in Drenthe en dat er een streep moet door het windpark in Groningen. Ik weet niet precies om hoeveel procent dat gaat, maar stel dat het om 0,4% is, dan kan er van die 12,8% ook nog eens 0,4% af en zit je nog wat lager. Ik wil dat dus niet! Ik weet dat er op allerlei punten problemen zijn en dat het op allerlei punten wringt en moeilijk is, maar de doelstelling die we gesteld hebben, is een belangrijke doelstelling. We moeten de overgang naar duurzame energie maken en dat moet op een verantwoorde manier gebeuren. Daar werk ik hard aan, maar ik wil die doelstelling vasthouden, omdat ik overtuigd ben dat dat noodzakelijk is voor de wereld.

De **voorzitter**:
Daar komen enkele woordvoerders in tweede termijn ongetwijfeld op terug.

De heer **Madlener** (PVV):
Wat een bizar debat is dit toch! Er wordt een doelstelling afgesproken, die dan leidt tot heel perverse zaken zoals Nederland volbouwen met windmolens en de belastingen met miljarden verhogen. En dat om wat te doen met dat geld? Om er bomen en bos mee te kappen in Canada. Ik wil dat de mensen die naar dit debat kijken, heel goed begrijpen waar het over gaat. SDE+ zegt de mensen niet veel, maar wat de minister van plan is, is om 3 à 4 miljard euro belastinggeld dat hij van de burgers afpakt, te gebruiken om in andere landen bos te gaan kappen, om zogenaamd de milieudoelstellingen te halen. Het is te gek voor woorden. Ik wil graag dat de minister antwoord geeft op de vraag hoeveel bos daarvoor wordt gekapt. Is dat een gebied zo groot als de provincie Utrecht of zo? Hoe moet ik mij dat voorstellen? Hoeveel bomen, hoeveel bos moet er verdwijnen dankzij deze miljardensubsidie?

Minister **Kamp**:
Ik heb altijd moeite met de manier waarop de vragen van mijnheer Madlener en zijn partijgenoten over duurzame energie zijn opgebouwd, omdat zij beginnen met zulke ridicule inleidingen. Hij noemt het een bizarre zaak dat er

windmolens gebouwd worden. Ik zou tegen de heer Madlener willen zeggen: kijk eens rond in de wereld. Kijk eens in China; daar bouwen ze windmolens. Kijk eens in Amerika; daar bouwen ze windmolens, net zoals in Duitsland, in Denemarken, in Engeland, in België, in Nederland. Overal bouwen we windmolens, omdat we denken dat windmolens voor de korte termijn belangrijk zijn om de overgang naar duurzame energie te kunnen maken. We denken dat die overgang naar duurzame energie noodzakelijk is. Daarom doen we dat. Dat is niet bizar. Wat bizar is, is dat u het bizar noemt, mijnheer Madlener, zeg ik via u, meneer de voorzitter.

Dan wat betreft het kappen van bos. Het is niet zo dat wij zitten te zoeken of er nog ergens bos gekapt kan worden voor biomassa. Het is zo dat bomen gekapt worden en dat het hout gebruikt wordt, en dat daarbij een afvalproduct van hout overblijft. Dat kun je dan gebruiken. Het is ook zo dat er productiebos bestaat dat je voor dat doel zou kunnen gebruiken. Wat je wel en wat je niet voor dat doel kunt gebruiken, daar zijn duurzaamheidscriteria voor. Op die duurzaamheidscriteria en de controle daarop ben ik net al uitgebreid ingegaan.

De heer **Madlener** (PVV):
Het zijn allemaal praatjes die nergens over gaan. Het is gewoon een feit dat als je voor 3,5 miljard biomassa wilt kopen in de wereld, dat daar dan bomen voor gekapt gaan worden, en niet zo weinig ook. Ik wil graag dat de minister vertelt hoeveel dat ongeveer is, zodat de mensen in het land weten dat de belasting waarmee deze minister de mensen opzadelt, besteed wordt aan bomenkap in Canada. Ik wil dat iedere burger weet waar de VVD en deze regering hier mee bezig zijn. Ik vraag het dus nogmaals. Bent u bereid om duidelijk te maken hoeveel bomen er verdwijnen in de kolencentrales in Nederland?

Minister **Kamp**:
Dit soort verhalen heb ik gisteren in de Eerste Kamer gehoord van de PVV en nu hoor ik ze weer. Ik denk dat de mensen in het land heel goed doorhebben waarover wij spreken. Waarover wij spreken is dat 195 landen in de wereld zich druk maken om de risico's van klimaatverandering. Deze wordt veroorzaakt door de CO_2-emissie, emissie van broeikasgassen. Daartegen moeten maatregelen worden genomen. Wij hebben bekeken welke soort maatregelen dat kunnen zijn en daarover hebben wij afspraken gemaakt. Nederland is bezig om die afspraken uit te voeren.

De heer **Madlener** (PVV):
Voorzitter, ik heb een punt van orde. U wilt ook dat er antwoorden op vragen worden gegeven. Ik heb een concrete vraag gesteld en ik krijg geen antwoord van de minister. Ik waardeer de minister om zijn antwoorden maar in dit geval wil ik gewoon echt concreet weten wat het betekent voor de Nederlander en wat er met zijn belastingcenten gebeurt. Ik heb een duidelijke vraag gesteld: hoeveel bomen, of hoeveel bosareaal, gaat er gekapt worden met de 4 miljard belastingverhoging? Het lijkt me toch heel reëel dat de minister op die vraag antwoord geeft, of dit in ieder geval wil uitzoeken.

De **voorzitter**:
U spreekt mij aan en u krijgt dus ook van mij antwoord. U hebt het recht om hier allerlei vragen te stellen. Mijn mening is dat u, als u antwoorden wilt hebben, wel iets beleefder tegen onze gast hier in huis mag zijn. Als u zegt dat het "praatjes voor de vaak" zijn, vind ik dat geen prettige manier van debatteren. Maar ik kan u niet verbieden om het op die manier te doen.

De heer **Madlener** (PVV):
Mag ik hier bezwaar tegen maken? Ik vind dat ik op zeer correcte wijze een vraag stel. Wat is er mis mee dat ik iets "praatjes voor de vaak" noem? Kan ik hier dan helemaal niets meer zeggen? Ik vind dat zeer normaal taalgebruik. Ik sta hier niemand uit te schelden. Ik heb een vraag en die wordt tot twee keer toe niet beantwoord. Ik vraag u als voorzitter om op te treden, want ik weet dat u eraan hecht dat vragen van de Kamer worden beantwoord. Het gaat niet om niks, het gaat om 4 miljard aan belastingverhoging, waarmee bos gekapt wordt in Canada. Ik vind dat bizar en ik vraag daarop gewoon een helder en concreet antwoord, zodat de Nederlandse belastingbetaler weet wat deze regering met zijn belastingcenten doet.

De **voorzitter**:
Zeker. Ik liet dat ook gaan, maar vervolgens sprak u mij aan en vroeg u mij om ergens iets van te vinden. Dat vertelde ik vervolgens. Ik vraag de minister om de concrete vraag van de heer Madlener te beantwoorden. Ga uw gang.

Minister **Kamp**:
Ik weet niet wat de heer Madlener nu van mij verwacht. Verwacht hij van mij dat ik zeg dat het om 435.000 hectare gaat? Dat kan ik niet zeggen. Wat ik wel kan zeggen, is dit. Wanneer wij over biomassa spreken, spreken wij over hout van bomen die worden gekapt en waarvan de planken, het hout, gebruikt worden. Van die bomen is er ook afvalhout. Dat afvalhout kun je een goede bestemming geven. Het wordt gepelleteerd en vervolgens worden de pellets naar Europa gebracht, waar ze worden gebruikt. Daarnaast heb je productiebossen, snel groeiende bossen, die er speciaal voor dit doel zijn. Die bomen groeien, halen CO_2 uit de lucht, binden die en vervolgens wordt de CO_2 weer in de lucht gebracht wanneer die wordt bij- en meegestookt in kolencentrales. Dat is beter voor het milieu dan als je de kolen uit de grond haalt en die vervolgens gaat verbranden, want dan krijg je extra CO_2 in de lucht. Met de biomassa krijg je CO_2 in de lucht die je er eerst uit hebt gehaald. Om te beoordelen of dat verantwoord is of niet, hebben wij de duurzaamheidscriteria. Dat zijn de scherpste ter wereld, en die passen wij toe. Dat is mijn antwoord op de vraag van de heer Madlener.

De **voorzitter**:
Mijnheer Madlener, ten laatste.

De heer **Madlener** (PVV):
U hebt mijn verhaal gehoord en ik denk dat iedereen dat gehoord heeft. Ik wil gewoon het volgende weten. Als je voor 4 miljard aan biomassa koopt in de wereld, hoeveel

bomen zullen er dan verdwijnen in de Nederlandse centrales? Dat is toch een heel concrete vraag?

Minister **Kamp**:
Ik ga niet voor de derde keer een vraag beantwoorden. Ik heb twee keer het antwoord gegeven. Als de heer Madlener het antwoord nog een keer tot zich wil nemen, kan hij gewoon lezen wat ik de eerste en de tweede keer heb gezegd.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Ik was blij met dit verzameldebat en de wat optimistische toon en de technische vragen. Ik vind het jammer dat we nu aan meerdere kanten blijkbaar toch wat getergd raken. Ik wil toch even doorgaan op het punt dat de ChristenUnie heeft gemaakt en waarop de minister naar mijn indruk op een licht getergde manier reageerde. Dat ken ik niet zo van deze minister, want hij blijft meestal heel inhoudelijk. Er is een mogelijkheid om biomassa gebruiken. Dat is Europees toegezegd. Europa heeft echter nooit gezegd dat wij dat in groten getale moeten doen. Zowel de ChristenUnie als GroenLinks heeft, daarvan ook direct een punt gemaakt toen het energieakkoord gesloten is. Wij hebben toen gezegd dat wij veel liever een systeemverandering willen. Ik heb eerder ook het punt van de lock-in genoemd. Als je eenmaal een windmolen hebt staan, kun je er alleen maar schone energie mee opwekken. Als je echter een kolencentrale ietsje minder vuil maakt door het opstoken van bomen, is die centrale weer vuil du moment dat de subsidie er niet meer is. Het is dus een bewuste keuze geweest in het energieakkoord om zo'n groot stuk weg te zetten voor biomassa. Ik zou graag van de minister horen dat het gewoon een keuze is van dit kabinet om dat in het energieakkoord te doen en dat het niet de enige weg is om te komen tot schonere energie in Nederland.

Minister **Kamp**:
Ik ben vanaf het begin bij dit proces betrokken geweest. In de fracties van PvdA en VVD is bij de totstandkoming van het kabinet onderhandeld over de vraag wat de ambities voor duurzame energie zouden moeten zijn. Vervolgens is er ook gesproken over de vraag wat we onder "duurzame energie" moeten laten vallen. We hebben er natuurlijk voor gekozen om te gaan gebruiken wat de Europese Commissie daarover heeft vastgelegd in een richtlijn. Vervolgens werd ik ook de minister die dat allemaal moest gaan uitvoeren. Ik ben dus vanaf het begin bezig geweest om te bekijken hoe ik de doelstelling van 16% in het jaar 2020 zou kunnen realiseren. Ik kreeg dat niet voor elkaar. Ik heb het met het hele veld besproken. Met alle betrokken partijen hebben we gezegd: dan moet het maar in 2023, maar dan moeten we in 2020 wel 14% halen.

Ik heb op alle onderdelen die kunnen bijdragen aan het bereiken van de ambitie van 14% in 2020 voor duurzame energie het maximale eruit gehaald. Wat wij doen met wind op zee, in vijf jaar tijd vijf keer 700 MW extra realiseren, is echt spectaculair. Voor wat wij doen aan wind op land, weten de leden hoe lastig het ligt in het land om dat voor elkaar te krijgen. Ik heb biomassa echt nodig. Als ik de 25 PJ die ik maximaal mag inzetten volgens het energieakkoord niet gebruik, haal ik die 14% niet.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
GroenLinks begrijpt dat. Maar het is een opsomming van keuzes die bewust gemaakt zijn door dit kabinet; andere partijen hebben er een andere opvatting over. Die hebben zij ook vanaf het begin geuit. GroenLinks is een van die partijen en als ik mij het goed herinner, was de ChristenUnie dat ook. Direct bij het sluiten van het energieakkoord hebben wij gezegd dat het een uitruil met de kolensector is: de kolenbelasting gaat eraf en er komt een subsidie voor de kolencentrales, en dan gaan er in Nederland nieuwe centrales open. Het is dus een keuze; het is niet de enige mogelijkheid om aan schone energie te komen. Dat is het enige punt wat ik in deze interruptie graag wil vaststellen: het is een keuze van de regering. De minister regeert en GroenLinks regeert niet, maar er zijn andere keuzes mogelijk. Daarom is het ook niet onterecht dat partijen zeggen: had een andere keuze gemaakt, dan hadden we nu niet 4 miljard hoeven bijstoken in die kolencentrales. Dat is het enige punt dat ik wil vaststellen in deze interruptie.

Minister **Kamp**:
Ik vind niet dat mevrouw Van Tongeren als woordvoerder van GroenLinks mooi weer speelt; ik vind dat GroenLinks zowel hier in de Tweede Kamer als in de Eerste Kamer mij steunt in mijn ambitie om de gemaakte afspraken na te komen. Maar zeggen dat je vindt dat de doelstelling gehaald moet worden verdraagt zich niet met zeggen dat je vindt dat de biomassamogelijkheid niet benut moet worden. Je kunt niet het een realiseren als je het ander niet wilt. Ik kan ook best mooie verhalen houden — dat bedoel ik zeker niet negatief naar mevrouw Van Tongeren of naar andere woordvoerders toe — waarom je niet voor de biomassamogelijkheid zou moeten kiezen. Maar ik heb de overtuiging dat ik nog veel mooiere verhalen kan houden over het realiseren van de doelstellingen die we met elkaar hebben afgesproken.

We hebben die windmolens nodig en we hebben biomassa nodig. Er komen andere ontwikkelingen in de techniek en op een gegeven moment zullen windmolens misschien niet meer nodig zijn en zal biomassa misschien op een veel betere manier gebruikt kunnen worden. Maar voor de korte termijn heb ik ze nodig. U kunt niet aan de ene kant tegen mij zeggen "laat de bij- en meestook van biomassa los" en aan de andere kant tegen mij zeggen "realiseer die 14%". Dat kan niet.

De **voorzitter**:
Voordat ik de heer Wassenberg voor het eerst het woord geef voor een interruptie, kijk ik even naar de klok, de leden en de minister. We hebben nog een flink stuk van de beantwoording te gaan, is mijn indruk, en ...

Minister **Kamp**:
Voorzitter, ik ben met de eerste woordvoerder bezig, maar ...

De **voorzitter**:
Precies. Ik verwijt u niets, want u hebt nu netto 22 minuten gesproken, terwijl u al 1 uur en 15 minuten aan het woord bent. Ik vraag de leden echter om zich vanaf nu enigszins te beperken. Dat geldt niet voor de heer Wassenberg

namens de Partij voor de Dieren, want die heeft nog niets gevraagd. Ga uw gang.

De heer **Wassenberg** (PvdD):
Ik wil even inhaken op het gedeelte over biomassa. De starheid van de minister verbaast mij een beetje. Er zijn grote vraagtekens te stellen bij het bijstoken van biomassa. De minister wijst op het energieakkoord. Daarover was de Partij voor de Dieren ook heel kritisch, maar de minister doet alsof het energieakkoord een natuurwet is waaraan niet getornd kan worden in plaats van een afspraak tussen een aantal partijen. Natuurlijk kan er aan het energieakkoord getornd worden! Als je kritisch bent en stopt met het bijstoken van biomassa, als je daar niet langer miljarden in stopt, betekent dat niet dat de bodem onder duurzame energie vandaan valt. Dan betekent dat dat je andere keuzes kunt maken, dat je meer kunt inzetten op zon en wind. Kan de minister reageren op de stelling dat het niet om een natuurwet gaat, maar om een keuze?

Minister **Kamp**:
Ik hoop het ooit nog zover te brengen dat de heer Wassenberg niet zegt dat het starheid van mijn kant is, maar vastberadenheid. Ik ben vastberaden om de gemaakte afspraken ook uitgevoerd te krijgen. Ik verkeer in een positie waarin ik daaraan in belangrijke mate kan bijdragen. Ik vind dat ik dat moet doen. Die afspraak van 14% voor 2020 is geen natuurwet, maar het is wel een cruciale afspraak waaraan ik mij vast moet houden. Ik vind dat ik alle mogelijkheden om die 14% gerealiseerd te krijgen, moet benutten. Ik doe het maximale voor wind op land en wind op zee wat ik tussen nu en 2020 kan doen. Ik doe ook het maximale voor geothermie, zonne-energie, mestvergisting en biomassa. Ik heb ze allemaal nodig om die 14% te halen. Ik hoop dat dat lukt. Ik kan daar geen garantie voor geven. De enige garantie die ik kan geven, is dat ik daarvoor mijn uiterste best zal doen en dat ik vastberaden zal zijn.

De heer **Wassenberg** (PvdD):
Aan de intenties van de minister twijfel ik ook niet, maar de minister noemt zelf al het voorbeeld van mestvergisting. Het is toch de moeite waard om te bekijken of je het geld dat wordt gestoken in die vervuilende technieken die nu worden verkocht onder het mom van duurzaam, kunt investeren in echt duurzame technieken? Je kunt toch op zijn minst proberen om creatief te zijn en bekijken wat er verder mogelijk is? Het gaat om miljarden. Daarvan kun je heel wat zonnepanelen aanschaffen. Je kunt daarvan de techniek verbeteren en je kunt er windmolenparken van opzetten. Kan de minister daarop reageren?

Minister **Kamp**:
De heer Wassenberg noemde het voorbeeld van mestvergisting. Ik kan hem verzekeren dat ik zeer intensief bezig ben met mestvergisting. Ik probeer alle betrokken partijen daarvoor enthousiast te maken. Dat lukt ook. De grootste industriële bedrijven zijn gemotiveerd en doen hun best daarvoor. Wij ontwikkelen samen plannen voor mestvergisting. Hetzelfde doe ik voor alle andere onderdelen. De heer Wassenberg heeft het over innovatie; wij zijn voortdurend innovatie aan het stimuleren! Of het nou gaat om getijdenindustrie, om allerlei varianten waarbij wij biomassa beter benutten, of om nieuwe technieken die nu nog niet veel voorstellen maar waar in de toekomst mogelijk iets uit kan komen, ik ben dit met overtuiging aan het doen. Ik begrijp dat de keuzes die wij nu maken, op langere termijn kunnen worden vervangen door betere, maar zolang die betere keuzes er niet zijn, niet betaalbaar zijn of niet op voldoende grote schaal kunnen worden toegepast, moet ik mij bedienen van de technieken die nu beschikbaar zijn.

De **voorzitter**:
Mijnheer Wassenberg, alleen als het geen herhaling van zetten wordt.

De heer **Wassenberg** (PvdD):
Geen herhaling van zetten, maar een kleine correctie. De minister begrijpt mij verkeerd of wil mij verkeerd begrijpen. Ik noemde mestvergisting juist als zo'n beetje de minst duurzame manier om energie op te wekken. Daarmee proberen wij namelijk een probleem op te lossen dat er helemaal niet had moeten zijn. Wij moeten niet naar het verbranden of vergisten van mest, maar naar het terugbrengen van de mesthoeveelheid.

Minister **Kamp**:
Ik kan de heer Wassenberg verzekeren dat ik vastberaden ben om hem goed te begrijpen.

De **voorzitter**:
Oké. De minister vervolgt zijn betoog. Ik stel de Kamer voor dat wij daar even naar gaan luisteren en wat interrupties gaan opsparen. Ga uw gang.

Minister **Kamp**:
Mevrouw Dik-Faber vroeg om een update over de nul-op-de-meterwoningen. Wij zijn als kabinet met kracht bezig met die nul-op-de-meterwoningen. Wij hebben daar een aparte Stroomversnelling-aanpak voor afgesproken. De concrete mogelijkheden om daarmee een vliegende start te maken die zich voordoen, met name in Groningen, benut ik ook optimaal. Wij hebben het voor woningbouwcorporaties mogelijk gemaakt om een energieprestatievergoeding te vragen. Dat traject is bijna afgerond. Wij hebben het project Stroomversnelling voor de huursector uitgewerkt en zijn nu bezig om dat ook voor de koopsector uit te werken. Voor nul-op-de-meterwoningen, zowel in de huursector als in de koopsector, is het belangrijk dat er een kostenreductie wordt gerealiseerd. De projecten die op dit moment in Groningen worden gerealiseerd, zijn kostbare projecten. Ook daar is het nodig om die start te maken en om de industriële productiecapaciteit en de kennis bij de aannemers op peil te krijgen. Het is echt noodzakelijk dat wij daarin een kostenreductie realiseren. Het is aan de markt om dat te gaan doen. Mevrouw Dik-Faber heeft gevraagd naar het Bouwbesluit. Wij hebben nu al vastgelegd dat vanaf het jaar 2025 nieuwbouw bijna energieneutraal moet zijn. Daar hebben wij dus ook al een belangrijke stap gezet.

Dan kom ik bij de ontmanteling van de kerncentrale in Borssele. Ik heb geen enkele berekening gezien dat het eerder sluiten daarvan financieel voordeliger zou zijn dan wanneer de kerncentrale volgens plan en afspraak tot 2033

blijft draaien. Integendeel, ik heb berekeningen gezien waaruit blijkt dat zulks financieel niet verantwoord zou zijn. Wij zijn op dit moment in gesprek over die kerncentrale. Het is de eerste verantwoordelijkheid van de eigenaar, EPZ, en de eerste verantwoordelijkheid van de aandeelhouders van EPZ. Wij zijn met hen in contact om te bezien in hoeverre op dit moment de positie van die kerncentrale is geborgd, wat daar mogelijk voor nodig is en hoe verschillende partijen daar belang bij hebben en daarbij betrokken zijn. Hoe die besprekingen ook lopen, voor ons staat buiten kijf dat wij voor de veiligheid moeten zorgen. Wij zullen ervoor zorgen dat die nooit in het geding komt. Wat de verdere toekomst van die centrale betreft, is er nogal wat gaande in Zeeland. Wij zijn daarover in gesprek. Als die gesprekken zijn afgerond en er conclusies kunnen worden getrokken, zal ik die zeker met de Kamer delen.

Mevrouw Dik-Faber heeft ook gevraagd naar de mogelijkheid om de kerncentrale te nationaliseren en wat de kosten daarvan zijn. Ik kan op dit moment niet zeggen wat de kosten zijn. Ik weet wel dat het runnen van een kerncentrale geen corebusiness van de overheid is. Het past ook niet in ons staatsdeelnemingenbeleid om dat te gaan doen. Het kabinet heeft geen plannen om nationalisatie als optie te overwegen.

De **voorzitter**:
Gaat u verder. Wij zouden luisteren naar de minister en de interrupties opsparen.

Minister **Kamp**:
Ik ga door. Mevrouw Dik-Faber heeft gevraagd naar de werkgelegenheid in Borssele. Zoals bekend is daarmee een commissie onder leiding van de heer Balkenende bezig. Zeeland is de provincie met het laagste werkloosheidspercentage. De commissie komt eind april met haar bevindingen en daarover zullen wij ongetwijfeld met de Kamer spreken.

Dan kom ik bij PALLAS. PALLAS is de hogefluxreactor in Noord-Holland. Die wordt gebruikt voor onderzoeksdoeleinden, maar er worden ook medische isotopen gemaakt. De heer Bosman zei al dat 30% van de wereldproductie van medische isotopen voor de ontdekking en behandeling van kankergevallen uit die hogefluxreactor in Petten komt. 50% komt uit een reactor in Canada, maar die gaat in 2018 dicht. Vanwege het feit dat die reactor er staat en omdat wij het voor Nederland nodig hebben, maar ook omdat wij een leverancier zijn aan anderen in de wereld, voel ik een verantwoordelijkheid om daar op een verstandige manier mee om te gaan. Het kabinet heeft, net als het vorige kabinet, gezegd dat er een kans is. Als er een reële medische behoefte in de wereld is aan isotopen en wij kunnen daarin voorzien, moeten wij dat ook doen. Wij hebben samen met de provincie Noord-Holland een initiatief genomen om daar een nieuwe reactor gerealiseerd te krijgen. Dat is de PALLAS-reactor. Daarvoor is een aparte stichting opgericht en die stichting heeft subsidie gekregen om het nodige voorwerk te doen en plannen te maken. Ik zeg "subsidie", maar de stichting heeft een lening gekregen om dat te kunnen financieren. Vervolgens is die lening uitgebreid om ook de aanbesteding te kunnen doen. Op dit moment is men druk bezig met de uitwerking daarvan. Het aanbestedingsproces loopt op dit moment. Zodra daaruit een partij naar voren is gekomen, zal worden bekeken wat het gaat kosten, wat die partij wil doen, of die partij dat ook wil financieren en of de financiering geregeld kan worden. Dan kan de overheid zich daaruit terugtrekken, want uiteindelijk moet de reactor in Petten op basis van een gezonde businesscase functioneren. Op basis van die gezonde businesscase moet de reactor voorzien in de behoefte in Nederland en elders in de wereld aan medische isotopen.

Met zo'n reactor kunnen wij een ook voor Noord-Holland belangrijke voorziening creëren. In Petten zit kennis op het gebied van nucleaire installaties en die kennis levert werkgelegenheid en ook geld op. Ik denk dat dat een goede zaak is. Als men dat op een verantwoorde manier verder kan uitbouwen, dan moet dat gebeuren, zo vinden wij en de provincie Noord-Holland. Op enig moment moet worden bekeken of die businesscase er is en of partijen daarin wensen te investeren. Ter voorbereiding van dat moment ben ik nu erg hard bezig, samen met de stichting, om te proberen de randvoorwaarden daarvoor vervuld te krijgen.

Ik heb net gezegd dat de commissie-Balkenende eind april zal komen met haar bevindingen. Dat is onjuist geweest. Zoals ik al eerder heb gezegd — ik moet dat nu herhalen — komt de commissie-Balkenende begin juni met haar rapportage. Ik hoop nog voor het reces de kabinetsreactie bij de Kamer te kunnen hebben. Tot zover de punten die mevrouw Dik-Faber naar voren heeft gebracht.

De **voorzitter**:
Dit lijkt mij een goed moment om een interruptie toe te staan.

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie):
Ik wil even terugkomen op de kerncentrale Borssele. Er zijn verschillende interruptiedebatjes geweest toen ik bij de microfoon stond. Er was toen niet helemaal duidelijkheid over de kostenkant: de kosten van het openhouden van de centrale, de kosten van het ontmantelen van de centrale en de kosten van nationalisatie van de centrale. Is de minister bereid dat op een rij te zetten en met de Kamer te delen?

Minister **Kamp**:
Op enig moment zal dat zeker moeten gebeuren, maar op dit moment is het noodzakelijk om de eigenaar EPZ en de aandeelhouder daarvoor aan zet te laten zijn. Zij hebben gevraagd om overleg met het Rijk daarover. Dat overleg is volop gaande. Als daaruit conclusies kunnen worden getrokken, dan kunnen ook vragen worden beantwoord zoals mevrouw Dik-Faber die nu stelt. Op dit moment is het te vroeg.

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie):
De minister schetst dat het te vroeg is, maar ik zie dat er nu borgstellingen worden gevraagd met publieke middelen; vandaar mijn vraag.

Klopt het dat het besluit om de kerncentrale tot 2033 open te houden in 2006 is genomen, dus tien jaar geleden? Is het niet heel logisch om momenten in te bouwen om besluiten nog eens goed tegen het licht te houden, ook met dat financiële plaatje erbij?

Minister **Kamp**:
Mevrouw Dik Faber zegt dat het 2006 was. Ik heb in mijn herinnering geen ander jaar, dus dat zou zeker waar kunnen zijn. Het besluit is toen genomen om de kerncentrale te laten draaien tot het jaar 2033. Daar zijn ook investeringen op gedaan, die terugverdiend moeten worden. Wij willen die periode gebruiken om geld te laten vastzetten in een fonds dat weer nodig is om die centrale in 2033 te kunnen ontmantelen. Dat hangt allemaal met elkaar samen. Er is nu sprake van een bijzondere situatie als gevolg van de lage elektriciteitsprijs en als gevolg van de problemen waarin het bedrijf DELTA, grootaandeelhouder van deze centrale naast RWE, verkeert. Er is een nieuwe situatie ontstaan als gevolg waarvan de eigenaar EPZ en de aandeelhouders overleg met het Rijk hebben gezocht. Dat overleg is gaande. Zodra daarover informatie te verstrekken is, zal ik dat ook doen.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Ik zat even te twijfelen. Ik heb deze zelfde vraag gesteld in een debat met minister Dijsselbloem in het kader van de staatsdeelnemingen. Ik heb toen een motie ingediend en er was ook een motie van de PvdA over ditzelfde onderwerp. Daar werd gezegd dat in kaart zou worden gebracht hoe het zit rond Borssele. De Kamer vraagt om informatie over de verschillende kosten. We hebben dat van de VVD gehoord. Ik heb het gevraagd. Nu vraagt de ChristenUnie het en de PvdA heeft het eerder gevraagd, in een ander debat. Kan de minister aangeven hoe wij aan informatie kunnen komen om te kijken wat openhouden zou kosten, wat sluiten zou kosten en hoe dat verhaal in elkaar zit? Er zijn een heleboel vragen over dat onderwerp. Dat de minister de antwoorden niet staande de vergadering paraat heeft, begrijpen we allemaal. Op welke wijze kunnen we daar wel aan komen? Anders moeten we Kamerbreed een set schriftelijke vragen indienen. Dat lijkt mij een wat slordige parlementaire figuur.

Minister **Kamp**:
Ik neem aan dat, toen de Kamer dit met mijn collega Dijsselbloem besprak, het antwoord niet zodanig verhelderend was dat mevrouw Van Tongeren deze vragen aan mij nu dubbelop stelt. Ik neem aan dat mevrouw Dik-Faber en mevrouw Van Tongeren het relevant vinden om deze vraag aan mij te stellen. Ik geef daar zo goed mogelijk antwoord op. Wij zijn op dit moment met de eigenaren, de aandeelhouders van de kerncentrale, bezig om de situatie onder ogen te zien. Als dat overleg afgerond is, kunnen we de Kamer daarover informeren. De informatie waar mevrouw Van Tongeren nu naar vraagt, kan daar dan ook bij betrokken worden. Dat lijkt mij de beste manier. De Kamer kan natuurlijk moties aannemen en schriftelijke vragen stellen. Ik zal altijd mijn best doen om daar zo goed mogelijk op te reageren. Ondertussen ga ik wel door met het voeren van dit overleg en probeer ik dat tot gezamenlijke conclusies te brengen. Daarover zal ik de Kamer dan informeren.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Uiteraard gaat de minister door met al zijn overleggen en bestuurlijke acties. De Kamer wil de regering graag kunnen controleren, ook op dit onderwerp. Er is een motie van de PvdA aangenomen, maar die moet nog uitgevoerd worden. Hetzelfde speelt rond Dodewaard. Daar wil de Kamer, of in ieder geval deze partij, graag dezelfde informatie over. Nogmaals vraag ik of wij de minister voor de voeten lopen. Maken wij het hem onmogelijk om goede onderhandelingen te voeren als wij om deze informatie vragen? Is dat de achterliggende reden waarom de minister de Kamer op dit moment geen inzicht kan geven in het verschil tussen de kosten van openhouden enerzijds, en die van toewerken naar nationaliseren of sluiten anderzijds?

Minister **Kamp**:
Ik laat het graag aan mijn collega, de minister van Financiën, over welke informatie-uitwisseling met de Kamer hij wenselijk vindt. Mevrouw Van Tongeren zegt dat daarover moties zijn aangenomen. Mijn collega zal daarop reageren. Van mijn kant kan ik hierover zeggen wat ik net gezegd heb.

De **voorzitter**:
U was dan nu toe aan de beantwoording op de bijdrage van mevrouw Van Veldhoven, als ik mij niet vergis.

Minister **Kamp**:
Mevrouw Van Veldhoven sprak over de doorrekening van het energieakkoord. Ik ben al ingegaan op wat we extra hebben moeten doen om gezamenlijk binnen de Borgingscommissie de conclusie te kunnen trekken dat we ook de doelstelling van 14% in 2020 kunnen realiseren. Een deel van de maatregelen die zijn afgesproken is doorgerekend, een ander deel niet. Er wordt nu aan gewerkt om dat deel door te rekenen. Het is de bedoeling dat de evaluatie van het energieakkoord in oktober verschijnt. Die informatie zal daar deel van uitmaken. We hebben dan alles wat doorgerekend moet worden weer opnieuw doorgerekend, ook recent genomen maatregelen en keuzes.

Mevrouw Van Veldhoven sprak uitgebreid over cascadering. Daar ben ik op ingegaan. Wat betreft innovatiedoelstellingen zijn wij er net als mevrouw Van Veldhoven zeer van overtuigd dat innovatie van het allergrootste belang is. Dat geldt in brede zin, maar zeker ook op energiegebied. Ik vind dat wij er in Nederland best nog een tandje bij mogen zetten als het gaat om innovatie. Ik hoop dat de aandacht die daar bij D66 nu voor is ook door anderen gedeeld wordt en dat dit in de komende jaren zo zal blijven. Dat zou voor Nederland denk ik goed zijn. 2% van bet bruto binnenlands product gaat naar innovatie, terwijl er ook landen zijn die op 3%, 3,5% of 4% zitten. Het is dus bepaald niet zo dat wij daar te veel geld aan uitgeven.

Innovatie voor wat betreft energie is volop gaande in de topsector die zich met energie bezighoudt. We hebben daar ook een aparte subsidieregeling voor. We zoeken ook steeds mogelijkheden om dingen extra te doen. Ik denk dat wij wat innovatie betreft voor energie voldoende doen. Ik vind dit echter een belangrijk punt, ook voor de evaluatie. Als we het energieakkoord gaan evalueren, zullen we dus kijken of we op dit punt tevreden kunnen zijn dan wel of het noodzakelijk is om daar meer aan te gaan doen en, zo ja, hoe we dat kunnen financieren.

De **voorzitter**:
U had vast nog meer antwoorden te geven aan mevrouw Van Veldhoven, minister.

Minister **Kamp**:
Neem me niet kwalijk. Ik ga gewoon door. Ik vind het zo onbeleefd om door te gaan, maar ik doe het gewoon.

De **voorzitter**:
Geeft u mij de schuld maar, minister. We doen de interrupties aan het eind van de volledige beantwoording van de sprekers.

Minister **Kamp**:
Mevrouw Van Veldhoven vroeg om Drenthe een paar maanden respijt te geven om te kijken naar alternatieve locaties. Het is uitgesloten dat Drenthe met alternatieve locaties tijdig de bijdrage kan leveren aan de doelstelling van 14% en aan het deel van de 6.000 MW-doelstelling dat zij moeten leveren. Dat kan niet. Drenthe loopt fors achter en moet een inhaalslag maken. Daar hoort De Drentse Monden en Oostermoer ook bij. De laatste conclusie over wat dat precies voor dat park in gaat houden, kan ik pas geven als ik tot besluiten kom met betrekking tot de zienswijzen. Ik ben al ingegaan op de gezondheidsvragen ten aanzien van het park in Drenthe.

Dan het profiel voor de gebiedscoördinator. De gebiedscoördinator speelt een belangrijke rol, zeker in plannen die al een tijd lopen en die nu op het punt zijn dat ze echt gerealiseerd moeten worden. Dat is het geval bij het park in Drenthe, maar dat geldt ook voor andere parken. Die gebiedscoördinator speelt daar een belangrijke rol in. Mevrouw Van Veldhoven zegt dat zo'n gebiedscoördinator ook het vertrouwen moet hebben van de omgeving. Dat ben ik met haar eens. Dat moet het geval zijn. Het is echter ook nodig dat er een wisselwerking is. Je moet als omgeving bereid zijn om iemand die dat verdient het vertrouwen te geven. Ik ben het echter met haar eens dat dat belangrijk is. Vandaar dat ik bijvoorbeeld in het geval van Drenthe de keuze voor de gebiedscoördinator niet zelf heb gemaakt. Dat heb ik samen gedaan met de provincie en beide betrokken gemeenten.

Mevrouw Van Veldhoven vroeg hoe we innovatieve bedrijven in Nederland kunnen houden. Zij noemde het bedrijf Avantium. Ik kan niet ontkennen dat ik heb moeten slikken toen ik las dat dat bedrijf naar België ging. Dat komt doordat het bedrijf vanaf het allereerste begin door ons is geholpen. Alle regelingen die er waren om dat bedrijf vanaf het allereerste begin tot wasdom te laten komen, hebben we benut. We hebben daar veel geld in gestoken. Vervolgens zegt zo'n bedrijf: nu is het voor elkaar en nu gaan we eens kijken waar we naartoe gaan. Het maakt dan een lijstje waar bijvoorbeeld Amerika, Nederland en België op staan en vraagt om met voorstellen te komen. Zij vinken die af en kiezen dan op een gegeven moment voor België. Zoals ik al zei, heb ik moeten slikken toen ik dat las.

Ik weet dat we op eigen kracht kunnen concurreren. We hebben een heel aantrekkelijk land voor dat soort bedrijven. We hebben een goed georganiseerde chemische industrie met clusters waar zo'n bedrijf heel goed onderdeel van kan zijn. We hebben ook heel goede voorzieningen om bedrijven te helpen bij financieringen, ook in het stadium waar dit bedrijf nu aan toe is. Ik vind het jammer dat het niet is gelukt, maar het lukt ook vaak wel. Ik denk dat onze regelingen en onze algemene positie zodanig zijn dat wij de concurrentie aankunnen met andere landen in de wereld om dit soort bedrijven vast te houden.

Ik hoop dat mevrouw Van Veldhoven de antwoorden op de andere vragen die zij heeft gesteld inmiddels heeft gekregen.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66):
Met al die vragen is het bijna lastig kiezen waar je nog een vervolgvraag over wilt stellen.

De **voorzitter**:
Dat is precies waarom ik het zo doe.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66):
Daar maak ik me geen enkele illusie over, voorzitter. Laat ik bij het laatste beginnen. Ja, we hebben inderdaad veel. In de concurrentiestrijd tussen landen om de mooiste en de beste bedrijven is het dus belangrijk om scherp te blijven. In de transitie naar groen gas hebben we een partij als Gasunie, die heel veel kennis en kunde heeft. Die kennis en kunde zijn noodzakelijk voor innovatieve bedrijven om verder te komen. We moeten echter voorzichtig omgaan met de rol die een partij als Gasunie, een infrastructuurbedrijf, speelt. Is de minister bereid om nog eens te bekijken hoe samenwerking in initiële fases met bijvoorbeeld een bedrijf als Gasunie innovatieve bedrijven verder kan helpen om die stap naar de markt te maken?

Minister **Kamp**:
Ik meen dat mevrouw Van Veldhoven recent bij Gasunie is geweest. Gasunie doet dat heel goed. Die ondersteunt dit soort nieuwe initiatieven en speelt daarbij een heel constructieve rol. We hebben echter wel met elkaar afgesproken dat een netwerkbedrijf als taak heeft om dat netwerk te beheren, daarin te investeren en daar zijn energie op te richten. Gasunie is er niet voor om duurzame energie in welke vorm dan ook te gaan produceren. Dat mag zij niet. Het is niet zo makkelijk om een antwoord te geven op de vraag wat precies wel mag en wat niet. Ik bekijk wat redelijkerwijs mogelijk is binnen de taakverdeling die wij hebben afgesproken. De houding van Gasunie is ambitieus, omdat zij ernaar streeft om wat zij aan kennis in huis heeft, maatschappelijk zo veel mogelijk betekenis te laten krijgen. Die houding waardeer ik.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66):
Fijn. Voor elektriciteitsnetwerkbedrijven hebben wij op een gegeven moment een experimenteerregeling bedacht. Wellicht biedt dat voor dit soort partijen ook wat meer mogelijkheden zonder de structurele, principiële positie los te laten. Het is fijn als de minister daar eens naar wil kijken.

Minister **Kamp**:
Oké.

De heer Madlener zei onder andere dat hij tegen het energiebeleid van het kabinet is, dat het land kapotmaakt. Dat zet zijn verhaal in een licht waardoor ik er niet zo heel veel mee kan, want wij zijn natuurlijk niet bezig om het land

kapot te maken. Wij zijn bezig om het land ook in de toekomst op een verantwoorde manier van energie te voorzien en dat op een leveringszekere en betaalbare manier voor de bedrijven en de mensen vorm te geven. Daar zijn wij mee bezig.

De heer Madlener stelde ook nog vragen die ik wel kan beantwoorden. Hij sprak over de salderingsregeling. Hij zei dat sommigen daarvan profiteren en dat anderen de rekening betalen. Het is waar dat die salderingsregeling een gunstige regeling is. Je legt zonnepanelen op je dak en vervolgens kun je tegen een hoge prijs elektriciteit terugleveren aan het elektriciteitsbedrijf. Dat is een gunstige regeling. Wij hebben met elkaar afgesproken dat wij zonne-energie willen stimuleren en de betrokkenheid van mensen bij duurzame energie willen stimuleren, ook bij zonne-energie. Wij hebben verschillende mogelijkheden. Voor heel grote projecten hebben wij de SDE+. Voor de middencategorie hebben wij de regeling die de Kamer meestal kortweg als postcoderoosregeling aanduidt. Voor de individuele situaties hebben wij de salderingsregeling. Die zal tot 2020 bestaan. In 2017 kom ik met een evaluatie. Als die tot wijzigingen leidt, zal ik voor een behoorlijke overgangsperiode zorgen. Ik ben van plan niet tot 2017 te wachten maar die evaluatie nog dit jaar uit te voeren. Op de uitkomsten daarvan wil ik nu niet vooruitlopen.

De heer Madlener heeft ook gevraagd naar de ontwikkelingen rondom thorium. Hij denkt dat er over tien jaar een thoriumcentrale staat. Ik heb die verwachting niet. Ik weet ook niet of thorium een echte oplossing is, omdat het dan noodzakelijk is dat ook de kosten beheerst kunnen worden. Op dit moment heb ik nog niet de overtuiging dat dat kan, maar het is wel een interessante optie, waar in de wereld en ook in Nederland aan gewerkt wordt. De TU Delft werkt daaraan, maar ook de NRG (Nuclear Research and consultancy Group) in Petten doet onderzoek daarnaar. Dat ondersteunt het kabinet ook. Ik zal in de energiedialoog met experts van gedachten wisselen over de kansen van thorium. Daar zullen zeker de vragen bij betrokken worden wat het kost en wanneer men verwacht dat dit tot iets concreets leidt. Dat waren de vragen van de heer Madlener.

Mevrouw Van Tongeren is ingegaan op de elektrische auto. In algemene zin ben ik daar in mijn eerste reactie al op ingegaan. Zij heeft ook gevraagd of ik in een elektrische auto wil gaan rijden. Zij zei dat de staatssecretaris van I en M dat ook doet. Ik heb heel veel waardering voor de staatssecretaris van I en M, die voor ritten in Den Haag in een waterstofauto rijdt. Voor langere ritten gebruikt zij nog een dieselauto. Mogelijk stapt zij over op een plug-in hybride, zodat zij de afstand tussen Twente, waar zij en ik wonen, en Den Haag ook op dit moment al kan overbruggen. Wanneer het mogelijk is om elektrische auto's op grotere schaal in te zetten weet ik niet. Ik vind wel dat dat de toekomst is. Vandaar dat bij Economische Zaken voor dienstreizen inmiddels twee volledig elektrische auto's beschikbaar zijn. Ik hoop daar ook in te kunnen rijden, het liefst achter het stuur, want ze schijnen geweldig te kunnen optrekken. Maar dat zullen wij dan wel zien.

Mevrouw Van Tongeren vroeg hoe het staat met de pogingen om van Zuid-Nederland een green electric car valley te maken. In het zuiden van ons land, met name in Noord-Brabant, gaat het zeer goed met het stimuleren van bedrijvigheid rond elektrische voertuigen. Het provinciale bestuur is daar al jarenlang zeer actief in. Ook in Eindhoven en in het bijzonder in Helmond zijn er veel initiatieven, maar ook in Tilburg. Tilburg heeft een prachtige fabriek van Tesla, die nog uitgebreid gaat worden. In Born, in Limburg, zit VDL Nedcar, maar VDL is ook in Eindhoven gevestigd en heeft daar allerlei toeleveranciersbedrijven. DAF in Eindhoven is bezig met elektrische voertuigen voor het vrachtverkeer. TU Eindhoven doet dat. De werkgelegenheid in deze sector is inmiddels gestegen tot boven de 3.000 en zal in het jaar 2020 10.000 formatieplaatsen bedragen; niet alleen in Brabant, maar toch voor een belangrijk deel in Brabant. Dat is een zeer positieve ontwikkeling, die wij ook voortdurend ondersteunen.

Mevrouw Van Tongeren vroeg hoe het zat met de energiebesparingsverplichting uit de Wet milieubeheer en in het bijzonder hoe het met de handhaving daarvan zit. We hebben in het energieakkoord afspraken gemaakt om de handhaving van de Wet milieubeheer te verbeteren. Een belangrijk onderdeel zijn de erkendemaatregelenlijsten, waar mevrouw Van Veldhoven volgens mij als een van de eersten over begonnen is. De eerste erkendemaatregelenlijst is al verankerd in het Activiteitenbesluit milieubeheer. We hebben er vertrouwen in dat dit al zal leiden tot aanzienlijke energiebesparing, maar er moet nog meer bij komen. Op dit punt hebben we ook met elkaar afgesproken dat er de komende jaren meer capaciteit beschikbaar gaat komen voor de handhaving van de Wet milieubeheer.

Mevrouw Van Tongeren vroeg naar de jodiumpillen, waarvan zij dacht dat die mogelijk ook aan de mensen rondom Petten en Delft moeten worden uitgereikt vanwege de reactoren die daar staan. Ik ga daar niet over; mijn collega van VWS gaat daarover. Zij is in staat om over dit soort zaken goed van gedachten te wisselen met de Kamer. Het feit dat er rondom Petten en Delft geen jodiumpillen worden verstrekt, heeft te maken met het feit dat het niet de verwachting is dat, als er zich een ramp zou voordoen bij Petten of Delft, daar veel radioactief jodium vrijkomt. Er is daar namelijk maar een beperkte hoeveelheid brandstof aanwezig. Dat is ook vanwege de aard van de reactor: er is geen reactorvat dat onder druk staat. Het verspreidingsrisico is dus ook minder. Daarom is door de verantwoordelijke bewindspersoon de conclusie getrokken dat het niet goed is om in die omgeving jodiumpillen te gaan verstrekken.

Mevrouw Van Tongeren vroeg zich met betrekking tot PALLAS nog af of daar geen betere, kleinschalige alternatieven voor beschikbaar zijn. Zij noemde cyclotrons. Er wordt ook nog over andere alternatieven gesproken. Voor de korte termijn weet ik alleen maar dat onze reactor, die oud is en af en toe stilligt, toch 30% van de wereldvraag moet bedienen. Ik heb al tegen de heer Bosman gezegd dat er met de helft van de wereldvraag in 2018 een probleem ontstaat, omdat Canada als leverancier wegvalt. Cyclotron is op dit moment niet zo ver dat het een alternatief is. Of het een alternatief kan worden, zal met name bij het besluit over de businesscase voor PALLAS aan de orde komen. Er zal dan bekeken moeten worden of er een businesscase is, of bedrijven bereid zijn het risico van een grote investering te nemen, hoe het met de alternatieven zit, of er misschien kan worden samengewerkt met alternatieven en of er betere alternatieven zijn dan wat PALLAS kan bieden. Dat zal tegen die tijd bekeken moeten worden. Op dit moment zijn cyclotrons vanwege hun geringe capaciteit nog geen haalbaar of betaalbaar alternatief voor de grootschalige productie van isotopen. Of ze dat worden, weet ik niet.

Mevrouw Van Tongeren stelde dat Tata en Shell gratis ETS-rechten hebben gekregen, waaraan ze geld zouden hebben verdiend. Mevrouw Van Tongeren noemde ook een bedrag. In de periode dat ik daarmee te maken heb gehad, vanaf 2012, was het in ieder geval niet meer zo dat je kon doen wat in de periode daarvoor op een bepaalde schaal wel mogelijk was. Op dit moment is dat dus niet zo en in de toekomst zal het ook niet meer zo zijn. Ik stel vast dat het staalbedrijf Tata op dit moment onze zorg nodig heeft. Het produceert staal op een zeer efficiënte en relatief milieuvriendelijke en energiezuinige wijze. Het is ook bezig met verdere verbeteringen op dat vlak, maar het moet op een heel moeilijke wereldmarkt concurreren en verdient de aandacht van de overheid.

De **voorzitter**:
Dan gaan we eens bekijken of alle vragen aan de orde zijn geweest.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Een minister is natuurlijk verantwoordelijk voor wat hij zelf in zijn periode als minister doet, maar ook voor wat er daarvoor op zijn ministerie gebeurd is. Daarover ging mij vraag. Shell en Tata Steel zouden er volgens een vrij solide berekening ieder 400 miljoen aan verdiend hebben. Ik heb de minister ook een suggestie gedaan hoe je in zo'n moeilijke staalindustrie toch tot energiebesparing kunt komen. Wereldwijd zouden staalproducten moeten samenwerken. Doe je het namelijk per land, dan krijg je een race to the bottom. Is daarop nog een reactie mogelijk?

Minister **Kamp**:
Wereldwijd samenwerken: zo zou de wereld in elkaar moeten zitten. Ik ben er zeer voor, maar vaak is er toch concurrentie. Dat zie je met name in China. Ze hebben daar enorme staalproductiecapaciteiten opgebouwd, maar op een gegeven moment blijkt dat ze al het staal dat ze maken, waarvan ze gedacht hadden dat ze een groot deel daarvan op de binnenlandse markt nodig hadden, niet nodig hebben. Ze willen die fabrieken niet sluiten en mensen niet werkloos laten worden. Ze brengen dat staal dus tegen een lage prijs op de wereldmarkt en daardoor zitten wij met de problemen. Als wij dat staal niet accepteren en heffingen opleggen, gaat dat goedkope staal uit China niet naar Europa maar naar Amerika of naar andere delen van de wereld. De staalverwerkende industrieën in die delen van de wereld gaan dan concurreren met de Europese staalverwerkende industrieën en drukken deze uit de markt. Wij proberen dus te bekijken hoe we de belangen van die staalverwerkende industrieën recht kunnen doen en hoe we de belangen van de staalproducerende industrieën recht kunnen doen. Op de wereldmarkt is er gewoon concurrentie en om voor de Europese belangen te kunnen opkomen, hebben we de Europese Commissie nodig. Zonder Europese Commissie zouden we bedrijven als Tata bij de verdediging van hun belangen geen recht kunnen doen.

De **voorzitter**:
En wat is uw antwoord op de vraag van mevrouw Van Tongeren over de periode voor uw ambtstermijn?

Minister **Kamp**:
Ik beschik niet over cijfers over de periode daarvoor. Ik kan daar geen cijfermatig antwoord op geven.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Kan er een schriftelijke reactie van het ministerie komen op de gemaakte berekeningen, op dat onderzoek betreffende die windfall profits voor Shell, Tata Steel en andere grote Nederlandse bedrijven in het ETS? Daar zou ik helemaal blij mee zijn. Een andere vraag gaat over een stuk of zes, zeven moties van GroenLinks uit de periode 2011 tot 2015 betreffende een versnelling inzake wind op land. De minister kan voor het realiseren daarvan op de warme steun en aanmoediging van GroenLinks rekenen. Ik heb die moties meegenomen, maar zal de voorzitter niet tergen door ze voor te lezen. Is de minister bereid en van plan om nog eens naar al deze verschillende voorstellen te kijken, nu dreigt dat we de doelstellingen voor wind op land misschien niet zullen halen?

Minister **Kamp**:
De eerste vraag van mevrouw Van Tongeren ging over bedragen die in de periode voor 2012 ontvangen zouden zijn door bedrijven die zij met name noemde. Ik zal bekijken wat daarover aan informatie beschikbaar is en of die informatie kan worden gedeeld. Ik zal dat nagaan. Ik weet dat niet. Ik kom er dus op terug als die informatie beschikbaar is en als die kan worden gedeeld. Op de tweede vraag zeg ik het volgende. Ik heb op het nachtkastje naast mijn bed een hele stapel moties van GroenLinks liggen. Ik kijk daar voortdurend naar. Ik zal nog eens extra naar de door mevrouw Van Tongeren bedoelde moties kijken om te zien of ik daarmee mijn voordeel kan doen.

De **voorzitter**:
U moet een goede slaper zijn!

Minister **Kamp**:
Ik kom op de inbreng van de heer Geurts. Hij liet zich positief uit over kernenergie. Ik heb dat zonder buikpijn aangehoord. Hij liet zich ook positief uit over de reactor in Petten. Daarvoor geldt hetzelfde.

De heer Geurts vroeg hoe het verder in de tijd zal gaan met de evaluatie van het energieakkoord en hoe het staat met het ibo inzake CO_2-reductie. Ik verwacht de evaluatie van het energieakkoord in oktober. Het ibo inzake CO_2-reductie is klaar. De kabinetsreactie is bijna klaar. Ik hoop dat ik die voor half april bij de Kamer kan krijgen.

De heer Geurts heeft ook gesproken over het stimuleren van het groeivermogen van de natuur. Hij relateerde dat aan het CO_2-probleem. Voor zijn punt is relevant dat de Europese Unie een klimaat- en energiepakket heeft gemaakt. Conform dat pakket worden in het klimaatbeleid na 2020 ook de verandering van landgebruik en bosbouw meegenomen. Het gaat dan over emissies die ontstaan als gevolg van landgebruik en als gevolg van de gewaskeuze van boeren. De instandhouding van de bodemvruchtbaarheid is de verantwoordelijkheid van de boer, die daar verstand van heeft. De boer kan dat doen; het is zijn grond. Een

belangrijk instrument van de boer in dezen is de gewaskeuze. Het kabinet voert wat dat betreft geen actief stimuleringsbeleid. Het kabinet stuurt niet op de gewaskeuze. CO_2-opslag in de bodem in de vorm van organische stof vindt vooral plaats met permanent grasland. Het gaat dan om grasland dat als zodanig gedurende twintig jaar in gebruik is. Verder zijn ook jonge bossen een optie om CO_2 vast te leggen. Ook andere langjarige gewassen kunnen interessant zijn. Je bindt daarmee in die gewassen eerst de CO_2 en vervolgens geef je de producten daarvan een langjarige bestemming, bijvoorbeeld als bouwmateriaal of als meubel, of in andere innovatieve toepassingen. Dan heb je in het kader van bij- een meestook wel iets bereikt: eerst bind je in de planten de CO_2 en vervolgens breng je het weer terug in de natuur door het te verbranden, zoals de heer Geurts zei. Als je het dus op die andere manier doet, die ik net beschreven heb, dan bind je de CO_2 en houd je vervolgens de CO_2 vast. Dat heeft dus een positieve uitwerking. Daar heeft hij gelijk in. Zo is het.

De heer Geurts heeft ook gesproken over de gedragscode die is opgesteld door de branche voor de windenergie, de NWEA, in samenwerking met de natuur- en milieuorganisaties. Ik heb al gezegd dat uit de evaluatie naar voren is gekomen dat de participatie van omwonenden aanzienlijk is toegenomen. Daar komt ook uit naar voren dat het van groot belang is dat je de mensen zo vroeg mogelijk betrekt bij projecten in hun omgeving. Ik ben er vast van overtuigd dat dit moet. Vandaar dat in het energierapport is opgenomen dat de beslissingen over duurzame energie in de toekomst met name in de regio genomen moeten worden. Provincies en gemeenten in een bepaalde regio moeten dus met elkaar bekijken wat de landelijke doelstelling is, wat hun redelijke aandeel daarin is, op welke wijze ze dat willen invullen, hoe ze de mensen daarbij kunnen betrekken en hoe zij dat als provincies en gemeenten op een verantwoorde manier kunnen doen. Dat is de lijn voor de toekomst. De gemeenten en de provincies zijn het daar zeer mee eens en staan te trappelen om dit op gang te brengen. Daarom hebben zich al vijf regio's aangemeld om dit als een soort pilotproject, vooruitlopend op toekomstige ontwikkelingen, in de praktijk te brengen. Ik ondersteun dat zeer en ben dan ook met de VNG in gesprek om dat verder uit te bouwen.

De heer Geurts heeft ook gesproken over de taakverdeling voor de gedragscode. Ik heb al gezegd dat de gedragscode voor wind op land blijkens de evaluatie een goede gedragscode is. Ik heb echter ook gezegd dat ik de ambitie van partijen zoals de Nederlandse Vereniging Omwonenden Windturbines (NLVOW) en de Vereniging Eigen Huis om daarbij betrokken te raken, positief vind. Wij moeten bekijken hoe wij in het vervolg recht kunnen doen aan die ambitie.

Ik ben al ingegaan op de uitspraak van de commissaris van de Koning in Drenthe.

De heer Geurts vroeg om een brief over de kosten van windparken voor de Hollandse kust. Ik heb al heel veel brieven gestuurd en heel veel informatie gegeven over de kosten van de windparken voor de kust. Ik ben ook bereid om dat te blijven doen. Binnenkort krijgt de Kamer een brief over de verschillende varianten die aan de orde zijn. Ik zal mij daarbij tot de hoofdlijnen beperken. Ik zal het omrekenen tot de kosten per kWh voor de verschillende locaties en bovendien zal ik de totale subsidiekosten aangeven. Ik heb echter niet alle informatie, want voor een deel gaat het om vertrouwelijke informatie die het ECN van bedrijven heeft gekregen, maar die niet herleidbaar naar bedrijven gepubliceerd mag worden. Ik zal dus bekijken of ik aan de hand van de kosten per kWh en de totale subsidiekosten toch het door de heer Geurts gewenste inzicht kan geven. Ik heb al vaak informatie over dit doel gegeven, maar als er nadere informatie nodig is, ben ik bereid om die te verstrekken. Ik zal dat dus ook doen in de vorm van de brief die binnenkort komt.

De heer Geurts sprak zich uiteindelijk nog uit tegen windmolens vlak voor de kust. Wij hebben daar een aantal keren met elkaar over gesproken. Laten wij even bekijken hoe we nu in de procedure zitten, zeg ik tegen de heer Geurts. Aanvullend op Borssele en IJmuiden die al planologisch geregeld waren, hebben wij in de rijksstructuurvisie 2014 ook de Hollandse kust en het park ten noorden van de Waddeneilanden aangewezen, maar dat geldt niet voor de twee locaties voor de Hollandse kust in de strook tussen de tien- en de twaalfmijlszone. Daarvoor zal er dit voorjaar een aanvulling op de structuurvisie komen. Op die manier kan de heer Geurts de ontwikkelingen daaromtrent volgen. Ik hoop dat de heer Geurts na kennisneming van de argumentatie van het kabinet en van mij zijn opvatting daarover kan geven.

Ik heb al gereageerd op het feit dat de heer Bosman zei dat er volgens hem een periode moet blijven om een zienswijze in te dienen. Dat moet volgens mij ook.

Hij heeft ook gevraagd hoe ik de achterstand bij wind op land wil inlopen. Ik heb daar al in het begin op gereageerd. Ik heb gezegd dat ik daarbij steun ondervind van het IPO, de VNG en de Unie van Waterschappen.

De heer Bosman vroeg verder hoe het zit met de voortgang van de een-op-eenafspraak energiebesparing in de industrie. Wij hebben inmiddels met twintig bedrijven gesprekken gevoerd om te bekijken op welke wijze zij daaraan kunnen bijdragen. Met één bedrijf zal ik daar binnenkort de eerste concrete afspraak over maken. Daar ben ik nog niet tevreden over. Dit project, dat onderdeel is van het energieakkoord en waarvoor de coördinatieverantwoordelijkheid bij VNO-NCW ligt, moet opleveren dat er voor 1 mei a.s. voldoende concrete projecten worden aangedragen om de doelstelling van 9 PJ extra energiebesparing vanuit de een-op-eenafspraken te realiseren. Ik ben overtuigd van de inzet van VNO-NCW wat dat betreft, maar ik heb wel het resultaat nodig. Mocht dat resultaat er niet of in onvoldoende mate komen, dan zal ik naar alternatieven moeten kijken. Dat zal ik ook doen, omdat dit ook weer onderdeel is van de afspraken voortvloeiend uit het energieakkoord, die ik wens na te komen.

De heer Bosman heeft zijn opvatting gegeven over PALLAS. Daar ben ik uitgebreid op ingegaan. Ik hoop dat ik hiermee de vragen en opmerkingen van de heer Bosman naar behoren heb beantwoord.

De heer Vos heeft mij als eerste de vraag gesteld waarom Nederland niet bij het Mission innovation initiative van Bill Gates betrokken is. Dat is gelanceerd tijdens de afgelopen

klimaatconferentie in Parijs, waaraan 20 landen zich hebben gecommitteerd. Wij waren daar niet bij, maar wij waren daar niet bewust niet bij. Wij vinden het een interessant initiatief. Dat betekent dat wij, gelet op de ambities die wij hebben en die daarmee parallel lopen, willen bekijken hoe wij daar mogelijk alsnog bij aan kunnen sluiten. Staatssecretaris Dijksma en ik zullen bezien of het zinvol en mogelijk is dat Nederland hier alsnog aansluiting bij zoekt. We hebben wat dat betreft geen enkele remming.

De heer Vos sprak mij erop aan dat ik wat duurzame energie betreft en alles wat daarmee samenhangt nog een tandje erbij moet zetten. Ik zet heel veel tandjes erbij, maar ook al om de huidige doelstellingen te halen. Om nu tandjes erbij te zetten om nog meer te realiseren … Als ik daar concrete mogelijkheden voor zie, houd ik mij altijd aanbevolen en dan zal ik die graag bekijken. De heer Vos heeft al een aantal dingen aangegeven in het stuk waar de PvdA-fractie mee gekomen is en daar heb ik ook al op gereageerd.

De heer Vos vroeg mij ook naar het elektrisch vervoer en naar de green deal die daarop van toepassing is. Er is een green deal elektrisch vervoer voor de periode 2016-2020. Ik heb daar al eerder over gesproken. Die hoop ik medio april te kunnen ondertekenen met alle betrokkenen. Die green deal gaat wat mij betreft inhouden dat in het jaar 2025 50% van alle nieuw verkochte auto's een elektrische aandrijflijn en een stekker heeft en dat minimaal 30% daarvan, oftewel 15% van het totaal, in het jaar 2025 al volledig elektrisch is. De sector en ik denken dat het mogelijk is om daar een afspraak over te maken. Dus in het jaar 2025 zal 50% van de nieuw verkochte auto's een elektrische aandrijflijn hebben en 30% daarvan, oftewel 15% van het totaal, zal volledig elektrisch zijn. In het jaar 2020 moeten we daarnaartoe groeien. Als tussenstap voor het jaar 2020 lijkt het mij realistisch dat 10% van de dan nieuw verkochte auto's een elektrische aandrijflijn en een stekker heeft. Dat lijkt mij haalbaar en het zal een wezenlijke vooruitgang zijn. Het zal inhouden dat Nederland de koppositie op dit punt in de wereld kan vasthouden.

De **voorzitter**:
Ik zie de heer Vos naar de interruptiemicrofoon lopen. Hebt u nog meer antwoorden voor de heer Vos?

Minister **Kamp**:
Ik was even afgeleid, mijnheer de voorzitter. Ik ga door.

De **voorzitter**:
Mijnheer Vos, ik stel voor om alle vragen aan het eind te stellen, zodat we alles in een keer doen.

Minister **Kamp**:
De heer Vos sprak over de relatie tussen onze warmteambities en onze ambities wat betreft kolencentrales. Met "onze" bedoel ik de ambities van de Kamer. De Kamer wenst dat er scenario's komen voor de uitfasering van de laatste vijf kolencentrales. Ik denk dat het nuttig is om de restwarmte van die kolencentrales optimaal te benutten. Die kolencentrales bestaan en er is een grote hoeveelheid restwarmte beschikbaar. Het zou heel goed zijn om die warmte te gebruiken zodat in kassen, huizen, sporthallen en zwembaden voor warmte geen gas hoeft te worden gebruikt, maar dat de warmte voor de kolencentrales gebruikt wordt. Daar behaal je een grote CO2-besparing mee. Je hebt dan weliswaar die kolencentrales, maar vanwege de link met het warmtenet kun je heel anders aankijken tegen het rendement en het acceptabel zijn van die kolencentrales. Voor de warmtenetten die wij gerealiseerd willen zien in Nederland is het belangrijk dat we niet van een of enkele warmteleveranciers afhankelijk zijn. Het is onze ambitie om alle huizen die ervoor in aanmerking komen op het warmtenet aan te sluiten in plaats van op het gasnet. Ik schat in dat 25% van de huizen in Nederland daarvoor in aanmerking komt. Ik wil niet afhankelijk zijn van vuilverbranding, kolencentrales of een bepaald industrieel proces. Ik wil graag zo veel mogelijk bronnen inzetten om voor een stabiele warmtevoorziening te zorgen, zodat we niet van een of enkele leveranciers afhankelijk zijn.

De heer Vos heeft gesproken over CCS. Hij haalde de geschiedenis terug van nog voor de tijd dat hij Kamerlid was en verwees naar een Kamerbrief van minister Cramer van 29 juni 2007. Tien jaar na die brief zou er een CCS-verplichting moeten zijn voor de kolencentrales die gebouwd zouden worden op de Maasvlakte, de drie centrales van RWE/Essent, C.GEN en E.ON. In die brief streefde mijn voorganger, destijds van VROM, ernaar om CCS binnen tien jaar in Europees verband tot de stand van de techniek te maken. Dat heeft ze gezegd. Van een verplichting binnen welke termijn dan ook is geen sprake. Ze heeft gezegd dat Nederland eraan bij moet dragen dat CCS, gekoppeld aan kolencentrales, de stand van de techniek is. Ik vind ook dat dit moet gaan gebeuren. Het is heel belangrijk om de CO_2 af te vangen van kolencentrales en op te slaan, voor zover je die niet opnieuw kunt gebruiken in bijvoorbeeld kassen. Daar zijn wij op dit moment heel druk mee bezig, met als gevolg dat wij nog het enige project in Europa hebben dat grootschalig gerealiseerd kan worden. Onze inzet is dus zodanig geweest dat wij het laatst overgebleven project voor CCS in Europa zijn. Ik doe mijn uiterste best om dat ROAD-project gerealiseerd te krijgen. Het zou dan na de eerste fase vervolgfasen kunnen krijgen. Het kan van belang zijn voor de beoordeling van de toekomst van de kolencentrales. Ten tijde van de besluitvorming over de nieuwe kolencentrales hebben de betrokken eigenaren zich bereid verklaard om te investeren in CCS en hun centrales daarvoor klaar te maken. Dat hebben ze ook gedaan. Alle drie de nieuwe centrales zijn technisch geschikt om CCS toe te passen.

De heer **Jan Vos** (PvdA):
Ik wil ingaan op CCS en die technische geschiktheid. Ik ben er wezen kijken: het komt erop neer dat er een heel groot gat in de schoorsteen zit waar CCS op kan worden aangesloten. Dat vind ik nog wat mager. Ik bracht het punt op in mijn inbreng omdat de Nederlandse regering zei het binnen tien jaar te gaan doen, waarbij de minister schreef: "Duidelijk is dat financiële steun van de overheid (...) tijdelijk is en zich zal richten op de ontwikkelings- en demonstratiefase die we nog moeten doorlopen. Daarna zal CCS zichzelf moeten bedruipen." Ook schreef ze: "Investeerders in nieuwe centrales zullen hier rekening mee moeten houden." Zo staan er nog wat waarschuwingen: "Het is zeer de vraag of de marktcondities voor centrales gebaseerd op fossiele energiebronnen nog dezelfde zijn als ten tijde van de aanvraag van de betreffende milieuvergunningen." Dat zijn zo

wat teksten die ik hier terug heb kunnen vinden. Als je dat allemaal terugleest, denk je: moeten we niet gewoon die voornemens van toen uitvoeren? We hebben toch continuïteit van bestuur in Nederland? Moeten we dan ook niet gewoon die CCS, die tien jaar geleden heel duidelijk de intentie was van het toenmalige kabinet, implementeren? Wat is de stand van zaken op dat terrein?

De **voorzitter**:
Zullen we voor de publieke tribune één keer uitleggen wat CCS is?

De heer **Jan Vos** (PvdA):
Dat is het afvangen en opslaan van CO_2. Uit de schoorsteen van zo'n kolencentrale komt allemaal CO_2. Je zet een grote luchtzak op die schoorsteen en je zuigt dat af. Daarna breng je het naar de Noordzee en daar stop je het onder de bodem. Als dat met auto's ook zou kunnen, dan zou je een aanhangwagentje achter je auto hebben. Aan de uitlaat komt dan ook een zakje, het gaat in het karretje en daarna ga je naar de Noordzee en dan sla je het daar op. Dan is dat probleem opgelost en dan kunnen we ook blijven rijden met fossiele verbrandingsmotoren. Dat is natuurlijk niet mogelijk, maar bij kolencentrales wel.

De **voorzitter**:
U hebt een roeping als leraar gemist.

Minister **Kamp**:
Ik deel het belang van de afvang en opslag van CO_2 bij kolencentrales met de heer Vos. Ik voel mij er ook aan gebonden dat de minister van VROM in 2007 heeft gezegd dat zij ernaar streeft om CCS binnen tien jaar in Europees verband tot de stand van de techniek te maken. Ik zet mij daar zeer voor in. Dat is de reden dat nadat andere landen zijn afgevallen — Engeland deed dat als laatste — Nederland het enige land is dat nog overblijft, dat de bereidheid heeft en in staat is om een groot project te realiseren. We hebben daar veel geld voor uitgetrokken. Dat heeft de Europese Unie ook gedaan. Er wordt geld ingestoken door Duitsland, Noorwegen en Frankrijk. Er wordt ook in natura aan bijgedragen. Ik denk dus dat het op die manier haalbaar is om dat grote CCS-demonstratieproject in Nederland te realiseren, maar dat moet dit jaar blijken. Als we dat eenmaal voor elkaar hebben gekregen en we slagen er ook in om de kosten terug te brengen, dan is dat voor de toekomst van de kolencentrales mogelijk belangrijk. Dit zal ook mogelijk betrokken worden bij de scenario's die voor de uitfasering van kolencentrales worden opgesteld.

De heer **Jan Vos** (PvdA):
Ik wacht die scenario's af. Ik hecht aan de continuïteit van bestuur op dit terrein, dus ook aan een meerjarige perspectief voor CCS. Ik dank de minister voor de toelichting op de green deal, over 50% van de auto's die in 2025 een elektrische aandrijflijn heeft. Dat is wat mij betreft prachtig nieuws. Kan de minister ook iets vertellen over andere soorten duurzame technologie? Het gaat met name om de emissies, dus om waterstof en groengas. We moeten toch vooral kijken naar het verhogen van de emissie-uitstooteisen. Dat moeten we de komende jaren als het ware technologieneutraal doen. Is dat ook op de radar van de minister en zo ja, op welke wijze?

Minister **Kamp**:
Het lijkt mij verstandig om de Kamer een keer een overzicht te geven van alles wat er speelt op het gebied van innovatie op energiegebied. Ik denk dat het nuttig is om dat te doen. Ik ga een gelegenheid zoeken om dat te doen. Daar zal ook deze vraag van de heer Vos in betrokken kunnen worden. Ik ben beschikbaar om in te gaan op verschillende dingen die op dit punt spelen: mestvergisting, getijde-energie, cascadering en nieuwe soorten windmolens. Er lopen op dit moment allerlei initiatieven. Het lijkt me goed om op enig moment een overzicht te geven van innovatie op energiegebied. Wat is de stand van zaken en wat zijn de perspectieven? Ik kom daarop terug.

De **voorzitter**:
Is het een goed idee om dat bij de begroting te doen of is dat te laat?

Minister **Kamp**:
Ik kom er even op terug wanneer ik dat kan doen. Ik zal dat moment tijdig met de Kamerleden wisselen. Als dat niet tot hun tevredenheid is, kan ik daar met hen over spreken.

De **voorzitter**:
Misschien lukt het u om daar in de tweede termijn antwoord op te geven.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
De minister zei net dat hij keek naar mogelijke streefaantallen van auto's met een stekker. Een van de dingen die hij zei was: 10% van de nieuwe auto's die in 2020 verkocht gaan worden, zouden auto's met een stekker moeten zijn. Maar in 2015 werden al 41.000 nieuwe auto's met een stekker verkocht. Per jaar worden er in Nederland ongeveer 400.000 auto's verkocht. De doelstelling is dus vorig jaar al behaald. Ik hoorde de minister niet al te enthousiast reageren op schepjes erbovenop. Vindt de minister het voldoende om te blijven vasthouden aan de huidige doelstelling? Of is hij met GroenLinks van mening dat je omhoog moet als je die doelstelling nu al haalt? Een uitrol van de laadpaalinfrastructuur is daarvoor cruciaal.

Minister **Kamp**:
Ik ben het met mevrouw Van Tongeren eens en als de green deal er is, zal ik toelichten hoe die zich verhoudt tot de huidige situatie. Ook zal ik aangeven wat de ambitie is die daaruit voor 2020 en 2025 spreekt. Bij de redenering van mevrouw Van Tongeren heb ik niet zomaar een tegenargument.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Dat hoor ik zelden. Dank u wel. Bij zo'n mooie ambitie op elektrisch vervoer hoort natuurlijk de bijbehorende ambitie op de laadpaleninfrastructuur. Ik neem aan dat de minister die net zo enthousiast aan de orde gaat stellen als zijn

doelstelling voor het aandeel auto's met een stekker in de nieuw gekochte auto's.

Minister **Kamp**:
Wat de laadpalen betreft moeten we in overeenstemming met een Europese richtlijn met een plan komen. Daarin moeten wij een doelstelling vastleggen waar wij naartoe werken. Daar is al met de Kamer over gesproken; ik meen dat de heer Groot er een motie over heeft ingediend. Wij werken aan dat plan, dat volgens mij binnen anderhalve maand bij de Kamer is.

De **voorzitter**:
Een interruptie van de heer Bosman. Ik had hem nog niet bij de interruptiemicrofoon gezien.

De heer **Bosman** (VVD):
Als het over auto's gaat, kom ik graag aan bod. Dat vind ik altijd interessant. Natuurlijk is het belangrijk dat wij doelstellingen halen. Dat deze doelstelling al gehaald is, is ook heel goed. Ik ben wel voor een zekere verbreding. Het moet niet alleen gaan om auto's met een stekker, maar ook om waterstofauto's en misschien ook om heel zuinige auto's. Wij moeten breder kijken naar de mobiliteit op de Nederlandse wegen. Voor minder uitstoot van CO_2 en fijnstof moeten wij niet puur en alleen kijken naar de stekkerauto. Wij constateren namelijk ook dat heel veel auto's met een stekker na een jaar Nederland uitgaan.

Minister **Kamp**:
Dat laatste kan ik niet bevestigen. Het klopt dat er uitvoer plaatsvindt van auto's met een stekker, zoals de heer Bosman het noemt. Maar daarbij gaat het vooral om export naar Noorwegen. Dat komt omdat er gezamenlijk via Nederland wordt ingekocht. Die auto's worden dus deels doorgeschoven naar Noorwegen. Hoe het gaat uitpakken, moet binnenkort blijken. Uit de lease komen plug-inhybrides vrij. Het is de vraag of de consumentenmarkt die wel of niet opneemt. Ik denk dat veel consumenten daarin geïnteresseerd zijn, omdat consumenten vaak kleine stukjes rijden. Als je daar iedere keer elektriciteit voor kunt gebruiken, is dat veel aantrekkelijker dan in het geval van zakelijk gebruik, aangezien er dan vaak lange afstanden aan de orde zijn. Ik denk dat we moeten bekijken hoe het uitpakt. Heb ik hiermee de vragen van de heer Bosman beantwoord of is er een deel blijven liggen? Ik zie hem knikken en dat betekent dat ik verder kan gaan met de punten die naar voren zijn gebracht door de heer Wassenberg.

De heer Wassenberg vindt dat de minister meer durf moet laten zien. Het is de eerste keer dat er wordt gezegd dat ik geen durf laat zien. Ik dacht dan ook dat ik dat wel deed, want ik sta gewoon voor mijn beleid. Beslissingen die op het punt van duurzame energie genomen moeten worden, zijn vaak impopulair. De Kamer kan dat zelf ook constateren, want als de Kamer ergens een uitspraak over wordt gevraagd, zegt de Kamer altijd nee, omdat de Kamer het altijd eens is met degenen die iets niet willen. Het is mijn rol om ja te zeggen en dat bovendien op een verantwoorde manier te doen. Ik sta daar ook voor en ik denk daarom dat ik beschik over de durf en de durf toon die noodzakelijk is om dit werk te kunnen doen.

Ik begreep van de heer Wassenberg — hij zei dat letterlijk — dat hij de deur dicht wil gooien voor fossiele energie. Ik moet er niet aan denken, omdat dan onze hele samenleving in elkaar dondert. We hebben die fossiele energie heel hard nodig en we zullen die de komende tientallen jaren ook nodig blijven hebben. Ik vind dat we de overgang naar duurzame energie zo snel mogelijk moeten maken, maar dan wel op een verantwoorde manier en niet door de deur dicht te gooien voor fossiele energie.

De heer Wassenberg wil de evaluatie onderbrengen bij een onafhankelijke instantie. Ik vind de overheid een onafhankelijke instantie. Wij zijn niet ergens bij betrokken en wij dienen geen deelbelang. Wij zijn altijd bezig om in het algemeen belang te werken en deelbelangen af te wegen. Ik vind de overheid dan ook een onafhankelijke instantie. Als er goede evaluaties moeten worden gemaakt, kunnen wij dat heel goed zelf of wij kunnen de opdracht daartoe geven. Als er iets misgaat, moeten we het de volgende keer beter doen, maar dat laat echt onverlet dat het onze taak is om het goed te doen. Ik wil die evaluatie dan ook graag bij onszelf houden. Het is niet zo dat je voor een onafhankelijk verhaal buiten de overheid moet zijn. Naar mijn overtuiging is het tegenovergestelde waar.

De heer Wassenberg vroeg om gemeenten en provincies aan te sporen om geen aanvullende voorwaarden te stellen aan wind op land. Daartoe ben ik niet bereid, omdat ik de gemeenten en de provincies respecteer. Ik vind de doelstelling voor duurzame energie ontzettend belangrijk, maar ik respecteer ook hun verantwoordelijkheden voor het welzijn van mensen, hun verantwoordelijkheden voor de natuur en hun verantwoordelijkheden voor de planologie en de inrichting van de openbare ruimte. Dat betekent dat zij op een gegeven moment ook dingen tegen elkaar moeten kunnen afwegen om een verantwoorde beslissing te nemen. Ik wil die verantwoordelijkheid graag aan hen laten. Ik vind verder dat ze hun afspraken moeten nakomen, maar ook dan is het aan hen om te bezien hoe ze dat kunnen combineren.

De heer **Wassenberg** (PvdD):
Ik kom nog even terug op de fossiele brandstoffen. Ik heb gezegd dat de minister de deur moet sluiten voor nieuwe fossiele brandstoffen. Wij hebben het over schaliegas gehad. De minister zegt daarover dat er deze kabinetsperiode niet naar schaliegas geboord zal worden, maar hij weigert om proefboringen onmogelijk te maken. Mijn verzoek luidde: gooi die deur nou dicht voor schaliegas. We zitten nog wel even vast aan fossiele brandstoffen, maar maak het nu wel onmogelijk dat het alleen maar meer wordt. En dat is wel wat er zal gebeuren als we schaliegasboringen toestaan. Dat is een deur die we dus zonder al te veel risico's dicht kunnen gooien. Daar ging mijn opmerking over!

Minister **Kamp**:
Als ik met u over kernenergie praat, zegt u dat die deur zonder risico dicht kan worden gegooid. Als ik met u over Groningen praat, zegt u dat de gaswinning gestopt kan worden. Als ik met u over Terschelling of Woerden praat, zegt u dat die rustig dichtgegooid kunnen worden. Alle deuren kunnen kennelijk zonder probleem dichtgegooid worden, maar zo kijk ik er niet tegen aan. Ik denk dat het

anders ligt en dat we iedere keer per onderdeel een verantwoorde beslissing moeten nemen. We moeten die beslissingen verder nemen binnen het grotere perspectief dat wij de leveringszekerheid moeten garanderen en dat de energievoorziening betaalbaar moet zijn.

Ik weet niet of de heer Wassenberg het zich realiseert, maar ik heb dus al alle vergunningen voor proefboringen naar schaliegas ingetrokken. Die zijn allemaal komen te vervallen. Ik heb afgesproken dat er in deze kabinetsperiode helemaal niet geboord wordt, dus geen commerciële winning en ook geen proefboringen. Ook heb ik gezegd dat er de eerstkomende vijf jaar commercieel niet geboord wordt, niet voor proefboringen en niet voor winning. Het enige wat in die periode kan gebeuren, is dat er in opdracht van de overheid, het Rijk, geboord wordt om te bekijken wat de feitelijke situatie is wat betreft schaliegas. Die boringen willen wij, als dat mogelijk is, ook graag zin laten hebben voor de ultradiepe geothermie, iets wat wij ook van groot belang vinden. Wat betreft schaliegas zijn er in deze kabinetsperiode dus op geen enkele wijze boringen, en in de eerste vijf jaar niet met de nuancering die ik net heb aangegeven.

De heer **Wassenberg** (PvdD):
Proefboringen die door de overheid worden geïnitieerd zijn ook proefboringen. Wat betreft kernenergie: kerncentrales zijn duur. Het opslaan van kernafval is ook heel duur. Het sluiten van de kerncentrale kost geld, maar de kerncentrale zelf kost ook geld. Ten slotte ... Dat punt laat ik nu even lopen.

De **voorzitter**:
U hebt nog een tweede termijn.

Minister **Kamp**:
Toch is het goed voor de heer Wassenberg om zich dat te realiseren. Voor schaliegas de deur dicht, voor kolen de deur dicht, voor kerncentrales de deur dicht, voor kleine velden de deur dicht, voor Groningen en voor injectie van productiewater de deur dicht. Het zijn allemaal deuren die moeten worden dichtgegooid. Ondertussen willen wij toch graag hebben dat de energie betaalbaar is en dat er leveringszekerheid is. Daarin moeten afwegingen worden gemaakt. Voor die afwegingen toon ik de benodigde durf, denk ik.

De heer Smaling heeft op een aantal punten al een reactie gekregen, omdat ik daarop al eerder ben ingegaan. Hij sprak opnieuw over geothermie en de versnelling daarvan. Zoals ik al heb aangegeven, zijn wij bij alle projecten voor geothermie op de een of andere manier betrokken en stimuleren wij dat zeer. Ik geloof er ook in. Er zijn problemen, maar die problemen proberen wij altijd op te lossen, samen met de initiatiefnemers. Er is heel veel enthousiasme bij de initiatiefnemers. Op dit moment laat ik onderzoeken of de instrumenten die wij nu hebben, voldoende zijn om de financiële knelpunten rond geothermieprojecten af te dekken. Als dat niet zo is, zal ik overwegen of daaraan bijvoorbeeld in de vorm van een fonds een bijdrage zou kunnen worden geleverd. Ik ben bezig om een pilotproject te realiseren rond ultradiepe geothermie dat vooral voor de industrie interessant is. De industrie heeft voor haar processen namelijk hoge temperaturen nodig. Als je die uit de diepe ondergrond kunt halen, kun je een deel van de gasvraag bij de industrie wegvangen. Ultradiepe geothermie is in Nederland nog nooit toegepast, en wij zijn nu aan het bekijken hoe wij daar een pilotproject op kunnen zetten.

Bovendien zetten wij een Kennisagenda Aardwarmte in op de kennisontwikkeling rond geothermieprojecten. Wij proberen op die manier, met de kennisontwikkeling en de kennisagenda, bij te dragen aan de professionalisering van de sector rond geothermie. Mag ik nog één keer zeggen dat ik veel waardering heb voor initiatiefnemers die echt hun nek uitsteken en die naast hun normale bezigheid, bijvoorbeeld als tuinder, volop bezig zijn om de geothermie te laten slagen? Zij bereiken daarmee resultaten voor hun eigen bedrijf, maar ook voor hun omgeving, andere bedrijven, woningen, sporthallen en zwembaden; ik heb ze al genoemd. Dat zijn echt mensen die hun nek uitsteken voor het algemeen belang. Ik heb daar veel waardering voor.

Ten slotte vroeg de heer Smaling of ik de visie Biomassa 2030 nog eens tegen het licht kan houden. Ik hoop dat hij het mij niet kwalijk neemt dat ik dat niet doe, omdat ik net met de visie Biomassa ben gekomen. Daaraan hebben wij hard gewerkt. Vervolgens hebben wij die visie neergelegd, en ik wil daarover graag met de Kamer in gesprek. Ik ga er ook met de sector over in gesprek, maar dat is er vooral op gericht om alle ambities die verwoord zijn in de visie Biomassa ook in daden te kunnen omzetten.

De **voorzitter**:
Is er behoefte aan een tweede termijn? Ik stel vast dat dat het geval is. Mij blijkt dat er geen behoefte is aan een schorsing voorafgaand aan de tweede termijn. Ik verleen graag het woord aan mevrouw Dik-Faber voor haar bijdrage in tweede termijn.

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie):
Voorzitter. Ik dank de minister voor de beantwoording. Ik heb een aantal moties.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de CO_2-prijs onder de €5 per ton is gedaald, waardoor de uitstoot van broeikasgassen niet wordt ontmoedigd;

constaterende dat de Nederlandsche Bank waarschuwt voor grote schokken voor de economie als niet tijdig wordt ingezet op een CO_2-neutrale economie en daarom pleit voor een hogere koolstofprijs;

verzoekt de regering, te streven naar een minimumprijs voor CO_2 binnen het Europese emissiehandelsysteem (ETS) of in samenwerking met omringende landen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door het lid Dik-Faber. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 432 (30196).

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat in het klimaatakkoord is vastgelegd dat de opwarming van de aarde in 2100 beperkt moet zijn tot ruim beneden de 2°C en dat gestreefd wordt naar een temperatuurstijging van maximaal 1,5°C;

overwegende dat het emissiehandelssysteem (ETS) hervormd moet worden om de schadelijke uitstoot van broeikasgassen terug te dringen;

verzoekt de regering, het 1,5°C-doel uit het klimaatakkoord als uitgangspunt te nemen bij de hervorming van het emissiehandelssysteem (ETS),

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door de leden Dik-Faber en Van Tongeren. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 433 (30196).

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat vanaf eind 2020 alle nieuwe gebouwen bijna energieneutraal moeten zijn conform de Europese EPBD-richtlijn en dat in Nederland voor overheidsgebouwen deze eis al vanaf eind 2018 zal gelden;

overwegende dat het einddoel van nul-op-de-meter verdere aanscherping van deze normen vraagt;

verzoekt de regering, voor het eind van het jaar een voorstel aan de Kamer voor te leggen voor aanpassing van het Bouwbesluit zodat:

- vanaf eind 2018 alle nieuwe woningen bijna energieneutraal zijn;
- vanaf een met de bouwbranche nader te bepalen jaar alle nieuwe woningen nul-op-de-meter zijn,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door het lid Dik-Faber. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 434 (30196).

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie):
Tot slot nog een heel korte motie.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de Kamer de motie-Van Weyenberg/Van Veldhoven (34302, nr. 99) heeft aangenomen om kolencentrales uit te faseren;

verzoekt de regering, te voorkomen dat restwarmteprojecten ertoe leiden dat de levensduur van kolencentrales onnodig wordt verlengd,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door de leden Dik-Faber en Van Tongeren. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 435 (30196).

□

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66):
Voorzitter. Ik wil de minister allereerst bedanken voor een aantal toezeggingen. Dat scheelt mij een paar moties.

Ten aanzien van planschade en gezondheidseffecten heeft de minister toegezegd om nog eens te kijken hoe er in Drenthe zorgen kunnen worden weggenomen. Hij gaat de regeling niet aanpassen, maar we gaan wel kijken of er in de communicatie met mensen zorgen kunnen worden weggenomen en gezondheidsvragen worden beantwoord. Ik stel dit zeer op prijs.

Ten aanzien van biomassa heeft de minister toegezegd om te bezien hoe de 25 PJ kan worden benut om ook de cascadering en omschakeling in de chemische industrie een impuls te geven. Ik kijk heel erg uit naar zijn antwoorden op dit punt, later dit jaar.

Ik ben verder blij dat de minister bereid is om te kijken naar een experimentenregeling om Gasunie nog meer te stimuleren om samenwerking en innovatie te vergemakkelijken. Ook op dit punt kijk ik graag uit naar de antwoorden van de minister.

Ik heb nog twee moties.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat de partijen van het energieakkoord bezig zijn met het opstellen van een intensiveringspakket om de doelen van het energieakkoord te bereiken;

overwegende dat de resultaten van veel maatregelen flinke bandbreedtes kennen en dat niet alle maatregelen altijd het maximale zullen opleveren;

verzoekt de regering om, bij de beoordeling of het intensiveringspakket voldoende is om de doelstellingen van het energieakkoord te halen, uit te gaan van de gemiddelde waarde van de bandbreedte en niet van de maximale waarde,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door de leden Van Veldhoven en Van Tongeren. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 436 (30196).

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat de regering bezig is om scenario's te maken voor de uitfasering van kolencentrales en dat compensatie daar mogelijk onderdeel van uit zal maken;

verzoekt de regering om ook transparant te maken hoe de berekening van eventuele compensatiekosten tot stand komt,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door de leden Van Veldhoven, Van Tongeren en Smaling. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 437 (30196).

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66):
Ik zie dat in de tekst zoals die op mijn bureau ligt, de woorden "mogelijk" en "eventuele" nog niet zijn toegevoegd. Omdat ik ze zojuist wel heb uitgesproken, voeg ik ze graag toe.

De **voorzitter**:
Dat is geregeld.

☐

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Voorzitter.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat elektrisch rijden en zelfrijdende voertuigen een bijdrage kunnen leveren aan duurzame mobiliteit en marktkansen voor het Nederlandse bedrijfsleven vormen;

verzoekt de regering om in de topsectoren Energie, Hightech en Logistiek meer aandacht te besteden aan elektrische en zelfrijdende voertuigen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door het lid Van Tongeren. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 438 (30196).

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat de PALLAS-reactor medische isotopen gaat leveren, maar intussen ook gewerkt wordt aan innovatieve technieken zoals cyclotrons;

overwegende dat er nog geen particuliere investeerders zijn;

van mening dat bij een besluit over de productie van medische isotopen ook internationale ontwikkelingen meegewogen moeten worden;

verzoekt de regering, een helder besluitvormend moment in te bouwen in de besluitvorming;

verzoekt de regering tevens, pas verder financieel bij te dragen aan PALLAS als er particuliere investeerders zijn,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door de leden Van Tongeren en Dik-Faber. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 439 (30196).

De **voorzitter**:
Wij hebben ""go/no go"-moment" in uw motie gewijzigd in "helder besluitvormend moment". Hebt u daar heel veel bezwaar tegen?

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Dat vind ik geen enkel probleem.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat elektrisch vervoer een bijdrage geeft aan schone lucht en een beter klimaat;

overwegende dat het aantal laadpalen voor elektrische auto's nog onvoldoende is;

verzoekt de regering, aan de green deal Openbaar Toegankelijke Elektrische Laadinfrastructuur de doelstelling toe te voegen om te streven naar 20% parkeerplekken met een laadpaal in publieke en nieuwe parkeergarages en te streven naar één publieke laadpaal per drie elektrische auto's,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door het lid Van Tongeren. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 440 (30196).

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Ik was erg blij om te horen dat de minister de moties van GroenLinks op zijn nachtkastje heeft liggen om daar regelmatig in te bladeren en daaruit inspiratie op te doen. Ik was ook blij met een iets serieuzere toezegging, namelijk dat de minister nog eens zal nakijken welke voorstellen van GroenLinks en andere partijen om wind op land te versnellen bij zijn beleid betrokken kunnen worden.

☐

De heer **Geurts** (CDA):
Voorzitter. In eerste termijn sprak ik over vijf kolencentrales die dichtgaan; ik zei dat dat al heel wat was. Even expliciet voor de verslaglegging: er zijn er al twee dicht en er zouden er nog drie dicht moeten gaan.

Over organisch stofgehalte in de bodem ben ik het met de minister eens: het kabinet moet niet willen sturen op gewaskeuze. Ik hoop dat de minister dat ook doorgeeft aan de staatssecretaris van Economische Zaken. Ik hoop dat wij op enig moment wel de teelt gaan stimuleren van gewassen die CO_2 kunnen opslaan; ik hoop dat de minister dat ook wil doorgeven aan de staatssecretaris van Economische Zaken. Dan zal ik de discussie met hem vervolgen.

De Nederlandse WindEnergie Associatie heeft een evaluatie op de gedragscode voor windenergie uitgevoerd. Ik heb de minister in eerste termijn gevraagd om in te gaan op de aanbevelingen van de NWEA. Mogelijk kan hij dat schriftelijk doen.

Tot slot wil ik GroenLinks bedanken voor het actieplan voor elektrisch rijden. Ik hoop dat mevrouw Van Tongeren ook luistert, want ik geef haar een compliment. Ik hoop dat zij daar aandacht voor heeft. Ik zal dit actieplan delen met mijn fractie. Met name het zesde punt vond ik wel interessant: spitsstroken mogen gebruikt worden voor elektrische auto's. Ik kom uit de provincie Gelderland. Daar zijn nog heel wat knelpunten op te lossen door een spitsstrook aan te leggen. Ik hoop op steun van mevrouw Van Tongeren voor dit specifieke stukje asfalt.

Ik heb verder geen moties.

☐

De heer **Bosman** (VVD):
Voorzitter. Ik dank de minister voor de antwoorden en het heldere verhaal. De komende decennia blijven alle vormen van energieopwekking hard nodig. Het is een illusie om te denken dat wij dingen rücksichtslos uit kunnen zetten en weg kunnen schakelen en dat wij er daarmee zouden komen. Het is niet verstandig om bepaalde vromen op voorhand te verbieden. Laat de verschillende soorten elkaar versterken. Zolang er geen vorm van grootschalige opslag van energie is, hebben wij de fossiele centrales en de kerncentrales hard nodig. Energieopwekking moet uiteindelijk betrouwbaar, betaalbaar en schoon zijn, waarbij die drie in een goede verhouding tot elkaar staan.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
De heer Bosman zegt dat wij de kerncentrales, de kolencentrales en de fossiele opwerking heel hard nodig hebben naast de nieuw opkomende schone energie. Maar weet de heer Bosman dat wij in Nederland ruim twee keer het vermogen hebben opgesteld dat wij zelf voor Nederland nodig hebben? Wat hij net zei, strookt niet helemaal met de actuele situatie in Nederland.

De heer **Bosman** (VVD):
Nee, maar als wind wegvalt, is het weer een stuk minder. Wij tellen opgesteld vermogen mee. Dat is ook de wind. Die is niet altijd aanwezig. We hebben interconnecties die verschillende kanten opgaan, inclusief naar het buitenland. Het is dus niet waar dat wij gemakkelijk kunnen rekenen dat wij genoeg hebben. TenneT zegt heel simpel: in 2019 lopen wij in het slechtste geval risico dat wij te weinig hebben.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Nogmaals, als je alle wind eraf trekt, is er in Nederland meer opgesteld vermogen. Dat wil niet zeggen dat het aangezet wordt, maar het vermogen staat er nu om Nederland twee keer te voorzien. Is de heer Bosman daarvan op de hoogte of niet?

De heer **Bosman** (VVD):
Ik ben dat niet met mevrouw Van Tongeren eens. In de rapportage van TenneT staat dat beduidend anders. Dan is het een risico. Je kunt heel hard zeggen dat het geen probleem is, maar ik denk dat dat onverstandig is. Wij moeten ons niet in slaap laten sussen door te denken: weet je wat, sluit maar af want er is geen probleem. Dat is er wel en TenneT heeft dat aangegeven. Ik denk dat wij ons daarover veel zorgen moeten maken. Het simpelweg uitzetten van centrales omdat wij toch genoeg hebben, vind ik onverstandig.

De **voorzitter**:
Daarover zult u nog menigmaal de degens kruisen, zo heb ik de indruk.

☐

De heer **Jan Vos** (PvdA):
Voorzitter. Ik dank de minister voor zijn antwoorden in eerste termijn en voor zijn niet-aflatende inspanningen om Nederland en andere landen verder te helpen bij de omwenteling van fossiele naar duurzame energie.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende:

- dat het mogelijk is om met auto's te rijden die geen vervuilende stoffen uitstoten;
- dat dit type auto's in prijs snel goedkoper zal worden en dat de actieradius steeds groter zal worden en dat dit proces sneller verloopt wanneer emissieloos vervoer de standaard wordt;
- dat ook andere landen (Noorwegen, VS) beleid ontwikkelen voor emissieloos vervoer;

spreekt uit dat Nederland moet streven naar emissieloze verkopen van auto's in 2025 en roept de regering op zich hiervoor in Europees verband in te zetten,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door de leden Jan Vos, Van Veldhoven, Van Tongeren, Dik-Faber en Wassenberg.

Zij krijgt nr. 441 (30196).

De heer **Bosman** (VVD):
In het energieakkoord hebben we een heel scherpe afspraak staan: 2035. Ik begrijp dat de heer Vos die afspraak wil schrappen, want het wordt 2025. Is dit nu een aanscherping van het energieakkoord op basis van een politieke uitspraak? Hoe moet ik dat zien?

De heer **Jan Vos** (PvdA):
Dit is een herhaling van zetten. Wij hebben dit al besproken. Ik denk dat het niet in strijd is met het energieakkoord. Ik ben van mening dat het energieakkoord geen cap mag zijn op het streven naar duurzaamheid. Ik kan mij ook niet voorstellen dat het een probleem is en dat het in strijd is met het energieakkoord. In de evaluatie van het energieakkoord zullen wij op meer terreinen aanpassingen doen. Ik zie dat niet als een afwijking van het energieakkoord. Ik wil ook gezegd hebben dat ik vind dat een energieakkoord geen regeerakkoord is.

De heer **Bosman** (VVD):
Ik vind dat toch bijzonder. Het zijn afspraken met duurzaamheidsdoelstellingen, waarbij wij kiezen voor de toekomst en afspraken maken met heel veel partijen. Hier wordt in de Kamer, met alle respect, een vluggertje gedaan dat afbreuk doet aan het energieakkoord. De heer Vos kan in zijn spreektekst zeggen dat wij moeten kijken hoe het gaat en dat het misschien aangepast moet worden, maar als je een motie indient, waarover een uitspraak van de Kamer komt, met een wezenlijk andere uitspraak dan in het energieakkoord, breek je het energieakkoord af. De heer Vos kan dat anders zien, maar ik zie het zo.

De heer **Jan Vos** (PvdA):
Ik heb al heel vaak in de Kamer gezegd dat ik achter het energieakkoord sta. Over biomassa hebben wij soortgelijke discussies gehad. Wij hebben afgesproken dat wij maximaal 25 PJ aan biomassa zouden bijstoken. Als de rechter dan een uitspraak doet dat je in 2020 minder CO_2 moet uitstoten, 25% in plaats van 20%, betekent dat dat je daar misschien op een andere manier mee moet omgaan dan je tot dan toe van plan was. Dat geldt ook voor het verkeer. Je kunt aan twee dingen draaien als je recht wilt doen aan de Urgenda-uitspraak, namelijk de kolencentrales en het verkeer. Als we gewoon door willen rijden, dan moet het van die kolencentrales komen. Het moet uit de lengte of de breedte komen. Als de heer Bosman zegt dat hij die uitspraak van de rechter maar naar zich neerlegt, dan zeg ik dat ik die uitspraak van de rechter belangrijker vind dan het energieakkoord.

De heer **Bosman** (VVD):
De heer Vos haalt nu alles door elkaar. In principe zijn er afspraken gemaakt. De regering komt zo meteen met een voorstel over het ibo. Dat komt allemaal aan de orde. Wat nu gebeurt, is een heel snel vluggertje. De heer Vos heeft een mooi stuk geschreven, maar dat is een beetje uitgelekt. Er is wat paniek in de PvdA en nu moet er toch even een motie komen. Dat stelt mij teleur, want het is wel degelijk een aanscherping van het energieakkoord. Ik vind het echt een verandering. Er komt zo meteen een evaluatie van het energieakkoord. Als wij vinden dat er iets moet gebeuren, dan kunnen we met z'n allen aan tafel zitten en het in goed overleg met alle partijen beoordelen om te komen tot een goed verhaal. Wat nu gebeurt, is een politiek vluggertje, wat ik onverstandig vind en zeker niet respectvol tegenover alle mensen die bezig waren met het energieakkoord.

De heer **Jan Vos** (PvdA):
Ik bedank de heer Bosman voor de complimenten die hij uitspreekt voor het stuk van de Partij van de Arbeid. De overige uitlatingen zijn meer in algemene zin dan dat ik ze direct op mij van toepassing acht.

De **voorzitter**:
Nu brengt u mij in verlegenheid, mevrouw Van Veldhoven. Ik wil u best het woord geven, maar u bent een van de ondertekenaars. Dat maakt het wat ingewikkeld.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66):
Zeker. Daarom is het belangrijk om duidelijk te maken dat de motie niets zegt over hoe het streven naar meer emissievrije auto's moet worden ingevuld. Daarmee is het niet in strijd met het energieakkoord of met datgene waarmee de partijen bezig zijn.

De **voorzitter**:
U komt de heer Vos eigenlijk een beetje te hulp.

De heer **Jan Vos** (PvdA):
Alle partijen die de motie hebben ondertekend, met uitzondering van de Partij voor de Dieren en de ChristenUnie, staan achter het energieakkoord. GroenLinks en D66 zijn voorstander van het energieakkoord en hebben er voortdurend hun steun aan verleend, de Partij van de Arbeid ook. Er is nu een interpretatieverschil tussen de VVD en die andere partijen over de mate waarin dit afwijkt van de letter en de geest van het energieakkoord. Dat is dan bij dezen geconstateerd. Daar is zo'n debat ook goed voor.

☐

De heer **Wassenberg** (PvdD):
Voorzitter. Ik dien zo twee moties in, maar ik heb eerst een vraag aan de minister. Wij spraken in eerste termijn over de warmterotonde. Daarop zal mogelijk ook een kolencentrale worden aangesloten. De minister zei in antwoord op vragen van collega Jan Vos dat zolang die kolencentrales nog bestaan, je de restwarmte moet gebruiken. We moeten er echter tegen waken dat we die kolencentrale op die manier onmisbaar maken. Kan de minister uiteenzetten hoe kan worden voorkomen dat we de kolencentrales op deze manier een onmisbaar onderdeel van het warmtenet maken? Ik vraag dat, omdat er een motie is aangenomen waarin de minister wordt opgeroepen om kolencentrales uit te faseren. Ik ben bang dat die motie anders in het geding komt. Is de minister bereid om met een plan van aanpak te komen waarin wordt uiteengezet hoe de kolencentrales weer uit een warmtenet kunnen worden verwijderd?

Ik dien mijn moties in.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de OESO adviseert de evaluatie van het energieakkoord in 2016 "grondig, transparant en onafhankelijk" uit te laten voeren;

constaterende dat het kabinet het voortouw neemt bij de evaluatie en hierbij zal overleggen met alle betrokken partijen over de opzet van de evaluatie;

overwegende dat het onwenselijk is dat betrokkenen en belanghebbenden invloed kunnen uitoefenen op deze evaluatie;

verzoekt de regering, de evaluatie van het energieakkoord bij een onafhankelijke instantie onder te brengen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door het lid Wassenberg. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 442 (30196).

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat in een duurzame en toekomstbestendige energiehuishouding geen ruimte is voor kernenergie, waarbij we toekomstige generaties nog duizenden jaren opschepen met gevaarlijk radioactief afval;

constaterende dat kerncentrale Borssele tot 2033 open zal blijven, waardoor de hoeveelheid radioactief afval flink zal toenemen;

constaterende dat de kerncentrale moet worden verstevigd om "Fukushimaproof" te zijn en dat de kosten hiervan in de honderden miljoenen euro's zullen lopen;

overwegende dat dit geld beter kan worden geïnvesteerd in duurzame energiebronnen, opdat vervuilende energiebronnen op zo kort mogelijke termijn overbodig gemaakt kunnen worden;

verzoekt de regering, in te zetten op sluiting van kerncentrale Borssele,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door het lid Wassenberg. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 443 (30196).

De heer **Wassenberg** (PvdD):
Excuses voor het woord "Fukushimaproof", maar ik heb daar geen Nederlands alternatief voor.

De **voorzitter**:
Ik zat al te overleggen, maar ik weet zo een-twee-drie ook niets. "Bestendig" misschien.

☐

De heer **Smaling** (SP):
Voorzitter. Ik heb drie moties. Dat is een beetje veel, maar een keer moet dat kunnen. De eerste gaat over de behoefte om het energieakkoord wat socialer te maken. Ik heb het daar in mijn eerste termijn ook over gehad.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat het energieakkoord gericht is op technische oplossingen, uitgedrukt in megawatts, petajoules en percentages;

van mening dat een energieakkoord, mede gezien de subsidies die ermee gemoeid zijn, van alle mensen moet zijn;

verzoekt de regering, bij de evaluatie van het energieakkoord te komen tot een versie 2.0 die er een sociaal akkoord van maakt waarin lusten en lasten fair worden verdeeld en meer ruimte ontstaat voor lokale innovatie en participatie,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door het lid Smaling. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 444 (30196).

De heer **Smaling** (SP):
De tweede motie gaat over de biomassa, met het verzoek aan de minister om toch het KNAW-rapport mee te nemen in wat er allemaal nog aan staat te komen.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat het rapport Biomassa 2030 de nadruk legt op een toename van vraag naar en aanbod van biomassa voor alle doelen waarvoor deze kan worden aangewend;

overwegende dat de KNAW aangeeft dat hoogwaardige toepassing veruit de voorkeur verdient en dat grootschalige toepassing van biomassa als bijstookproduct en als transportbrandstof niet leidt tot de oplossing van het CO_2-probleem;

verzoekt de regering, het beleid zo aan te passen dat de overwegingen van de KNAW daarin hun plaats vinden,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door het lid Smaling. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 445 (30196).

De heer **Smaling** (SP):
Tot slot: ik zal de mensen in de Groningse en de Drentse veenkoloniën steunen tot ik erbij neerval, want hun wordt toch echt onrecht aangedaan. Ik heb al eerder een motie ingediend, die ook is aangenomen, om het omgevingsmanagement zoals de regering dat nu heeft geformuleerd daarin leidend te laten zijn. Daarom nu een motie die met name het verschil tussen wind en zon accentueert. Er zijn allerlei zonneplannen in Drenthe. Ik zou graag zien dat de minister die op waarde schat.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat de kosten en baten van opwekking en gebruik van duurzame energie permanent in beweging zijn;

constaterende dat wind nu nog een lagere per unit-kostprijs lijkt te hebben dan zon, maar dat de laatste aan een inhaalslag bezig lijkt als gevolg van enerzijds massaproductie en anderzijds verwachte rendementsstijgingen;

van mening dat keuzes voor technologieontwikkeling gericht moeten zijn op de toekomst en op sociale acceptatie;

verzoekt de regering, een maatschappelijke kosten-batenanalyse uit te voeren die de geschatte perspectieven voor energieopwekking uit zon en wind op land, nu en in de toekomst, inzichtelijk maken en daar toekomstige investeringen en toekenning van subsidiegelden op af te stemmen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door het lid Smaling. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 446 (30196).

De **voorzitter**:
Ik hoop dat u "tot ik erbij neerval" spreekwoordelijk bedoelde.

De heer **Smaling** (SP):
Ja. Ik hoop dat dat nog even niet gebeurt, maar je weet het maar nooit. Ik kondig het dus maar vast aan.

De **voorzitter**:
Daarmee zijn wij gekomen aan het eind van de tweede termijn van de zijde van de Kamer. Laten we de minister nou eens één minuut bedenktijd per motie geven en hem de tijd geven om de boel te ordenen.

De vergadering wordt van 18.18 uur tot 18.35 uur geschorst.

☐

Minister **Kamp**:
Voorzitter. Ik kijk even of er nog iets anders is dan moties waarop ik zou moeten reageren, want de tweede termijn van de Kamer komt in de praktijk steeds meer neer op het voorlezen van moties.

De **voorzitter**:
De heer Wassenberg had in elk geval nog een vraag, heb ik onthouden.

Minister **Kamp**:
Dan ga ik maar eens beginnen met de heer Wassenberg. Zijn vraag ging over de warmterotonde en het onmisbaar worden van kolencentrales daarvoor. Ik kom daar straks nog op terug bij een motie. De heer Wassenberg zou zich moeten afvragen we of we hier, buiten de lijst van dingen

waar we nee tegen zeggen die ik al heb genoemd, ook niet bezig zijn om nee te zeggen tegen warmtenetten. Bij die drie nieuwste kolencentrales, waarvan er twee op de Maasvlakte staan, komen grote hoeveelheden warmte beschikbaar. In Zuid-Holland is er een initiatief op gang gekomen waarbij 1 tot 1,5 miljoen woningen worden aangesloten op een aan te leggen warmtenet. Natuurlijk zijn we met zijn allen van mening dat daar zo veel mogelijk warmtebronnen voor benut moeten worden, maar die twee splinternieuwe grote kolencentrales zijn ook realistische warmtebronnen daarvoor. Ik denk dat we ervoor moeten oppassen dat we ernaar toe gaan werken dat we ook daar nee tegen gaan zeggen. Dit wat betreft de opmerking van de heer Wassenberg.

De heer **Wassenberg** (PvdD):
Dan heeft de minister mij toch opnieuw verkeerd begrepen. Ik heb niet gezegd dat die kolencentrales daar niet op kunnen worden aangesloten. Ik heb gevraagd of er op het moment dat de kolencentrales worden uitgefaseerd — daarover heeft de Kamer een motie aangenomen — een plan van aanpak kan komen waarin rekening wordt gehouden met die uitfasering, zodat ze dadelijk niet onmisbaar worden genoemd voor die warmtenetten. Ik heb dus expliciet niet gezegd dat ze nu niet mogen worden gekoppeld. Ik wil alleen een plan van aanpak voor het moment dat die kolencentrales straks verdwenen zijn.

Minister **Kamp**:
Ik heb het heel goed begrepen, maar ik weet ook een beetje hoe de politiek werkt. Biomassa staat nu ter discussie, gekoppeld aan de gewenste sluiting van kolencentrales. Nu kunnen we ook warmtenetten daaraan koppelen en dan staan ook die weer ter discussie. Ik ga de lijst van zes of zeven verschillende vormen van energie die ik net heb genoemd niet opnieuw opnoemen, maar er worden er sluipenderwijs steeds nieuwe aan toegevoegd. Daar heb ik echt bezwaar tegen. Ik benader dat op een andere manier. Als je gas kunt vervangen door warmte, zeker als dat in de vorm van restwarmte of aardwarmte is, is dat goed. Ik denk dat je zo veel mogelijk verschillende bronnen moet gebruiken voor warmtenetten om ze niet kwetsbaar te laten zijn. Ik wil echter niets doen om die moderne kolencentrales daarvan uit te sluiten. Ik ben overigens van mening dat de Kamer er recht op heeft om over de kolencentrales en de ideeën over uitfasering daarvan dit jaar een onbelaste discussie met het kabinet te voeren. Zeker tot het moment van de besluitvorming over die kolencentrales, zal ik terughoudend zijn op het punt van de warmtenetten. Ik geloof niet dat daar in de praktijk tussen mij en de Kamer voor dit jaar een probleem zal ontstaan.

De heer Bosman sprak over het teveel aan vermogen, naar aanleiding van de opmerking van mevrouw Van Tongeren dat er twee keer teveel vermogen zou zijn. De heer Bosman zei dat TenneT er, gezien hetgeen beschikbaar is aan vermogen, al voor waarschuwt dat als de ontwikkeling die gaande is doorgaat, we op een gegeven moment in de problemen kunnen komen en afhankelijk gaan worden van het buitenland. Ik denk dat het inderdaad is zoals de heer Bosman zegt.

De heer Geurts heeft aanbevelingen gedaan voor de evaluatie van de gedragscode, de code die opgesteld is in overleg tussen de branche voor windenergie en de natuur- en milieuorganisaties. Ik ben op de aanbevelingen uit de evaluatie ingegaan. Ik heb gezegd dat er inderdaad veel meer betrokkenheid is als gevolg van die gedragscode. Er staat echter ook in de evaluatie dat het belangrijk is om in een heel vroeg stadium mensen er zo veel mogelijk bij te betrekken. Ik heb tegen de Kamer gezegd dat ik ook van mening ben dat dat een belangrijk punt is uit het energierapport, maar dat voor de korte termijn geldt dat we ook nog iets anders hebben: de doelstellingen voor 2020. Die heb ik na te komen. Bovendien heb ik ook de lopende procedures na te komen. Dus er zijn verschillende invalshoeken mogelijk als je hierover spreekt.

Ik geloof niet dat er verder nog vragen voor mij zijn blijven liggen. Dan ga ik naar de moties, nadat ik nog even iets heb gezegd over het overzicht van alles wat gaande is op het gebied van energie-innovatie, zodat de Kamer daar inzicht in krijgt. De voorzitter suggereerde mij om dat bij de begroting te doen. Ik neem niet de vrijheid om van die suggestie af te wijken, dus ik ga dat bij de begroting doen.

De **voorzitter**:
Ik zie dat de leden dat vroeg genoeg vinden. Dan is iedereen blij.

Minister **Kamp**:
Dank u.

De motie-Dik-Faber op stuk nr. 432 vraagt de regering om te streven naar een minimumprijs voor CO_2 binnen het Europese emissiehandelssysteem of in samenwerking met andere landen. Ik heb gezegd dat het op langere termijn nodig kan zijn om aanvullende versterkende maatregelen te nemen. Wij hebben al maatregelen genomen. Aanvullende maatregelen kunnen aan de orde zijn. Ik zal samen met de staatssecretaris met een brief komen waarin ik een en ander nader zal toelichten, want dit is een belangrijk punt, zowel voor de staatssecretaris van I en M als voor mij. Maar ik heb ook aangegeven dat ik geen voorstander ben van een bodemprijs. Vanwege de lage CO_2-prijs willen wij dat breder gekeken wordt naar de vraag of versterking van het ETS nodig is en, zo ja, op welke manier. Daar gaan wij op reageren. Die brief zal in april naar de Kamer komen. Nu vooruitlopen op die brief en onze analyse door daar als Kamer al een uitspraak over te doen ontraad ik haar. Dus de motie-Dik-Faber op stuk nr. 432 ontraad ik.

De motie-Dik-Faber/Van Tongeren op stuk nr. 433 vraagt de regering het anderhalfgradendoel uit het klimaatakkoord van Parijs als uitgangspunt te nemen. Wij hebben in de EU afgesproken dat wij in 2018 gaan bekijken of aanscherping van het beleid nodig is naar aanleiding van de uitkomsten van de klimaattop in Parijs. Tot dan richten wij ons op het uitvoeren van de al gemaakte afspraken, die vergaand zijn. Deze motie is niet in overeenstemming met de afspraak die in Europa is gemaakt. Vandaar dat ik de motie-Dik-Faber/Van Tongeren op stuk nr. 433 ontraad.

De motie-Dik-Faber op stuk nr. 434 vraagt de regering om voor het eind van het jaar een voorstel aan de Kamer voor te leggen voor aanpassing van het Bouwbesluit. Dat zal moeten inhouden dat alle nieuwe woningen vanaf eind 2018 bijna energieneutraal moeten zijn. Wij hebben in het

Bouwbesluit al vastgelegd dat dat vanaf 2020 het geval moet zijn en dan krijgen wij nu een motie waarin staat: 2018. Ik wil het graag bij 2020 houden, zoals wij in het Bouwbesluit hebben vastgelegd. Dat is zeer ambitieus. De motie-Dik-Faber op stuk nr. 434 ontraad ik.

De **voorzitter**:
Ik zie dat mevrouw Dik-Faber een toelichtende vraag heeft. In zijn algemeenheid: wij gaan niet uitgebreid discussiëren, hè? Het is, neem ik aan, een toelichtende vraag op de reactie van de minister op de motie.

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie):
Er staan twee verzoeken. Het eerste is: vanaf 2018 alle nieuwe woningen bijna energieneutraal. Dat sluit dan aan bij de overheidsgebouwen. Het lijkt ons goed om dat op één lijn te trekken. Het tweede verzoek is om met de bouwbranche in overleg te gaan en te bepalen vanaf welk jaar alle nieuwbouwwoningen — er staat nog een foutje in de motie; het moet nieuwbouwwoningen zijn — "nul op de meter" zijn. Het is heel belangrijk dat wij daar afspraken over maken. Als wij dat niet doen en wij vanaf jaar X woningen bouwen die niet "nul op de meter" zijn, dan moeten wij die woningen over 10, 20, 30 jaar alsnog naar "nul op de meter" zetten.

Minister **Kamp**:
Ik kan "nul op de meter" niet als norm nemen op dit moment. Dat is gewoon te duur. Ik zal mevrouw Dik-Faber de bedragen besparen die in Groningen spelen op dit moment of de bedragen die je moet investeren om van bestaande woningen nul-op-de-meterwoningen te maken. Het gaat mij te snel om nu al te zeggen dat dat voor nieuwe woningen bepaald moet gaan worden. Wij gaan al heel ver met de bepaling in het Bouwbesluit dat alle nieuwbouw vanaf 2020 bijna energieneutraal moet zijn. Nog een stap verder, zowel met die datum van 2018 als met de uitbreiding van nul-op-de-meterwoningen, gaat mij te ver. Daarom ontraad ik deze motie.

De **voorzitter**:
U vervolgt met de motie op stuk nr. 435.

Minister **Kamp**:
De motie op stuk nr. 435 van mevrouw Dik-Faber en mevrouw Van Tongeren gaat over de restwarmteprojecten en de levensduur van kolencentrales. Ik heb daar al het nodige over gezegd. Ik wil liever niet nog meer uitspraken van de Kamer hebben, die het nog moeilijker maken om ervoor te zorgen dat we ook in de toekomst een verantwoorde energievoorziening hebben, die duurzaam, betaalbaar en leveringszeker is. Ik heb al gezegd wat de Kamer allemaal heeft uitgesproken dat niet zou moeten. Wat er in deze motie wordt gevraagd, gaat de warmteprojecten moeilijker maken. Ik heb aangegeven dat mijn intentie voor het lopende jaar is dat de discussie over de uitfasering van kolencentrales niet belemmerd mag worden. Dat heb ik met de biomassa geregeld en dat zal ik natuurlijk ook aanhouden voor de restwarmte. Een Kameruitspraak om dat nu vast te leggen, lijkt mij de zaak onnodig verder te bemoeilijken. Daarom ontraad ik de Kamer om die uitspraak te doen. Het betreft de motie op stuk nr. 435.

In de motie op stuk nr. 436 van mevrouw Van Veldhoven en mevrouw Van Tongeren wordt de regering verzocht om "bij de beoordeling of het intensiveringspakket voldoende is om de doelstellingen van het energieakkoord te halen, uit te gaan van de gemiddelde waarde van de bandbreedte en niet van de maximale waarde". Wij laten alle projecten, initiatieven en methodieken doorrekenen door het ECN. Het ECN mag dat allemaal zelfstandig beoordelen, maar vervolgens hebben wij, de partijen die het energieakkoord hebben gesloten, wel de vrijheid om om te gaan met die berekeningen. Wij kunnen het middenscenario nemen; we kunnen ook het wat optimistischere scenario nemen, omdat we denken dat dat gerealiseerd kan worden. Ik denk dat we ons die vrijheid niet moeten onthouden. Daarom ontraad ik deze motie van mevrouw Van Veldhoven en mevrouw Van Tongeren.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66):
Uiteraard heeft de minister alle vrijheid. Daarom is het belangrijk om daar met elkaar een afspraak over te maken. Als we zien wat we nog voor opgaven moeten doen na 2020, is het toch heel erg mooi als het een beetje meevalt? Het heeft toch niet zo veel zin om je rijk te gaan rekenen met een maximale opbrengst, waarvan je zeker weet dat je die niet op al die punten zult halen. Zouden we niet een teleurstelling voorkomen als we iets conservatiever inschatten wat de optelsom is van wat die projecten zouden kunnen opleveren?

Minister **Kamp**:
Mevrouw Van Veldhoven kan die mening zijn toegedaan. Ook partijen die het energieakkoord met ons hebben gesloten, zouden die mening kunnen zijn toegedaan. We hebben echter met elkaar gezegd: we laten het ECN dit doorrekenen en vervolgens maken we op grond van die gegevens van het ECN onze eigen inschatting, op grond van onze eigen ambities en verwachtingen. Die ruimte wil ik graag aan de partijen van het energieakkoord laten. We hebben dit met z'n allen afgesproken. Ik zou dat zo willen houden. Ik zou me dat niet willen laten voorschrijven, zoals mevrouw Van Veldhoven en mevrouw Van Tongeren met deze motie beogen.

In de motie op stuk nr. 437 van mevrouw Van Veldhoven, mevrouw Van Tongeren en de heer Smaling wordt de regering gevraagd om transparant te maken hoe de berekening van eventuele compensatiekosten voor uitfasering van kolencentrales tot stand komt. We ontwikkelen scenario's voor de uitfasering van kolencentrales. Dat kun je op de korte, de lange en de middellange termijn doen. Daar kun je allerlei dingen bij in beeld brengen. Daar wordt nu aan gewerkt, maar daar kan ook over geprocedeerd worden. Het gaat om enorme bedragen. Alleen al bij de drie nieuwste kolencentrales gaat het om een bedrag van 6 miljard euro. Het is niet moeilijk om te voorspellen dat daar met allerlei invalshoeken rechtszaken over gevoerd kunnen gaan worden, zo niet gevoerd zullen gaan voeren. In die rechtszaken moet ik ook de positie van de Staat bewaken. Het is niet verstandig om bij het voeren van eventuele rechtszaken van tevoren alles op tafel te leggen. Deze motie is niet in het belang van de Staat en dus ontraad ik haar.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66):
Ik zou de minister nooit willen vragen om iets te doen wat niet in het belang van de Staat is. De motie spreekt ook niet per se van "vertrouwelijk" of "niet vertrouwelijk". Maar de Kamer moet de regering altijd kunnen controleren, zeker als het over grote bedragen gaat. Daarom laat de motie in het midden op welke wijze dat zou kunnen gebeuren. Het belang van de Staat zou de Kamer ook niet willen schaden.

Minister **Kamp**:
Dan is de motie overbodig, want ik ga in de scenario's natuurlijk in op de kosten. Dat is een belangrijk onderdeel van de scenario's. Transparantie is dat je aangeeft wat de bedragen zijn en hoe je aan die bedragen bent gekomen. Dat kan ik niet conform deze motie uitspreken. Wel kan ik zeggen dat ik die relevante informatie natuurlijk aan de Kamer zal geven, maar alleen in zoverre dat ik de positie van de Staat daarmee niet schaad. Die motie voegt daar niks aan toe en daarom heb ik haar ontraden.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66):
Ik wacht nog steeds op de informatie over de kostenopbouw aan de kant van de bedrijven van de eerste kolendeal die deze minister met die bedrijven heeft gesloten. Als de minister zegt dat dit niets toevoegt, ben ik toch benieuwd wanneer we dan ook die kostenopbouw tegemoet kunnen zien. We hebben immers wel inzicht gekregen in de kosten voor het Rijk en hoe we het betalen, maar niet hoe die som tot stand is gekomen. Om te kunnen beoordelen of een goede deal is gesloten, moet de Kamer die informatie wel kunnen inzien. Als dat vertrouwelijk moet, gezien de situatie die de minister schetst, zou ik daar best begrip voor kunnen hebben, maar ik wil nog even helder maken dat het niet zo is dat het niets toevoegt aan wat we nu hebben gekregen.

Minister **Kamp**:
Op deze motie heb ik al gereageerd. Wat het andere punt betreft: één jaar voordat het energieakkoord werd gesloten, was er een kolenbelasting ingevoerd. In het kader van het energieakkoord zouden onder andere vijf van de tien bestaande kolencentrales gesloten moeten worden. Daarom is toen gezegd: wij houden niet vast aan die kolenbelasting; die laten we vervallen. Over de berekeningen die daaraan ten grondslag liggen, is alles gepubliceerd wat daarover in het kader van het energieakkoord gepubliceerd kon worden. Of het voldoende is voor mevrouw Van Veldhoven, weet ik niet, maar het is wel een afspraak die gemaakt is in het energieakkoord waaraan ook ik mij gebonden voel. Specifiek over deze motie heb ik net mijn argumentatie gegeven.

In de motie op stuk nr. 438 van mevrouw Van Tongeren wordt gevraagd om in de topsectoren energie, hightech en logistiek meer aandacht te besteden aan elektrische en zelfrijdende voertuigen. Met alle respect voor mevrouw Van Tongeren hoeven wij op dit punt echt niet aangespoord te worden. Ik ben zeer gemotiveerd om onze toppositie op het terrein van elektrische voertuigen vast te houden. Mijn collega van I en M is zeer gemotiveerd wat betreft die zelfrijdende voertuigen. Het enige land ter wereld waar grootschalige testen gedaan kunnen worden met zelfrijdende voertuigen, is Nederland. Dat is niet Californië, en ook niet de andere staten die genoemd zijn. Nederland is daar op dit moment heel ver in. Wij zijn daarvoor dus zeer gemotiveerd. We zijn nu bezig met een green deal op dit punt. Ik heb gezegd dat ik wat betreft de laadpalen nog met nadere informatie, met een plan kom. Het zou heel goed zijn om dat nu eens af te wachten en er pas dan als Kamer eventueel een uitspraak over te doen. Als ik nu een uitspraak over de motie moet doen, dan zeg ik: ik ontraad haar. Mocht mevrouw Van Tongeren de motie aanhouden, dan kunnen we later bezien wat er nog over te bespreken zal zijn.

In de motie van mevrouw Van Tongeren en mevrouw Dik-Faber op stuk nr. 439 wordt de regering gevraagd om pas verder financieel bij te dragen aan de ontwikkeling van PALLAS als er particuliere investeerders zijn. In de tweede helft van 2017 zullen we beslissen over PALLAS. De voorzitter, en met hem nu ook de woordvoerders, noemt dat "een helder besluitvormingsmoment". Er zal dan worden bekeken of er sprake is van voldoende interesse van particuliere investeerders, die dan dus voor eigen rekening dat project willen gaan runnen. Als die voldoende belangstelling er is, dan zouden we kunnen doorgaan. Als die er niet is, dan zouden we kunnen stoppen. Dat is al vastgelegd. Dat is al afgesproken. Om die reden is de motie op stuk nr. 439 overbodig. Ik ontraad haar daarom.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Het ligt voor de hand dat deze motie wordt ontraden, omdat de minister er een andere blik op heeft. Er staat: stop er nou niet meer geld in totdat duidelijk is dat er particuliere investeerders zijn. De provincie Noord-Holland had er eigenlijk al geen trek in bij die laatste 14 miljoen. Dat is eigenlijk de vraag in deze motie. Er wordt niet gevraagd om een helder besluitvormingsmoment te verzinnen. Dat heeft de minister al gedaan. De vraag in deze motie is echter om er tot het moment dat we weten dat er particuliere investeerders zijn en dat het project kan doorgaan, niet nog meer belastinggeld in te stoppen.

Minister **Kamp**:
Dat gaan we niet doen. We hebben de eerste fase gedaan, zoals afgesproken met Noord-Holland. Over de tweede fase zijn we het ook al eens geworden met Noord-Holland. Die beide tranches van de lening zijn dus beschikbaar gesteld. De volgende tranche is pas aan de orde in de tweede helft van 2017. Dan zullen we bekijken of er voldoende belangstelling van particuliere investeerders is. Deze motie, op stuk nr. 439, is dus echt overbodig.

In de motie op stuk nr. 440 vraagt mevrouw Van Tongeren om aan de green deal Openbaar Toegankelijke Elektrische Laadinfrastructuur de doelstelling toe te voegen om te streven naar 20% parkeerplekken met laadpaal in publieke en nieuwe parkeergarages en te streven naar één publieke laadpaal per drie elektrische auto's. Ik wil mij daar niet bij voorbaat op vastleggen. Ik heb al gezegd dat we werken aan een visie op de laadinfrastructuur. Die komt in het najaar beschikbaar. Daarvoor hebben we de green deal. Het lijkt me logisch dat de Kamer nu eens afwacht waarmee we kunnen komen op grond van de visieontwikkeling en op grond van afspraken die we met het veld kunnen maken. Daarna kan de Kamer altijd nog bekijken of het voldoende is of niet en daarover een opvatting hebben. Het lijkt mij echter niet verstandig om al bij voorbaat kwalitatieve doelstellingen daarvoor vast te leggen, terwijl ik nog bezig

ben met de visieontwikkeling en de green deal nog moet worden afgerond. Ik ontraad dus de motie op stuk nr. 440.

In de motie op stuk nr. 441 van de heer Vos c.s. wordt opgeroepen om uit te spreken dat Nederland moet streven naar de emissieloze verkoop van auto's in 2025. Ik begrijp dat de heer Vos bedoelt dat er in 2025 alleen nog maar emissieloze auto's verkocht mogen worden. Emissieloze auto's zijn auto's die all-electric zijn. Ik heb aangegeven dat het haalbaar is om in 2025 15% van alle nieuw verkochte auto's all-electric te laten zijn. De heer Vos zegt: je moet dat in 2025 eigenlijk 100% laten zijn. Dat lijkt me niet passen binnen de realiteit. Ik zie niet op welke wijze dit gerealiseerd zou kunnen worden. Ik kan niet anders dan deze motie ontraden. Als nummer twee in de wereld wat betreft elektrische auto's zijn we al ver gekomen. We hebben ook grote ambities om nog verder te gaan. Dat willen we ook vastleggen. Daarover willen we ook green deals overeenkomen. Maar het lijkt mij dat de Kamer niet op 23 maart 2016 kan zeggen dat in het jaar 2025 alle verkochte auto's emissieloos moeten zijn. Ik ontraad de Kamer in ieder geval om dat te doen.

De heer **Jan Vos** (PvdA):
Het standpunt van de minister is helder en legitiem, maar ik hoor wel graag een toelichting op zijn uitspraak dat het geen realiteit zou kunnen zijn. Op dit moment zoeven die auto's gewoon over onze wegen. Als we over tien jaar naar de maan kunnen, kunnen wij ook iets wat al over onze weg zoeft, alom tegenwoordig maken, zo lijkt mij.

Minister **Kamp**:
2025 is negen jaar van nu. Als je alle elektrische auto's meerekent, lopen er op dit moment 90.000. Daarvoor moet je alle auto's meerekenen, dus ook de plug-in hybrides. De emissieloze auto's zijn daar maar een klein onderdeel van. Wij zijn nu bezig om dat allemaal voor elkaar te krijgen. Onze ambitie hebben wij in het energieakkoord vastgelegd. Daarin staat dat in het jaar 2035 alle nieuwe auto's in staat zouden moeten zijn om emissievrij te rijden. Als je de huidige situatie en de ambitie voor 2035 kent, zie ik niet hoe je nu op een verantwoorde manier zou kunnen uitspreken dat over negen jaar alle nieuw verkochte auto's in Nederland emissieloos moeten zijn.

De heer **Jan Vos** (PvdA):
Ik vind het legitiem dat de minister een ander standpunt inneemt en dat het kabinet een andere ambitie heeft. Ik begrijp echter niet dat hij zegt dat hij dit niet begrijpt. Als ik op dit moment naar de Renault- of de Nissangarage ga, zie ik dat daar twee soorten auto's te koop zijn. Dat zijn enerzijds elektrische auto's of groengasauto's, dus emissieloze auto's, en anderzijds auto's die rijden op een traditionele verbrandingsmotor. Die auto's rijden gewoon de garage uit en daar kun je mee over de weg rijden. Ik zeg niet dat dit morgen, overmorgen, volgend jaar of over vijf jaar moet, maar ik zeg dat wij ervoor moeten zorgen dat er over tien jaar alleen nog maar auto's te koop zijn die nu al overal over de weg heen zoeven, tienduizenden en straks honderdduizenden ...

De **voorzitter**:
Dit is een beetje een herhaling van ...

De heer **Jan Vos** (PvdA):
... dat wij die auto's ...

De **voorzitter**:
Mijnheer Vos.

De heer **Jan Vos** (PvdA):
Ja, maar ik begrijp gewoon niet ...

De **voorzitter**:
Mijnheer Vos, ik praat tegen u. Dit is een herhaling van de discussie. Wij zitten hier om het oordeel van de minister over uw motie te horen. Daar kunt u vervolgens wel iets van vinden, maar u moet niet opnieuw hetzelfde betoog gaan houden.

De heer **Jan Vos** (PvdA):
Ik heb niet heel veel interrupties gepleegd vandaag. Het spijt mij dat ik nu iets uitweid. Ik wil dit punt graag maken. Als wij over tien jaar naar de maan kunnen, denk ik dat wij over tien jaar ook de al elektrische rijdende auto overal hier kunnen laten rijden. Ik begrijp niet waarom dat niet kan.

Minister **Kamp**:
De heer Vos spreekt over emissieloze auto's. Dat zijn auto's die all-electric zijn of op waterstof draaien via een elektrisch systeem. Ik zie echt niet hoe gerealiseerd kan worden dat wij in 2025 alleen dat soort auto's op de markt hebben en dus alleen nog maar emissieloze autoverkoop hebben. Dat wijkt enorm af van de huidige situatie en van de situatie die in het energieakkoord is vastgelegd. Bij het energieakkoord waren echt alle partijen betrokken. Niet alleen de consumenten, de gemeenten, de vakbeweging en de werkgevers waren daarbij betrokken, maar iedereen. Als de Kamer dan vervolgens zegt dat dit al in 2025 moet, terwijl met iedereen 2035 is afgesproken, wordt er zeer drastisch ingegrepen in een belangrijk onderdeel van onze economie en van het bestuur in Nederland. Alles wat met auto's te maken heeft, is immers belangrijk voor het overheidsbestuur. Zo'n uitspraak staat echt buiten de realiteit. Ik kan niet anders dan deze motie ontraden. In het energieakkoord hebben wij met alle partijen afspraken gemaakt over onze ambities op het belangrijke punt van elektrische auto's. Je moet dan niet een jaar later zeggen: wij hebben wel 2035 afgesproken, maar wij maken er toch 2025 van. Ik vind dat de motie op stuk nr. 441 buiten de realiteit valt.

Nu kom ik op de motie op stuk nr. 442 waarin de heer Wassenberg de regering verzoekt de evaluatie van het energieakkoord bij een onafhankelijke instantie onder te brengen. Ik heb al tegen hem gezegd hoe ik tegen onafhankelijkheid aankijk. Ik vind dat de overheid onafhankelijk is. In dit geval zullen wij de opdracht voor de evaluatie geven aan een extern bureau. Wij zullen daar zelf de begeleidingscommissie vormen en ervoor zorgen dat er een uitkomst komt die ook aan de hoge eisen op het vlak van onafhankelijkheid van de heer Wassenberg kan voldoen. De overheid

moet iedere keer weer haar eigen onafhankelijkheid bewijzen, ook naar de heer Wassenberg toe. Dat proberen wij ook te doen met deze evaluatie. Ik weet niet goed wat ik hiermee moet. Als de heer Wassenberg van mening is dat hij ook wel de onafhankelijkheid van de overheid respecteert en als hij een extern bureau in dit geval als een onafhankelijke instantie ziet, dan heb ik geen bezwaar tegen die motie en laat ik het oordeel aan de Kamer.

Op de motie op stuk nr. 443 van de heer Wassenberg, waarin de regering wordt verzocht, in te zetten op sluiting van de kerncentrale te Borssele, ben ik al uitvoerig ingegaan. Ik ben niet van plan om dat te doen. Ik ben wel van plan om met de eigenaar en met de aandeelhouders te spreken over alle aspecten van die kerncentrale. Mijn lijn is op dit moment niet dat ik denk af te wijken van de afspraak die gemaakt is om die kerncentrale tot 2033 te laten draaien, maar we zullen zien wat er uit dat overleg precies naar voren komt. Deze motie van de heer Wassenberg ontraad ik.

In de motie van de heer Smaling op stuk nr. 444 wordt de regering verzocht, bij de evaluatie van het energieakkoord te komen tot een versie 2.0 die er een sociaal akkoord van maakt. Het stuit mij tegen de borst als de Kamer zo'n uitspraak zou doen. Wij hebben dat energieakkoord ook met de vakbeweging gesloten. Wij hebben inmiddels vastgesteld dat er per saldo in het jaar 2021 85.000 banen uit het energieakkoord voortkomen. Dat is bijzonder sociaal. Ik vind het ook bijzonder sociaal als je overgaat van fossiel naar duurzaam. Ik vind het ook zeer sociaal als je iedereen die ermee te maken heeft erbij betrekt: 47 partijen die daar allemaal mee ingestemd hebben. Ik ontraad de Kamer dan ook om zich ervoor uit te spreken, van het energieakkoord een sociaal akkoord te maken en daarmee ontraad ik deze motie.

In de motie van de heer Smaling op stuk nr. 445 wordt de regering gevraagd het beleid zodanig aan te passen, dat de overwegingen van de KNAW daarin een plaats vinden. Ik ben op de visie van de KNAW op 23 januari 2015 al ingegaan. In het rapport "Biomassa 2030, strategische visie voor de inzet van biomassa op weg naar 2030" staat hoe de regering de biomassa optimaal wil inzetten. De regering zet zich ervoor in om de duurzaamheid van de toegepaste biomassa te borgen door ambitieuze duurzaamheidscriteria en controle daarop, zoals ik heb gezegd. Dat geldt voor bij- en meestook van biomassa in kolencentrales, maar dat geldt ook voor biobrandstoffen. Dus we hebben er kennis van genomen, dat erbij betrokken en we hebben er recht aan gedaan in onze uiteindelijke afwegingen en besluitvorming. Daarom ontraad ik de Kamer aanpassing van het beleid op grond van die visie van de KNAW, waar wij al ruim een jaar geleden op gereageerd hebben en daarmee ontraad ik ook de motie op stuk nr. 445.

Dan kom ik bij de laatste motie, die op stuk nr. 446 van de heer Smaling, waarin hij vraagt om een maatschappelijke kosten-batenanalyse uit te voeren die de geschatte perspectieven voor energieopwekking uit zon en wind op land, nu en in de toekomst, inzichtelijk maken en daar toekomstige investeringen en toekenning van subsidiegelden op af te stemmen. Dat wil ik niet doen om twee redenen. In de eerste plaats brengt de heer Smaling dat steeds in verband met Drenthe. De suggestie dat voor het Windmolenpark Drentse Monden Oostermoer een zonnepark een alternatief zou zijn, moet ik tegenspreken. Dat is niet zo en bovendien is het hele SDE+-systeem erop ingericht dat de verschillende vormen van duurzame energieopwekking met elkaar concurreren en dat de goedkoopste de subsidie krijgt. Dat lijkt mij noodzakelijk om de betaalbaarheid te kunnen garanderen. Daarom ontraad ik ook deze motie op stuk nr. 446.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **voorzitter**:
Hiermee zijn wij gekomen aan het eind van de beantwoording in tweede termijn. Ik dank de minister voor de gegeven antwoorden en voor het feit dat hij in ons midden wilde zijn. Aanstaande dinsdag zal over de moties worden gestemd.

De vergadering wordt van 19.07 uur tot 19.45 uur geschorst.

Voorzitter: Arib